

MARIA MONTESSORI
**ÇOCUK
EĞİTİMİ**
"montessori metodu"

●
Türkçesi: Güler YÜCEL

özgür
özgür

5. BASIM

ocuk eğitimi ve çocuğun topluma yararlı bir insan olarak yetiştirilmesi, günümüzün en önemli sorunlarından biri olmuştur.

Elinizdeki kitapta, çocuğun tanımı yapılmaktadır. Kitabın özelliği, bilimsel görüşün kesinliğiyle sıcak bir sevginin bileşimi sonucu konuya yepyeni bir anlayış biçimi getirmiş olmasıdır. Bu anlayıştan bir öğretiy ortaya çıkmıştır. Çocuğun ihtiyaçları ve gücü ile onun gelişimi sırasında önüne çıkacak engellerin ortadan kaldırılmasını bağdaştıran bu öğretiy, artık **Montessori Yöntemi** olarak anılmaktadır.

MONTESSORI YÖNTEMİ, bugün çocuk eğitimi konusunda en önde gelen isim olduğu kabul edilen Dr. Maria Montessori'nin ilginç uğraşına başladıktan kırk dört yıl sonra kaleme alınmıştır. Kitapta, bu ilginç eğitim deneyinin yanısıra, yaşamı bütünüyle yorumlayan geniş kapsamlı bir hayat görüşü dile getirilmektedir.

Bugün de, başlangıçta olduğu gibi, eksen çocuktur; Montessori okullarında kullanılmak üzere geliştirilen çeşitli araç ve gereçler, hazırlanan ortam, çevre, hepsi çocuğun değerini anlamak, kavramak, giderek ona saygı duymak ilkesine dayanır.

Montessori yönteminin oluşum hikâyesini ve bu yöntemin temel ilkelerini açıklayan bu kitabı çocuk sahibi olanların ve çocuk eğitimi ile ilgilenenlerin sevakere okuyacakları kanısındayız. Kitap, ayrıca yetişkinlerin de kendilerini tanımlarına yardımcı olacaktır.

ISBN 975-447-012-X

9 789754 470123

Önsöz	7
Giriş	11

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Çocuk Çağı	17
2. Sınık	23
3. Biyolojik Fasal	27
4. Yeni Doğmuş Bebek	31
5. Doğal İçgüdüler	36
6. Ruhsal Embriyon	39
7. Ruhsal Gelişme	46
8. Düzen	59
9. Zekâ	70
10. Gelişimin Engelleri	80
11. Yürüme	84
12. El	88
13. Ritm	95
14. Zoraki Kişilik	98
15. Hareket	103
16. Anlayış Eksikliği	107
17. Zekânın Aşkı	110

İKİNCİ BÖLÜM

18. Çocuğun Eğitimi	117
19. Gözlemler ve Bulgular	126
20. Yöntem	143
21. Şımartılmış Çocuklar	148
22. Öğretmenin Ruhsal Hazırlanımı	154
23. Sapmalar	160
24. Bedensel Sağlık Üzerindeki Geri Tepmeler	184

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

25. Yetişkinle Çocuk Arasındaki Çatışma	191
26. Çalışma İçgüdüğü	193
27. İki Çeşit Çalışma	197
28. Buyurucu İçgüdüğü	207
29. Çocuk - Öğretmen	216
30. Çocuğun Hakları	218

ÖNSÖZ

Dr. Montessori'nin çağdaş çocuk eğitimi konusunda en önemli isim olduğu, artık kesinlikle kabul edilmektedir. Ondokuzuncu yüzyılın sonlarında doğmuş ve kendi deyimiyle ilk "Çocuk Evi" ni 1907'de Roma'da açmış olan bu italyan doktorunun günümüze kadar ve gittikçe önem kazanarak ününü sürdürmesi hiç kuşkusuz geliştirdiği yöntemin evrenselliğine bağlıdır.

Roma Üniversitesi Tıp Fakültesi'nin ilk kadın mezunu olan Maria Montessori, sinir ve akıl hastalıkları konusunda ihtisas yaptığı sıralarda zihnen sakat ya da gelişmemiş çocuklarla ilgilenmiş ve onları normal çocuklar için düzenlenen sınavlara hazırlamaya koyulmuştu. Bu çocukların sınavlarda başarı kazanmalarını, birçokları mucize olarak tanımlarken, Dr. Montessori büyük bir gerçeğe parmak bastı. Madem ki, o "sakat", o "geri kalmış" çocuklar, üzerlerinde çalışılırsa, normal çocukların düzeyine erişebiliyorlardı, normal çocukların daha iyi sonuçlar almalarını engelleyen ne olabilirdi? Normal çocukların eğitiminde büyük bir eksiklik yok muydu?

Buradan yola çıkan ve günümüzde çocuk eğitimi konusunda en geçerli yöntemi geliştiren Dr. Montessori'ye göre, öğretim süreci içinde verilen eğitimle yetinilmemeliydi; o, yaşamın tümünü kapsayacak ve değiştirecek bir eğitim sisteminin geçerliliğine inanmıştı. Geliştirdiği yöntem bugün şöyle tanımlanmakta: "Montessori yöntemi, çocuğa, önceden hazırlanmış bir çevrede kendi kendini geliştirebileceği şekilde hareket ve faaliyet özgürlüğü

tanımayı amaçlayan, kendi kendine oluşan ve gelişen bir eğitim sistemidir." (*)

Çocuk evrenseldir, Dr. Montessori'ye göre. Bütün çağlarda varolmuştur ve zamanın sonuna dek varolacaktır. Tarih öncesi çocuğu, Ortaçağ çocuğu diye bir şey yoktur. Gerçekte tek bir çocuk vardır: Bütün çağların, bütün ırkların çocuğu- törelerin vârisi, kültürün temel taşı, tarihi kuşaktan kuşağa aktaran ve barışın yolunu açandır çocuk.

"Çocuğun görevi," diyor Dr. Montessori, kendinden içinde yaşadığı çevreyle uyum halinde, zamanına, yerine, kültürüne uygun bir insan yaratmaktır." Yeni doğmuş bir bebekle üç yaşında bir çocuğu karşılaştıralım. Bu kadar kısa bir süre içinde meydana gelen inanılmaz değişimi, "Çocukluğun Sırrı" olarak niteleyen Dr. Montessori, eğiticiye düşen görevi ise, çocukların bu gizli güçlerini mümkün olan en son noktaya kadar geliştirmelerine yardım olarak tanımlıyor. Günümüzün çocuğunun kendi imkânlarını geliştirmesine gerçekten yardım edebilmek içinse, Montessori yönteminin ilkelerini bir bütün olarak kavramak ve çarpıtmadan uygulamak gerekmektedir.

Çocuk, dünyanın neresinde olursa olsun, Dr. Montessori'nin "emici zihin" diye adlandırdığı bir yetiye sahip olarak doğar. Çevresindekiler bilmediği bir dili konuşurken, iki yıl sessiz sedasız oturup sonra birden bu dili kusursuz grameri, telaffuzu ve bütün ayrıntılarıyla konuşmaya başlayıvermek hangi yetişkinin harcıdır? Oysa dünyanın dört bir yanında iki buçuk yaşında çocuklar bu işin üstesinden gelebilmektedirler. "Emici zihin" **dili** öğrenmekle de yetinmez. Ülkesinin kültürünü tümüyle emip, sindirir zamanının ve mekânının bütün özelliklerine sahip bir kişiliği kendi özünden yaratır. Kültür, töre, ülkü, duygu, davranış ve inançların "emilip" benimsen-

(*) R.C. Orem, *A Montessori Handbook*, New York, 1966, s. 13

mesi, çocuğun doğumuyla altı yaşı arasındaki "emici zihin" döneminde gerçekleşir.

Montessori yönteminin "emici zihin" ilkesi, bu erken, ama alabildiğine "alıcı" dönemde çocuğun zihinsel faaliyetini artırmayı amaçlar. Ne var ki, Montessori Çocuk Evlerinde çocuk asla zihinsel başarılar kazanmaya zorlanmaz. Dünya, önüne sere serpe açılır ve bu dünyayı keşfedebilmesi için ona bir dizi anahtar verilir. Bunlar duygusal gereçlerdir. Ve her çocuk bu gereçlerin yardımıyla, kendine özgü yetenek ve ritmine uygun olarak, zihninin daha önce algılamış olduğu izlenimleri sınıflamaya, örgütlemeğe koyulur. Kısacası, doğal bir ihtiyaç olan kendi iç disiplinini yaratır.

Montessori yöntemi yaşama dayandığından, yaşam da yaratıcılık demek olduğundan, bu yönde herhangi bir kısıtlama söz konusu değildir. Çocuk bütün canlı organizmalar gibi birtakım gelişim aşamalarından geçer. Dr. Montessori bunları "duyarlılık dönemleri" olarak adlandırıyor. Evrensel bir organizma olan çocukta bu "duyarlılık dönemleri" ırk, kültür ayrılıkları gözetmeksizin mevcuttur. Belirli bir duyarlılık döneminde çocuk belirli bir bilgi ya da hünere karşı doymaz bir şevk ve açlık duyar. Bu zihinsel araştırma, Montessori Çocuk Evlerinde sürdürülen yaratıcı çalışmanın belkemiğidir. Çocuk, elindeki gereci dilediği gibi kullanmasına izin verildiğinde, bununla çeşitli alıştırmalar yapacak, yaptıklarını tekrar tekrar uygulamaktan usanmayacaktır. Dikkatin yoğunlaşması, anlamak, kavramak ve zihin gücünü artırmakta tekrarın rolü büyüktür.

Montessori yöntemindeki özgürlük ilkesine gelince, "uyguladığımız yöntemin en kısa ama en özlü açıklaması, çocuklara *önceden hazırlanmış bir çevrede özgürlük tanımak*'tır" diyor. Dr. Montessori. Çocuk Evlerinden birinde çalışmalarını izleyen bir konuğun çocukların dilediklerini, hoşlarına gideni yaptıklarına işaret etmesi üzerine öğrencilerden biri şöyle cevap vermiş: "Özür dile-

rim, efendim, biz hoşumuza gideni yapmıyoruz ki. Yaptığımız şey hoşumuza gidiyor bizim."

Özet olarak, Montessori yönteminin ilkelerini kısaca şöyle sıralayabiliriz: Emici zihin ve işleyişi, gelişimdeki duyarlılık dönemleri, tekrarın önemi, önceden hazırlanmış bir çevrenin gerekliliği, çocuğu iç disipline yönlüten bir özgürlük anlayışı, dikkatin yoğunlaşması, çalışma şevki ve sevinci, çocuğun toplumsal bir varlık olarak gelişmesi. Montessori yönteminin uygulanması bütün bu ilkelerin evrensel nitelikte olduklarını ortaya koymuştur. Ve dünyanın çeşitli ülkelerindeki Montessori Çocuk Evlerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır.

Şimdi tekrar bu konuda yetişkinlere düşen görevlere dönelim. Dr. Montessori'nin "Çocukluğun Sırrı" olarak nitelediği o esrarlı güç, aslında yaratıcı bir güçtür. Bir yetişkinin bu sırı varabilmesi için gerekli olan, alçakgönüllülük ve o "her şeyi bilen yetişkin" kişiliğinden sıyrılabilmektir. Kendi düşüncemiz olmayan bir düşünceyle, kendi gücümüz olmayan bir güçle karşı karşıya kaldığımızı kavramalıyız. Önyargılardan, basmakalıp görüşlerden arınıp, çocuğun kendi kendini yetiştirmesi için ona yardıma hazırlanmalıyız. Bu yardım, "çocuğun insana dönüşmesi süreci boyunca gizliden gizliye, kendini belli etmeyen, alçakgönüllü bir yardım olmalıdır." Bir yetişkinin çocuğu anlayabilecek kadar ona yaklaşabilmesi, onunla kaynaşması ise, ancak sevgi gücüyle olur.

GİRİŞ

ÇOCUK: TOPLUMSAL BİR SORUN

Son yıllarda çocuğa yoğun bir toplumsal ilgi gösterilmeye başlandı. Diğer önemli toplum hareketleri gibi bu da tek bir kişinin ya da örgütün başlatmasıyla değil, çeşitli yer ve yönlerden birbirini izleyen patlamalar biçiminde ortaya çıktı. Bilim, çocuk ölümlerinin oranında görülmedik bir düşüş sağlamakla bu harekete bir zemin hazırladı. Ardından okullarda çocuklara yüklenen derslerin ağırlığı dikkati çekti. Çocuk sağlığı konusunda yapılan araştırmalar onların mutsuz, yorgun; omuzlarının çökmüş, ciğerlerinin her an vereme dönüşebilecek zayıflıkta olduğunu ortaya koydu.

Ve şimdi, yarım yüzyıllık araştırmalara sırtımızı dayayarak, çocukları, onlara hayat veren ve yaşatan bir yetişkinler toplumunca ezilen insancıklar olarak görmekteyiz. Aslında nedir çocuk? İşi başından aşkın bir yetişkin için sadece bir başbelasıdır. Çağdaş şehirlerdeki iç içe yaşantıda çocuklara yer yoktur. Otomobillerin sel gibi akıp geçtiği sokaklarda, acelesi olan yetişkinlerin koşuşturdukları kaldırımlarda nasıl yer olabilir onlar için? Kendi işlerini tamamlamaya vakit bulamayan yetişkinlerin, çocuklara ayıracak zamanları da yoktur. Genellikle hem baba hem de ananın çalışması gerekmektedir. Aksi halde, çocuklar da onlarla birlikte yoksulluk çekecek-

lerdir. Daha iyi koşullarda yaşayan çocukların hayatları bile dört duvar arasında geçer, bakımlarını yabancılar üstlerine almışlardır. Evin ana babaya ait bölümüne geçmelerine izin verilmediği bile olur. Ne onları anlayan biri vardır, ne de kendilerine özgü faaliyetlerini sürdürebilecekleri bir köşeleri. Sessiz olmalı, hiçbir şeye el sürmemelidirler. Çünkü hiçbir şey onların değildir, her şey yetişkinlerin malıdır. Çok yakın zamanlara kadar çocukların benim diyebilecekleri bir iskemleleri bile olmamıştır. Çocuk, yere ya da büyüklerin iskemlesine, koltuğuna oturduğunda azarlanır, biri onu alıp kucağına oturturdu. Yetişkinler arasında büyüyen çocuklar için durum bugün bile böyledir. Bir odaya girdiğinde varlığı hemen göze batar. Evi ve medeni hakları elinden alınmış bir yetişkin gibidir. Toplumun kenarına itilmis, horlanan, küçümşenen, azarlanan bir varlıktır.

Ruhsal bir alışkanlıktan olmalı, yetişkinler kendi çocukları için uygun bir ortam hazırlamak gereğini pek duymazlar. Sanki toplum onların varlığından utanç duymaktadır. İnsanoğlu kendisi için yasalar koymuştur, ama öz evlatları için böyle bir gerek duymamış, onları yasa dışı bırakmıştır. Çocuklar, ana babalarının diktatörce heves ve içgüdülerinin insafına bırakılmışlardır. Oysa çocuklar dünyaya geldiklerinde geçmiş kuşakların yanlışlarını düzeltebilecek bir güç, dünyayı değiştirebilecek yeni bir soluk getirirler beraberlerinde.

Ne var ki, yüzyıllar boyu, belki de insanlığın başlangıcından beri çocuklarının ihtiyaçlarıyla, gelecekleriyle pek ilgilenmeyen insanoğlu, son yıllarda onların varlığının bilincine varmış bulunuyor. Çocuk sağlığı konusundaki ilerlemeler sayesinde, yaşamın ilk yılında ölen çocuk sayısında gittikçe artan bir düşüş kaydedilmekte. Yirminci yüzyılın başından bu yana çocuğun hayatı ve sağlığı konusundaki görüşler yepyeni boyutlar kazandı. Okullar çağdaşlaştırıldı. Gerek okullarda, gerekse evler-

de, yumuşaklığı, hoşgörüyü ön plana alan yeni eğitim ilkeleri benimsendi.

Bilimdeki ilerlemelerle açıklanabilecek bütün bu gelişmelerden başka, kökleri ancak insan duyarlılığının daha derinlerinde aranabilecek bazı hareketler görüldü. Artık çocuklar ciddiye alınıyor. Şehirlerde onlara park yerleri, oyun alanları ayrılmaya başlandı. Çocuk tiyatroları kuruldu, çocuk yayınları gün geçtikçe artmakta. Artık kendi boylarına uygun giyecekleri, eşyaları var onların da. Yavru Kurtlar ve benzeri çocuk örgütleri, onlara kendilerine özgü bir biçimde bağlılık duyabilecekleri, övünebilecekleri toplumsal dayanışma imkânları sağladı. Politikacılar bile onları kendi devrimci amaçlarına alet etmek için taraftarlıklarını kazanmaya uğraşıyorlar. Kısacası, sonuçları ister sevindirici, ister üzücü olsun, çocuklara gösterilen ilginin gün geçtikçe artmakta olduğunu artık inkâr edemeyiz. Ana babalarının bayramlık elbiselerini giydirip eş dost görsün diye sokağa çıkarttıktan zavallılar olmaktan çıktılar. Artık içinde yaşadıkları toplumun bir parçası çocuklar. Gün, çocukların günüdür ve bu gerçek, toplum için büyük önem taşıyan bazı sorunları beraberinde getirmektedir.

Çocukların toplumda bir yer kazanmaları olayının toplum için, devlet için, giderek bütün insanlık için taşıdığı anlamı değerlendirmemiz gerek. Çeşitli ve birbirinden habersiz hareketler sonucu çocuklara duyulan ilginin bu denli artması, olayın, tek bir nedene bağlanamayacağını gösteriyor. Bunu çok büyük bir toplumsal reform, yeni bir çağ açacak güçte doğal bir itki olarak görmek gerekiyor. Bizler artık kapanmakta olan bir çağın son hayatta kalanlarıyız.

Bizim çağımızda insanoğlu, çocuktan hesaba katmaksızın, salt yetişkinler için rahat, kolay bir yaşam yaratmaya vermişti kendini.

Oysa şimdi hem çocuklar hem de yetişkinler için çalışmanın gerekli olacağı bir çağ başlıyor. Yeni bir siyasal

düzen gerekecek. Birbirinden farklı iki toplumsal çevre kurmak gerekecek: Biri çocuklar, biri yetişkinler için.

Bizi bekleyen görev halen yürürlükte olan hareketi daha iyi örgütlemek ya da özel sektörle kamu sektörünü çocuklara daha yararlı olacak biçimde yeniden düzenlemek değil. Böyle bir şey yapmak ancak biz yetişkinlerin bir kez daha bir araya gelerek, bizden ayrı, bizim dışımızdaki bir topluluğa, yani çocuklara yardım etmeye kalkışmamız olur ki, bu, sorunu yanlış bir biçimde ele almaktır.

Çocuk denilen toplumsal sorun, bizim iç dünyamıza işlemiş, vicdanımıza hitap eden, bizi harekete geçmeye zorlayan bir olay. Çocuk bir yabancı değil, yetişkin hayatın önemli bir parçasıdır.

Yetişkinin gerek ruhsal, gerekse fiziksel sağlığı nasıl bir çocukluk geçirdiği ile yakından ilgilidir. Bizim yanlışlarımız çocuklarımızı etkiler, onlar üzerinde silinmez damgalar bırakır. Biz öleceğiz evet, ama yanlışlarımızın cezasını çocuklarımız çekecek. Bir çocuğu etkileyen her şey, insanlığı da etkiler; çünkü insanın eğitimi ruhunun en gizli, en yumuşak derinliklerinde gerçekleşir.

Çocuklarla ilgili bilinçli ve olumlu bütün çabalarımız, **insanlığın sırlarını** keşfetmemize yardımcı olacaktır. Tıpkı bilimsel araştırmaların doğanın sırlarını keşfetmemize yardımcı olduğu gibi.

Yetişkinlerin kendi öz evlatlarına karşı gösterdikleri anlayışsızlık, bu konudaki ısrarlı körlükleri, kökleri çok derinlerde yatan bir olaydır. Çocukları seven, ama onları hor gören bir yetişkin, kendi yanlışlarının aynası olan gizli bir üzüntü kaynağı aşılar çocuklara. Çocuğu toplumsal bir sorun olarak ele almak, bize insanın doğal gelişimini yöneten yasalara saygı duymayı öğretecek, ne olup ne olmadığımız konusunda bilinçlenmemize, toplum hayatımıza yeni bir yön vermemize yol açacaktır.

Birinci Bölüm

1. ÇOCUK ÇAĞI

Son yıllarda çocukların eğitimi konusundaki ilerleme öyle hızlı olmuştur ki, bunu yaşama düzeyindeki yükselmeden çok, genel bir vicdan uyanmasına bağlamak daha yerindedir. İlk ondokuzuncu yüzyılın son on yılında çocukların bakımı alanında epey bir ilerleme kaydedilmiştir; yenilerde de çocuğun kişiliği konusu çok değişik açılardan ele alınmaktadır.

Bugün tıbbın, felsefenin, toplumbiliminin hangi dalını incelerseniz inceleyin, çocuk yaşamı üzerindeki çalışmaların katkısını hesaba katmak zorundasınız. Bu, sözgelimi, embriyolojinin biyoloji ve evrim konularına serptiği aydınlıktan bile daha önemlidir. Çocuklardan devşirilen bilgilerin etkisi, bütün insanlık sorunlarına uzandığı için çok daha ağır basmaktadır. İnsanlığın gönenmesinde güçlü bir güdü görevini yüklenecik olan, çocuğun fiziksel değil, ruhsal yapısıdır. Çocuk ruhu insanlığın ileri adımlarını belirleyecek ve belki de onu daha üstün bir uygarlık biçimine eriştirecektir.

Ellen Key adlı bir İsveçli yazar, yüzyılımızın "çocuk yüzyılı" olacağını söylemişti. Bu kâhince söz, ondokuzuncu yüzyıl biliminin insanların zihinlerinde yarattığı izlenimlerin etkisi altında söylenmişti. Çocukların bulaşıcı hastalıklardan yetişkinlere kıyasla on kat fazla ölü verdiklerini ve okullarda nasıl çile çektiklerini gün ışığına çıkaran araştırmalar, o zamana dek uykudaki yetişkin vicdanları biraz olsun dürtüklemişti.

Ama çocukların özlerinde insan ruhunu örten peçeyi

kaldırabilecek bir ölüm kalım sırrı taşıdıkları ve gene çocukların, yetişkinlerin kendi kişiliklerini ve daha başka sosyal sorunları çözmelerine elverecek bir gücü barındırdıkları kimsenin aklından geçmemiştir. İşte bu buluş, toplum üzerindeki alabildiğine önemli etkilerini gün geçtikçe daha fazla duyuracak olan yeni çocuk biliminin temeli olmuştur.

ÇOCUK VE PSİKANALİZ

Psikanaliz, bilinçaltının sırlarına ulaşmamıza yardım etmesi bakımından, şimdiye dek bilinmedik bir araştırma alanı açmış olmasına rağmen, günlük yaşamımızın acil sorunlarından pek azını çözebilmiştir. Gene de psikanaliz, çocuğun gizli yaşamından devşirilecek katkıları değerlendirmemize yardımcı olabilir. Psikanaliz, psikolojinin bir zamanlar aşılmaz, geçilmez bellediği bir sınırı delip geçmiş, bilincin kabuğunu çatlatmıştır. Psikanaliz, bilinçaltının okyanusunu iskandil etmiş olsaydı, çocuk zihninin, insan sorunlarının daha derinden anlaşılmasına yardım etmesi olanağı da beliremeyecekti.

Bilindiği üzere psikanaliz, başlangıçta bir tıp dalıydı. Ruhsal rahatsızlıkların tedavisinde kullanılan yeni bir teknikti. Bilinçaltının insan davranışları üzerindeki gücünü keşfederek parlak bir başarı sağlamıştı. Bilinçaltına dalarak ve ruhsal tepkileri son derece önemli, gizli birtakım etkenlere ışık tutacak biçimde inceleyerek, eski görüşleri alaşağı etmişti. Bu ruhsal tepkiler uçsuz bucaksız ve bilinmedik, ama aynı zamanda kişinin alnyazısıyla iç içe geçmiş bir dünyanın varlığını haber veriyordu. Ama psikanaliz, bu bilinmedik dünyada keşfe çıkmayı başaramadı. Eski Yunan gemilerinin yelkenlerini söndüren önyargıya benzer bir önyargı, Freud'un patolojik vakalar yerine normal halleri incelemesine engel oldu.

Geçen yüzyılda Charcot adlı psikiyatr, bilinçaltını keşfetmişti. Ağır psikişik hastalıklar ve benzeri olağanüstü hallerde bilinçaltının, yerkabuğunu yırtan bir volkanın lavları gibi ortaya saçıldığı saptandı. Bilinçaltıyla bireyin bilinçli hali arasındaki garip zıtlıklar, sadece hastalığın arızı olarak kabul ediliyordu. Freud, bu keşfi daha da ileriye götürdü. Gelişkin bir tekniğe başvurarak bilinçaltına dalabilme yolunu bulduysa da sırf anormal vaka ve hallere çakılıp kaldı. Aramızdan kaç sağlıklı insan kalkıp gönüllü olarak kendini o acılı psikanaliz testlerine, ruhun bir çeşit ameliyatı demek olan o sıkıntıya razı olur? Freud, psikoloji kuramlarını hastalarını tedavi sırasında edindiği gözlemlerden kurmuştu. Bu yüzden de yeni ruhbilim, anormal hallere ilişkin birtakım kişisel deneylere dayanmaktaydı. Freud, okyanusu görmüş ama onu keşfetmemiştir, ama bu keşfedemediği okyanusu bir tayfun sahnesi gibi resmetmekte de sakınca görmedi.

Bunun içindir ki, Freud'un kuramları yetersizdir ve bunun içindir ki zihinsel hastalıkları tedavi tekniği pek başarılı olmamış, her zaman iyi sonuçlara ulaşamamaktadır. Belki de bunun içindir ki, eski deneylerimizin kanıtı olan sosyal gelenekler Freud'un bazı kuramsal genellemelerine karşı setler çekmişlerdir. Zira bilinçaltı denen o uçsuz bucaksız gerçeği keşfedebilmek klinik tekniklerinden ve tek tek kuramsal sonuçlar çıkarmak yönteminden çok daha temelli hal çarelerine gerek gösterir.

ÇOCUKLUK SIRRI

Bilinçaltının bu el değmedik uçsuz bucaksız diyarına dalmak için daha başka bilim dalları ve değişik kavramlar ve düşünceler gereklidir. İnsanı kökenlerinden başlayarak incelememizde ve çocuk ruhunun gelişimini

çevresine gösterdiği tepkilerle izleyip, ruhu karanlığa ve çarpıklığa iten gizli mücadeleleri belirlememizde belki bu bilim dalları bize yardımcı olacaktır.

Psikanalizin en çarpıcı buluşlarından biri, bir psikozun kökeninin çocukluğa dayanabileceği gerçeğidir. Bilinçaltının derinlerinden su yüzüne çıkarılan unutulmuş olaylar, çocukların bilinmedik çilelerin kurbanı olduğunu göstermiştir. Bu buluş, genel sanılara ve inançlara aykırı olduğu için kamuoyunu şaşkırtmış, rahatsız etmiştir. Bütün bütüne ruhsal nitelikteki bu çocukluk ıstırapları sürekli. Oysa yakın zamana kadar yetişkinlerdeki ruhsal hastalıkların nedeni olabileceği akla gelmemiştir. Bunlar ceberrut bir yetişkin tarafından çocuğun özünden gelme eylemlerinin baskı altına alınması yüzündendir. Dolayısıyla, çocuk üzerindeki etkisi en büyük olan yetişkine, yani anaya dayanmaktadır.

Psikanalizde iki ayrı araştırma alanı bulunduğunu gözden kaçırmamalıyız. Bunlardan daha yüzeysel alanı bireyin doğal içgüdüleriyle kendisini uydurması gereken ve ilkel isteklerine ters düşen çevre koşulları arasındaki mücadeleden doğmaktadır. Bunların tedavisi kolaydır, çünkü rahatsızlığın derindeki nedenlerini bilinç düzeyine çıkarmak güç değildir. Ama, zaman zaman iskandil edilmesi zorunlu olan daha başka ve daha derin bir düzen vardır. Çocukluk anılarının düzeyi. Orada mücadele insanla o andaki çevresi arasında değil, çocukla anası ve daha genel olarak da çocukla bir yetişkin arasındadır.

Psikanalizin pek el sürmediği bu çeşit çatışmaların tedavisi güçtür. Bu çatışmaları çözmede pek az emek harcanmıştır. Çoğu zaman bunlar hastalığın nedenine belirti olarak kabul edilmiştir.

İster bedensel, ister zihinsel olsun, bir hastalığın tedavisinde insanın çocukluğunda olup bitenlerin hesaba katılması gerektiği artık herkesçe bilinmekte. Kökü çocukluğa dayanan bu hastalıklar, genel olarak tedavisi

güç ve ağır hastalıklardır. Bunun nedeni de yetişkinin yaşam örgüsünün ilk yıllarında dokunmuş olmasıdır.

Bedensel hastalıkların, doğum öncesi bakım ve çocuk sağlık bilimi gibi yeni tıp dallarının gelişmesine ve toplumun çocukların bedensel sağlığıyla yakından ilgilenmesine önyak olmalarına karşılık, insanların zihinsel hastalıkları toplumda aynı etkileri yaratmayı başaramamıştır. Yetişkinlerde ciddi ruhsal rahatsızlıkların ve içlerinde yaşadıkları dünyaya ayak uydurmakta çektikleri güçlüklerin kaynaklarının çocuklukta yattığı artık öğrenilmişse de, bu çocukluk çatışmalarının çözüme bağlanması yolunda hiçbir çaba gösterilmemektedir.

Bu, belki de psikanalizin bir bilinçaltını iskandil etme tekniği kullanmasından ileri gelmektedir. Yetişkinlerde şaşırtıcı buluşlara elveren bu teknik, çocuklara uygulanmadığı gibi, uygulandığı hallerde de engelleyici rol oynamaktadır. Çocuk, zaten çocukluğunu yaşamakta olduğundan, çocukluğunda yer almış bir olayı hatırlamaya zorlanamaz. Dolayısıyla çocuklarla uğraşırken iskandillemeden çok gözlemeye ihtiyaç vardır. Bu gözlemler ruhsal bir görüş açısından yapılmalı ve çocuğun yetişkinlerle ve genel sosyal çevresiyle olan çatışmalarını bulmayı amaçlamalıdır. Böyle bir yaklaşımın bizi psikanaliz kuram ve tekniklerinden uzaklaştırarak, çocuğu kendi sosyal çevresi içinde gözleme diye özetleyebileceğimiz yeni bir alana ittiği besbellidir.

Böyle bir işlem, maraz bir zihnin illetlerini iskandil etmenin güçlüklerinden bizi kurtaracak, insan yaşamı gerçeklerinin çocuğun ruhundaki yansımaların kavrama göreviyle yükümlü kılacaktır. İşin aslına bakarsanız bu işlem, doğum anından başlayarak yaşamın tümünü kucaklamaktadır. İnsan ruhunun serüvenlerinin tarihi henüz yazılmış değildir. Çocuğa hükmeden, ama onu anlamakta yaya kalan yetişkinlerle karşılaşmalarında ve çatışmalarında rasgeldiği engelleri betimleyen bir kimse çıkmamıştır. Çocuğun bilinmedik ıstıraplarını, incecek

ruhunun içine düştüğü anafoları, doğanın çizdiği amaca ulaşmaktaki başarısızlığı ve bilinci altında düzeyce daha aşağı, anormal bir benliğin özünde büyüyüşünü resimlendiren bir kimse henüz olmamıştır. Psikanaliz her şeyden önce hastalıklar ve tedavileriyle ilgili olduğundan bu konuda pek yarar sağlayamaz. Buna karşılık çocuk ruhu üzerindeki bu araştırmalardan, psikanaliz büyük yararlar derleyebilir. Çünkü bu çalışmalar normal ve evrensel bir şeyi işlemekte ve psikanalizin ilgilendiği zihinsel hastalıklara yol açan çatışmaları önlemeyi amaçlamaktadır.

Böylece çocuk üzerinde yeni bir bilimsel araştırma alanı oluşmuştur. Psikanalize benzer, ama ondan farklı olan bu alan, anormalden çok normale ilgilidir ve çocukların ruhsal yaşamına yardıma çalışır. Bu araştırmalar, yaşam üzerindeki bilgilerimizi artırmaya ve yetişkinlerin vicdanlarını uyarmaya savaştır.

2. SANIK

"Baskı altında tutma", biliyoruz, Freud'un yetişkinlerdeki ruhsal rahatsızlıkların köklü nedenlerini betimlemek üzere kullandığı bir terimdir. Çocuk, yetişkin tarafından baskılandığı için gerektiği gibi gelişip, serpilemez. Ama bu "yetişkin" sözcüğü de kendi başına bir soyut terim. Gerçekte çocuk toplumdan soyutlanmıştır. Bir "yetişkin" çocuğu etkileyebiliyorsa, bu belirli bir yetişkindir. Çocuğun en yakını olan yetişkindir. Alışıldığı üzere, önce anası babası, sonra da öğretmendir.

Oysa toplum, yetişkinlere bütün bütüne farklı bir rol tanımaktadır. Onlara çocuğun eğitimi ve geliştirilmesi görevini gönül rahatlığıyla emanet etmiştir. Ama artık, insan ruhu derinliklerine dek iskandil edildikten sonra, öteden beri insanlığın koruyucusu ve velinimetini sayılagelmiş olanlara karşı bir suçlama yönelmektedir. Yetişkinler dediklerimiz de ana, baba, öğretmen olduklarına göre, yetişkinlerin tümü, dolayısıyla çocuğun mutluluğundan sorumlu olan bütün toplum, suçlu sandalyesine oturtulmaktadır. Bu şaşkıncu suçlamada bir "kıyamet alameti" niteliği vardır. Adeta mahkeme-i kübrada yükselecek olan şu ses kadar korkunç ve esrarlı: "Siz emanet ettiğim çocuklara ne yaptınız?"

Gösterilen ilk tepki, itiraz ve savunma olur: "Elimizden geleni yaptık. Çocuklarımızı severiz. Onlar için ne fedakârlıklara katlanmadık ki." Böylece iki zıt görüş karşı karşıya gelmektedir. Biri bilinçlidir, öbürü ise bilinçaltından yükselmektedir. Savunma, bildik ve köklü-

dür. Ama bizi burada pek ilgilendirmez. İlginç olan suçlamadır, sanığın savunması değil. Sanık, çocuğa bakacağım, yetiştireceğim diye çırpınadursun, bir sorunlar çıkmazında dolanmakta, çıkış yolu olmayan bir ormanın içinde kendini o ağaçtan o ağaca vurmaktadır. Çünkü bu çırpınmalarının, yanılgılarının nedeninin kendi özünde yattığını bilmemektedir.

Çocuklar adına konuşanların tümü, bu suçlamayı istisnasız ve sürekli olarak bütün yetişkinlere yöneltmekten usanmamalıdır.

Derken birdenbire bu suçlama, kesin bir ilgi konusu haline gelir. Çünkü kişisel bir başarısızlığı içeren, bu yüzden de yüze vurulması kırıcı, aşağılayıcı etki yaratacak bir suçlama değil, bilinçaltı birtakım yanılgıların ortaya konmasıdır. Böyle bir suçlama, kendi kendini bilmeye yol açacağından, üstelik güven aşılایıcıdır. Değil mi ki, bir bakıma, her sahici ilerleme bilinmeyenin bilinip kullanılmasıdır.

Bunun içindir ki, insanların kendi yanılgılarına karşı davranışları her zaman çelişkili olmuştur. Hepimiz bilinçli olarak, bile bile işlenmiş yanılgılara üzülmemize karşılık, bilinmedik yanılgıların büyümesine kapılmaktan kendimizi alamayız. Çünkü bilinen ve özlenen amacın ötesindeki ilerlemeye ışık tutan, dolayısıyla bizleri daha üstün bir düzeye ulaştıran bu çeşit yanılgılardır.

İnsanların kendilerine yöneltilecek suçlamaları dinlemeye kendi ayaklarıyla koşmaları garip bir ruhsal olgudur. Üstelik böylece bir araya gelerek söylenene hak verirler ve tuttıkları yolun yanlışlığını kabullenirler. Sert ve ısrarlı suçlamalar, bilinçaltına gömülü olan şeyi bilinç düzeyine çıkarır. Bütün ruhsal gelişmeler, daha önce kendi dışında olan bir şeyi içine sindiren bilincin fetihleridir. İşte bu buluşlar yolu boyunca ilerleyerek uygarlık kalkınır. Çocuğa şimdi olduğundan daha başka davranılacaksa, ruhsal yaşamını tehlikeye atan çalışmalarından kurtarılacaksa, kökten bir değişme gereklidir. Ve

bu değişme önce yetişkinde gerçekleşmelidir. Madem yetişkin, çocuğu için elinden geleni yaptığını söylüyor, bununla da yetinmeyip onun için hiçbir fedakârlıktan kaçınmadığını söylüyor, o halde, aşılmaz bir sorunla karşı karşıya olduğunu er geç itirafedecektir. O zaman da bilincinin ve istemli bilgisinin ötesinde yatan bir nedene başvuracaktır. Çocuk hakkında da bilmediğiniz bir alay şey var. Çocuk ruhunun oldum bittim bilinmeyen ama, er geç bilinmesi gereken koca bir bölümü var. Bizler gizli hazineyi aramak için yabancı ülkelere gidip dağları altüst edenler gibi fedakârlık ve coşkunlukla davranmalıyız. Çocuk ruhunun derinliklerinde yatan bilinmeyen etkeni aramaya kararlı yetişkin işte böyle yola çıkmalıdır. Bu, millet, ırk ve sosyal sınıf gözetmeden bütün insanların katılması gereken bir iştir. Çünkü bu işin ucunda insanlığın ahlak açısından ilerlemesi için şart olan bir unsur yatmaktadır.

Yetişkinler çocukları, hatta gençleri anlamazlar. Bu yüzden de onlarla sürekli çatışma halindedirler. Bunun devası ne yetişkinin yeni bilgiler edinmesi, ne de kültürünü artırmasıdır. Bunun için başka bir kalkış noktası bulunmalıdır. Yetişkin, kendi özünde, çocuğu olduğu gibi görmesini engelleyen yanılgıyı söküp atabilmelidir. Böyle bir hazırlık olmadıkça ve böyle bir hazırlığa yatkın davranışlar benimsenmedikçe tek bir adım olsun atılmaz. İnsanın kendi içine dalması, nüfuz etmesi sanıldığı kadar güç değildir. Çünkü yanılgı bilinç dışı olduğunda bile acı ve ıstıraba mâl olmaktadır. Derde deva en küçük bir umut belirdiğinde, insanoğlu ona dört elle sarılacaktır. Parmağı çıkmış kişi, parmağı yerine konsun ister. Çünkü parmağı yerine konmadıkça acının sürüp gideceğini ve o eliyle iş göremeyeceğini bilir. Aynı şekilde insan, hata işlediğini anlar anlamaz kendine çekidüzen vermeye davranır. Çünkü bu arada hatasını kavramış oluşu, nicedir kurbanı olduğu zaafı ve çektiği ıstırabı dayanılmaz kılmıştır. Kendimizi olduğumuzdan güçlü bellemiş

ve gücümüzün ötesinde iddialarda olduğumuzu anlar anlamaz, biz yetişkinler, kendimizdekinden çok farklı çocuk ruhunun özelliklerini bilip öğrenmekte birbirimizle yarışa gireceğiz.

Çocuklarla ilişkilerinde yetişkinler, bencilden çok ben-merkezcidirler. Çocuğun ruhuyla ilgili her şeye kendi açılarından bakarlar. Bu yüzden de doğan yanlış anlamaların sonu gelmez. Bu tutumları yüzündendir ki, yetişkinler çocuğu kendi çabalarıyla dolduracakları boş bir şey gözüyle görürler; onu, uğruna elden geleni yapmaları gereken çaresiz ve cansız bir nesne bellerler; bir iç kılavuzdan yoksun, her daim güdülmeye muhtaç bir varlık sanırlar. Kısacası yetişkin kendini çocuğun yaratıcısı bilir ve onun hareketlerini kendisinin çocukla olan ilişkileri açısından iyi ya da kötü diye yargılar. Yetişkin kendini çocuktaki iyi ve kötü ölçüsü, kıstası sanır. Kendini yanıltmaz, çocuğa örnek, model olabilecek tek varlık olarak görür.

Çocuk o modele göre yörgülacaktır. Çocuğun yetişkinin yolundan sapması, yetişkinin hemen müdahale edip düzeltmesi gerektiği sanılan bir bela, bir illet, bir kötülüktür.

Böyle hareket eden bir yetişkin, istediği kadar çocuğa karşı sevgi, şevk ve esirgemezlik ruhuyla dolu olduğunu sansın, çocuğun öz kişiliğinin GELİŞİMİNİ bilinçsizce baskılamaktadır.

3. BİYOLOJİK FASIL

K.V Wolff, döl hücrelerinin bölünmesi üzerindeki buluşlarını yayınladığında, canlı varlıkların nasıl gelişip büyüdüklarini gösterdiği gibi, aynı zamanda bize gizli güçlerin önceden kararlaşmış bir amaca doğru nasıl yürüdüğüne dair şaşırtıcı bir örnek sundu. Yaptığı deneylerle döllenmiş hücrede yetişkin varlığın son biçiminin mevcut olduğunu ileri süren Leibnitz ve Spallanzi'nin fizyoloji alanındaki düşüncelerini yerle bir etmişti. O dönemin filozofları, döllenmiş bir yumurtanın elverişli çevreye oturtulduğu takdirde, sonunda ondan gelişip oluşacak olan varlığı, minicik oranlar içinde de olsa, içerdiği inancındaydılar. İki çenet yaprak arasında yapraklarıyla kökleriyle gizlenmiş, küçücük bir bitkiyi barındıran bitki tohumlarını inceleyerek bu sonuca varmışlardı. Böyle bir tohum toprağa düştüğünde büyüyecek ve olgunlaşacaktı. İşte bu ilkeyi hayvanlarla insanlara da uyguladılar.

Ama mikroskobun keşfinden sonra Wolff, canlı varlıkların nasıl geliştiklerini gözleyebildi. İncelediği kuş embriyonlarının, tek bir döllenmiş hücreden oluştuklarını buldu. Mikroskop, bu hücrenin eskiden sanıldığı gibi yetişkin halini ve biçimini taşımadığını, bütün öbür hücrelerde olduğu gibi, bir çekirdek, protoplazma ve dış zar dan oluştuğunu gösterdi. Üstelik, ister bitki, ister hayvan olsun, her canlı varlık böyle ilkel ve özelliksiz bir hücreden oluşmaktaydı. Mikroskobun keşfinden önce tohumlarda gözlenen minik bitki, aslında meyvenin için-

deki ilkel bir döl hücresinden daha önce gelişmiş ve toprağa düşer düşmez gelişmeye devam edecek olan embriyondur. Bununla birlikte, döl hücresi önceden kararlaşmış bir plana göre hızlı bir bölünme süreci geçirmesi bakımından öbür hücrelerden farklıydı, ama ilkel hücrenin içinde bu planı açığa vuracak hiç bir maddesel kanıt yoktu; tabii onun kalıtsal karakteristiklerini belirleyecek olan kromozonları saymazsak.

Bir hayvan embriyonunun ilk gelişimini izlediğimizde, başlangıçtaki hücrenin ikiye ayrıldığını, derken bu iki hücrenin dörde bölündüğünü ve "morula" denen bir çeşit boş küreyi oluşturuncaya dek bu sürecin devam ettiğini görürüz. Bu küre geliştikçe kendi içine dönerek, çift duvarlı ve açık ağızlı bir başka kürecik oluşturur. Buna da "Gastrula" denir. Bu sürekli hücre bölünümleri ve içe kıvrılımlarla embriyon, organlar ve sinirleri barındıran girift bir bünye kazanır. Demek ki, görünürde bir planı olmayan döl hücresi, özünde taşıdığı iç buyruklara uymakta. Bu iç plan ancak, yorulma nedir bilmeyen hücrelerin başardıkları çalışmanın sonunda ortaya çıkmaktadır.

Bütün memelilerin, dolayısıyla insanoğlunun embriyonunda ilk görülen organlardan biri, giderek kalbi oluşturan bir kabarcıktır. Bu kabarcık, anasının kalbinden iki kat hızlı ve belirli bir ritimle çarpar. Oluşmakta olan canlı dokulara ikmal sağlar ve bıkıp usanmadan çarpmaya devam eder. Embriyonun büyümesi yaratılışın bir mucizesidir. Gizlice ve yalnız başına yer aldığı için de büsbütün hayranlık vericidir. Hücreler bu geniş kapsamlı değişimler boyunca hiçbir yanılığa düşmezler. Kimi sinir, kimi kıkırdak, kimi deri haline gelir. Hepsinin göreceği ayrı işlevler vardır. Ama yaratılışın bu mucizesi özenle gizlenmiştir. Doğa, içine hiçbir şeyin işleyemediği sargılarla embriyonu kundaklamıştır. Ve embriyon ancak dünyaya yeni bir yaratık getireceği sıra ve tam zamanında bu sargıları kendiliğinden atar. Ama doğan

varlık, sadece fiziksel bir bünyeden ibaret değildir. O da döl hücresi gibi özünde önceden kararlaştırılmış ruhsal ilkeleri bulundurur. Vücut sırf çeşitli organlarıyla işleve geçmez, tek tek hücrelerde bulunmayan, ancak yaşayan bir vücutta görülen içgüdülere sahiptir. Nasıl her döllenmiş hücre özünde bütün organizmanın planını içeriyorsa, yeni doğmuş bir yaratığın vücudu da, hangi türe ait olursa olsun, özünde çevresine kendisini uydurmasına elverecek olan ruhsal içgüdüleri taşır. Arıların girift bir toplum halinde yaşayıp çalışmalarına elveren o inanılmaz içgüdüleri yumurta ya da sürfe halindeyken değil, ancak olgun bir arıya dönüştükten sonra görülür. Kuş, yumurtadan çıktıktan sonra o içgüdüsel uçuş isteğiyle donanır.

Yeni varlık dünyaya geldiğinde çalışmalarının, karakterinin ve çevresine ayak uydurabilme yeteneğinin kaynağı olan o esrarlı güdücü ilkeleri özünde taşır. Bir hayvanın içinde bulunduğu dış çevre ona fizyolojik varlığı için gerekli olanakları sağlamakla kalmaz, aynı zamanda onda türüne özgü karakteristiklere uygun dürtüleri de uyandırır. Böylece onun kendi yapısı içinde dünyanın uyumuna ve devamına katkıda bulunmasını güven altına alır. Her hayvan türü için karakteristiklerine uygun bir çevre vardır. Ve her tür, dünyanın genel ekonomisine katkıda bulunmasına elverişli, kendine özgü bünye karakteristiklerini taşır. Bir hayvanın evrendeki yeri önceden bellidir. Şu, karıncadır, ömrü boyunca çalışıp didinecektir. Şu da ağustos böceğidir, kendi başına ötüp duracaktır.

Daha aşağı hayvanlarda olduğu gibi yeni doğmuş insan yavrusunda da türüne özgü ve doğuştan gelme ruhsal karakteristikler vardır. Ruhsal yaşamın zenginliği bakımından öbür hayvanları bir hayli geride bırakan insanın, ruhsal bir gelişme planından yoksun olduğunu düşünmek, zaten saçmadır. İlk bakışta niteliği anlaşılan hayvansal içgüdülerinden farklı olarak, çocuğun ruhu

hemen kendini ele vermeyecek şekilde derinlere gizlenmiştir. Akli olmayan yaratıklarda görülen önceden kararlaşmış içgüdülerin buyruğu altında olmayışı da insandaki hareket özgürlüğüne kanıt sayılsa yeridir. Ve bu iç özgürlük, her bireyden, kişisel, gizli ve güç bir çaba bekler. Çocuğun ruhunda geliştikçe yavaş yavaş ortaya çıkan ve kolay yakalanmayan bir sır vardır.

Bunun içindir ki, insan için doğal olan bu planı ancak çocuk açığa vurur. Ama bünyesinin başlangıçta zayıf oluşundan ötürü, çocuğun ruhsal yaşamını korumak ve onu doğanın fiziksel embriyonu kuşattığı sargılara benzer bir çevreyle korumak gerekir.

4. YENİ DOĞMUŞ BEBEK

YABANCI BİR ÇEVRE

Çocuk, doğduğunda doğal değil, tersine, çok önceden insanlar tarafından alabildiğine değiştirilmiş bir çevreye girer. Bu insanların kendileri için daha kolay bir yaşama tarzı sağlama isteğiyle doğanın zararına kurdukları yabancı bir çevredir.

İnsanlar, yeni doğmuş çocuğa bu yaşamın en güç, çevreye ayak uydurma deneyinden geçerken, ne gibi bir yardımda bulunurlar acaba? Yaşamın hiçbir döneminde insan, doğum sırasındaki kadar çetin ve amansız bir mücadeleye vermez. Bu hiç kuşkusuz büyük ve titizlikle incelenmesi gereken bir dönem olmasına rağmen, şimdiye dek üzerinde ciddi tek bir inceleme yapılmış değildir.

Çoğumuz, dünyaya yeni gelmiş çocukla yakından ilgilenildiği sanısındadır.

Gerçi ilgilenilir, ama, nasıl?

Çocuk doğduğunda, herkes ananın etrafında pervanedir. Kadıncağzı acı çekmiştir. Sanki çocuk acı çekmemiş gibi. Anayı ışıktan, gürültüden korumak için özen gösterirler, ama ışıktan ve sestenden korunmuş bir yerden kalkıp gelmiş olan çocuktan ne haber? O da karanlığa ve sessizliğe muhtaçtır. Her türlü müdahaleden, her türlü ısı değişmesinden korunan, rahat edebilmesi için sıvı mahfazasına kadar her şeyi hesaplı bir yerden gelmektedir. Doğum anında bu karanlık ve sessiz yuvadan acımasız bir dünyaya fırlatılmıştır. İncecik bedeni, katı nesne-

lerin sert temasına maruz kalmakta, düşüncesiz yetişkinlerin hoyrat ellerinde hırpalanmaktadır.

Doğru, ev halkı bu çıtkırılan varlığa el sürmeye cesaret edemez. Onun için de yavruyu uzman ellere emanet ederler. Ama çoğu zaman, uzman olarak adlandırılan bu eller hiç de işin ehli değildirler. Malum, hastabakıcılar, kendilerine hastalar ya da yaralılar emanet edilmeden önce bunlara nasıl davranılacağı konusunda uzun uzun eğitilirler. Ama yeni doğan çocuğa böyle bir itina göstermek kimsenin aklına gelmez. Doktor, ya da ebe, yavruyu kaba saba tutmakta sakınca görmez ve zavallı, çaresizlik içinde feryadı bastığında kimse ciddiye almaz, bu feryadı duyanlar birbirine bakıp gülümsemekle yetinirler. Onlara göre, bebenin feryadı bir çeşit konuşma, bir istek ifadesidir. Ağlayacak ki gözlerini temizlesinler, orasını burasını yıkasınlar.

Doğumdan hemen sonra çocuk giydirilir. Eskiden sıkı sıkı kundaklanırdı. Anasının dölyatağında kıvrılıp yatmış olan bu nazlı vücut, döşeğe, alçıya konulmuş gibi hareketsiz, öylece bırakılırdı. Oysa yeni doğmuş bebek için giyim gereksizdir, doğumdan sonraki ilk ay öyle gitemelidir. Şükürler olsun ki bu konuda epeyce gelişme oldu. Sıkı sıkı kundakların yerini ince giysiler aldı. Bu gi-dişle belki yeni doğmuşun gardırobu denilen bela, yakında ortadan kalkacağa benziyor.

Bebek, sanat eserlerinde sık sık temsil edildiği gibi, yani çıplak bırakılmalıdır. Çocuk, anasının bedeninde yaşamış olduğu için elbette ısınmaya ihtiyacı vardır. Ama ısı, giysilerden değil, çevresinden gelmelidir. Zaten giysi kendi başına ısı vermez, vücutta varolan ısıyı korumaya yarar. Bunu, hayvanların yeni doğmuş yavrularına gösterdikleri özenden de anlayabilirsiniz. Yavruların çoğu tüylerle kaplı olduğu halde, anaları üzerlerine kapanır, onları kendi vücutlarıyla ısıtır.

Yeni doğmuş çocuğa gösterilmesi gereken özenin üzerinde bu denli durmam, belki yadırganacak. Analar,

hele zengin ve çok gelişmiş ülkelerin anaları, çocuk bakım alanında atılmış olan ileri adımları başıma kakmakta gecikmeyecekler. Ama ben de onlara diyeceğim ki, bu konuda kaydedilen bütün ilerlemelere rağmen, yeni doğmuş çocuğun gerçekten nelere ihtiyacı olduğunu gene de gereği gibi anlamış değiliz.

Bir noktaya daha değinelim: Çocuğu istediğimiz kadar sevelim, aramıza karıştığı ilk andan başlamak üzere, belki de içgüdüsel olarak, ona karşı savunmaya geçerez. İçgüdüsel bir hırsla aslında pek de bir değeri olmayan mallarımızı ondan korumaya davranırız. Yetişkinin akli daha baştan ters işlemektedir. " Velet bir yerleri pislemesin? Dikkat et, başımızı bela olmasın..." sözleri açıkça söylenmese bile, yetişkinlerin beyinlerinde dolaşmaktadır.

Bence, insanlar, ancak çocukları anlamaya başladıktan sonra onlara daha iyi bakmanın yolunu bulacaklar. Yeni doğmuş çocuğu zarar vermektan ve zarar görmektan korumak yetmez. Aynı zamanda çevresindeki dünya ile ruhsal bir uyum sağlayabilmesi için de tedbirler alınmalıdır. Deneyler böyle bir yardımın gereğini göstermiştir. Analar, babalar bu bakımdan eğitilmelidir. Zenginler, bebeleri için muhteşem beşikler, ipek bezler, zıbınlar, örtüler satın alırlar. Bu ölçüye göre, çocuklarına dayak atmaya davrandıkları zaman ellerine kızılıcık sopası değil, altın kakmalı murassa asalar almaları gerekir. Bu lüks merakı, çocuğun ihtiyaçlarından bütün bütüne habersiz olduklarını gösterir. Ailenin varlığı, çocuğun çevresini lüks nesnelere donatmaya değil, onun sağlığına, mutluluğına yönelik olmalı. Çocuklarına yararlı mı olmak istiyorlar? Sokağın gürültüsünden uzak, ışığı ve ısısı ölçülü ve denetli bir oda ayarlasınlar, yeter.

Ayrıca çocuğu yerinden kaldırırken de özen göstermek lazımdır. Bu da belirli bir alışkanlık ve hüner gerektirir. Yeni doğmuş çocuk hâlâ zayıftır. Anası gibi o da bir

ölüm tehlikesi atlatmıştır. Çocuğu sağ salim görmekten duyduğumuz sevinç ve hoşnutlukta ölümden dönmüş oluşunu kutlama duygusunun da yeri vardır. Kimi soluk almada güçlük çeker, oksijen vermek gerekir. Kimi de, "hemotoma" ya da deri altı kanamalarından mustariptir. Gene de ona hasta bir yetişkine davrandığımız gibi davranmamalıyız. Yeni doğmuş çocuğun ihtiyaçları bir hastanın ihtiyaçları değil, gerek bedenini gerekse ruhunu yeni ve garip çevresine uydurmaya çalışan bir varlığın ihtiyaçlarıdır.

Yeni doğmuş çocuğa davranışımız, merhametten çok yaratılışın bu mucizesine karşı duyduğumuz saygıyla belirlenmelidir.

Bir keresinde yeni doğmuş bir bebeğin yerde duran su dolu bir leğenin içine batırılıp çıkarılışını seyretmiştim. Leğene doğru hızla indirilen çocuk, gözlerini faltaşı gibi açtı, küçücük kollarıyla bacaklarını gerdi ve düşüyormuşçasına bir çığlık attı. Bu onun korkuyla ilk yüz yüze gelişi idi. Yeni doğmuş bir bebeği tutar ve hareket ettirirken, sunak taşında tanrısına ellerini uzatan bir din adamının inceliğini akla getirmeliyiz. Elleri arınmış, hareketleri önceden düşünülmüş ve hesaplıdır. Sessizlik ve uzak bir ışıkla belli belirsiz aydınlanan loşluk içinde devinmektedir. Bir umut ve yücelme duygusu o kutsal yeri sarmalamaktadır. İşte yeni doğmuş bebenin içinde yaşaması gereken yer de, böyle saygı ve özenle hazırlanmış bir yer olmalıdır.

Çocukla anaya gösterilen özeni kıyaslarsak ve anaya çocuğa davrandığımız gibi davranıldığını farzederseniz, o zaman, sanırım, işlediğimiz hatayı da kolayca kavrayabiliriz.

Ana yatağında sessiz ve rahat yatmaya bırakılmışken, çocuk, lohusayı rahatsız etmesin diye yanından alınır. Çocuk işlemeli örtülere, ipeklere, kadifelere sarılır, sarmalanır. Bu arada tabii bir hayli sarsılır. Bu davranış

anayı doğumdan sonra tutup giydirmeye, süsleyip püslümeye benzer.

Sonra beşikten omuza alınır, emzirilsin diye anasının yanına indirilir. Bunun çocuk için bir işkence olabileceği akla gelmez. Etrafında koşuşan yetişkinlere sorarsanız, çocuğun bilinci yoktur zaten, ne acı, ne de zevk duyar. Onlara bakarsanız, çocuğu nasıl rasgelirse öyle, tabii yere düşürmemek şartıyla, indirip kaldırmada hiçbir sakınca yoktur.

Oysa ölüm tehlikesi içinde yatan yetişkinlere böyle mi davranılır? Belki bile bile yardım dilemiyordur, ama yardım görme ihtiyacındadır. Yardımın da elbet bir yolu vardır. Oysa bizim çocuklara davranışımız yardım değil, onlara kahırdır.

İnsanın yaşamının ilk dönemi henüz yeterince incelenmemiştir. Yine de bu dönemin önemini yavaş yavaş kavramaya başlıyoruz. Çocuğun doğumdan sonraki ilk aylarda çektiği sıkıntılar ve yoksulluklar, artık öğrendik ki, ilerdeki gelişmesini temelden etkilemektedir. İnsanoğlunun geçirdiği buhranların en çetinini geçirmiş olan yeni doğmuş çocuğa gereğince itina göstermeyi bilmiyoruz. Oysa yaşamının bu en çetin saatlerini yaşayan biçare varlık, ilerde dünyamızı ellerine teslim edeceğimiz insanoğludur.

5. DOĞAL İÇGÜDÜLER

O çetin emzirme döneminde, memeliler, yavrularına bakarken, kendi içgüdülerine uyarlar. Kedi bile, yeni doğmuş yavrularını karanlık bir yerde barındırır. Öyle kıskançlıkla davranır ki, yavrularını görmemize bile razı değildir. Ama bir süre sonra onları alıp, kendi eliyle gün ışığına çıkarır. Çünkü büyümüşlerdir artık.

Yaban hayvanları, yavrularına daha da büyük itina gösterirler. Bunların çoğu büyük sürüler halinde yaşar; yine de, doğurma zamanı gelince, dişi sürüden ayrılıp kendine gizli bir yer bulur. Yavrularını doğurduktan sonra da onları türüne göre iki - üç hafta ya da bir ay süresince ayrı bir yerde tutar. Bu dönem boyunca ana, yavrusunu emzirir; ışıktan, gürültüden korur. Yavrular çeşitli yetenekleri işler halde doğmalarına rağmen, onları yeni çevrelere uyabilecek güce erişinceye dek gözü altında tutar. Ancak o zaman sürünün arasına götürür ve hemcinsleriyle haşır-neşir olmalarını sağlar, ister at, ister kurt, ister kaplan olsun, bu üstün hayvanların analık içgüdülerini hemen hemen aynıdır. Bu hayvanların çocuklarına gösterdikleri ilgi ve özen göz yaşartıcıdır.

Dişi, yavrusunun doğumundan sonra onu haftalarca sürüden uzak tutar ve üzerine titrer. Üşüyünce ön ayaklarıyla örter; kirlenince yalayarak temizler; yavru, memesini daha kolay emebilsin diye üç ayağı üzerinde durur. Sürüye yavruyu kattıktan sonra da, bütün o dört ayaklı dişilere özgü sabırlı kayıtsızlıkla onu uzaktan kollar.

Bazı hayvanlar yavrularına ıssız bir yer bulmakla kalmayıp, onlar için sığınak hazırlamak üzere en olmadık külfetlere katlanırlar. Dişi kurtlar karanlık mağaralar ya da ıssız orman köşeleri ararlar. Böyle uygun bir yer bulamayınca da toprağa çukur kazarlar ya da bir ağacın oyduğunu oyarlar. Böylece hazırladıkları sığınak göğüslerinden kopardıkları tüylerle örterler. Bu, yavrularına sade sıcaklık sağlamakla kalmaz, emzirmelerini de kolaylaştırır. Bu süre içinde gözleri, kulakları kapalı olan yavrularının yanına kimseyi sokmazlar. Evcil hayvanlarda bu analık içgüdüleri bazı bazı çarpılmaktadır. Dişi domuzların yavrularını yediği bile olur. Oysa yaban domuzları, memelilerin en şefkatli olanlarından. Dişi aslanlar da hayvanat bahçelerinde kafeslerine kapatıldıkları zaman yavrularını yerler. Bundan da anlaşılıyor ki, doğanın koruyucu içgüdüleri ancak yapay zorlamalara uğramadıkları zamanlarda doğru dürüst işleyebilmektedir.

Memelilerdeki analık içgüdüleri yavruların dış çevreyle temasa geldiklerinde özel bir yardıma muhtaç olduklarını göstermektedir. Doğum ve ardından çeşitli güçlerin uyanması sınavını geçirdikten sonra kritik bir dönem başlamaktadır. Bu dönem boyunca yavrular, dinlenmeye ve korunmaya muhtaçtırlar. Bu dönem bitince de daha uzun aylar boyunca emzirecek, bakılacak, güdüleceklerdir. Ana, yavrusunun sade bedensel ihtiyaçlarıyla değil, doğal içgüdülerinin gelişimiyle de ilgilidir. Bu da ancak sakin ve loş bir yerde mümkündür. Ayakları güçlendikçe tay, anasını seçip izlemeye başlar, yavaş yavaş at olur. Ama kısarak, yavrusu iyice büyümeden yanına kimseyi yaklaştırmaz.

Görülüyor ki, doğa hayvanların büyümesine büyük bir özenle göz kulak olmaktadır. Dişi hayvan, yavrusunda doğuştan var olan içgüdüleri uyandırmaya çalışmakta, bedensel ihtiyaçlarının ötesinde bir şeye de kaygı gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bundan da şu sonuç çıkar

yor ki, yeni doğmuş çocuğun bedensel sağlığına göstere-
geldiğimiz özen ve dikkatin yanı sıra, onun ruhsal ihti-
yaçlarını da gözetmek zorundayız.

6. RUHSAL EMBRİYON

Bilim, elbette ki yeni doğmuş çocuğa cisimlenmekte olan bir ruhsal varlık olarak bakmaz, onu, yaşayan bir bütünü oluşturan organ ve dokulardan kurulu bir birleşim olarak görür. Ama bu bile kendine göre bir sırdır. Nasıl olmuş da böyle girift bir varlık ortaya çıkmıştır? Yeni doğmuş çocuğun ruhsal yaşamına özel bir özen gösterilmelidir. Doğuşunda bile böyle bir canlılık gösterdiğine göre, bu ruhsal yaşam çocuk büyüdükçe kimbilir daha ne kadar gelişecektir. "Çocuk eğitimi" deyimini zihinselden çok ruhsal bir gelişme olarak anlıyorsak, çocuğun eğitiminin doğumdan başlaması gerektiğini söylemek yerinde olacaktır.

Çocuğun ruhsal yaşamının kanıtı, bilinçli ve bilinçaltı faaliyetleri arasında güdülen ayırım da bulunabilir. Ama daha basit ve daha bildik kavramlarla yetinsek bile, çocukta sade bedensel gelişimi ve beslenmesi bakımından değil, çeşitli ruhsal işlemleri bakımından da bir içgüdüler kaynaşması varolduğunu teslim etmeliyiz. Yaban hayvanlarında bu işlemler, türlerin karakteristikleridir. Hareket söz konusu edildiği zaman, çocuğun öbür hayvanlardan daha yavaş geliştiğini söylemek gerekir. Doğuşta çocuk duyularına sahip olup, ışığa, temasa, sese karşılık verebilse de, hareket yeteneği pek az gelişmiştir.

Yeni doğmuş bebek, içler acısı bir haldedir. Çaresizdir ve bir süre böyle kalacaktır. Konuşamaz, dik duramaz; her dakika kollanmaya muhtaçtır. Uzun bir süre çı-

karabildiği sesler çevresindekileri yanına koşturan ağlalmalardır. Ancak neden sonra ayakta durabilecek, yürüyebilecektir. Konuşması daha da çok zaman alacaktır. Öyleyse çocuğun, ruhsal ve bedensel büyümesine yardımcı olan, bu çaresiz bedene can katan, ona konuşmasını öğreten, geliştiren esrarlı bir güçten söz edebiliriz.

Öbür memelilerin yavrularının doğumdan hemen sonra, ya da kısa bir süre sonra ayakta durup yürümesine, beceriksiz hareketlerine, acıklı görüşüne rağmen türüne özgü dili bilmesine karşılık, çocuğun böyle uzun bir süre çaresiz kalışı dikkate değerdir. Kedi yavruları miyavlayabilirler, kuzular meler, taylar yanık yanık kişner. Ama genellikle sessizliğe eğilimlidirler. Dünya yeni doğmuş hayvanların bağırışlarından öyle uzun boylu rahatsız olmaz. Hızla ve başkalarına dert olmaksızın büyürler. Daha doğuşta içgüdüleriyle donanmış haldedirler. Dört ayak üstünde zor duran bir kaplan yavrusunun nasıl birden sıçrayabildiğini biliriz. Doğan her yaratıkta fizyolojik organlarının işlevlerini aşan içgüdüler vardır. Bunlar kendilerini yavrularının hareketlerinde gösterirler. Şaşmaz ve tutarlıdır.

Bir hayvanın bitkisel işlevlerinin dışında ve ötesinde yer alan bütün karakteristikler "ruhsal özellikler" diye tanımlanabilir. Bu özellikler, doğuşta bütün hayvanlarda bulunduğu göre, elbette insan yavrusunda da bulunacaktır. Bu kurama göre, hayvanların içgüdüleri, türlerinin geçmişte başından geçen ve durmadan yeni kuşaklara devredilen birikmiş sonucudur. O halde, insanlar, atalarının deneyimlerini devralmakta niye bu kadar yavaş davranıyorlar? Ataları her daim dik yürümüş, hiç durmadan konuşmuş, her zaman çocuklarının, torunlarının yardımına koşmuştur. Bütün öbür yaratıkları ruhsal yaşamının zenginliği bakımından kat kat gerilerde bırakan insanın, belirli bir gelişim planından yoksun olabileceğini düşünmek saçmadır.

Bu görünüşteki çelişkinin gerisinde bir gerçek saklı olmalıdır.

İnsan ruhu öyle derinlerde gizlidir ki, hayvan içgüdülerinde gördüğümüz kadar kolayca kendini açığa vurmaz. Çocuğun önceden belirlenmiş ve sabit içgüdülere bağımlı olmayışı da doğuştan gelme hareket özgürlüğü ve serbestliğinin belirtisidir.

Hayvanın ruhsal yönden "seri imalat" bir nesneyi andırışına karşılık insan, elle yapılmış bir nesneye benzer. Biri öbüründen farklıdır. Her insanın kendine özgü yaratıcı bir ruhu vardır, aşağı yukarı bir sanat yapıtına benzeyişi de bundandır. Ama bu benzerlik, insanın alın-terinin ve çalışıp çabalamasının ürünüdür, içten içe ve dış sonuçları meydana vurmada uzun süre çalışması gerekecektir. Bu çalışma ötedenberi bilinen bir tipin sırf yeniden üretilmesi değil, yeni bir tipin fiilen yaratılmasıdır. Bu yüzden de ortaya çıkan yapıt, şaşırtıcı ve esrarlıdır. Adeta bir ressamın sergilemeden önce işliğinde uzun süre alıkoyduğu seçkin bir resim gibidir.

Çocuk bir muammadır. Bütün bildiğimiz, büyük sırları olduğudur. Nasıl bir insan olacağını bilemeyiz. Ancak kendi isteminin yardımıyla bir biçim alacaktır.

"Ten" diye bilinen şey, isteme göre gevşetilip kasılabilen, "gönüllü kaslar"dan kurulu bir bütündür, insanın ruhsal yaşamıyla karmaşmış olan bu kaslar olmaksızın, istem hiçbir iş yapamaz. Bir çeşit hareket aracı olmaksızın, hiçbir canlı, bir böcek bile, bütün içgüdülerine rağmen, kımıldayamaz. Daha üstün yaşam biçimlerinde, özellikle insanlarda, kaslar çok daha girifttir. Bu çeşitli kaslar, en çetrefil işleri görebilmek için birlikte çalışırlar, kimi zaman uyumlu, kimi zaman da birbirlerine karşı işlerler.

Her yasaklama bir karşı güdüyü davet eder ve onu düzeltir. Birçok kaslar, akrobatın ya da kemancının hareketleri gibi en çetrefil hareketleri yerine getirebilmek için uyum içinde çalışırlar. Her hareket ve onun değişme-

leri, faaliyetin kusursuzluğuna katkıda bulunmak üzere, sayısız parçaların eşzamanlı olarak çalışmasını gerektirir. Ama insan gelişimi için güdücü ilke, bir çocuğun özündeki kişisel enerji olduğundan, insanlar doğaya mutlak bir güven beslemezler. Çocuğun ruhsal yaşamı her türlü bedensel faaliyetten bağımsız, onu canlandıran bir kaynaktır.

Çocuğun, sırf ayakları üzerinde duramadığından ya da hareketlerini koordine etmekten aciz olduğundan yola çıkıp, kaslarının zayıf olduğuna hükmetmek yanlıştır. Yeni doğmuş bebek, ayaklarını oynatmayı istediği süreçte hiç de aciz değildir. Süt emme ve yutma, yüksek düzeyde bir kas koordinasyonu gerektiren girift işlemlerdir. Gene de çocuk, doğuşta, öbür hayvanlar gibi bu işlerin üstesinden gelebilmektedir. Ama, diğer hareketlerde doğa, çocuğu içgüdülerinin sert buyruklarına uymaktan bir süre için özgür kılmıştır. Kaslar büyüdükçe, -güçlendikçe onları koordine edecek bir istem buyruğunu beklemeye başlar. Çocuk, sade insan türünün bir üyesi olarak değil, aynı zamanda bir kişi olarak gelişir. Ergeç konuşmaya ve dik durmaya başlayacağını hep biliriz ama, bütün bunları yaparken de kendi özel kişiliğini ortaya koyacaktır.

Hayvan yavrularının olgunlaştıklarında nasıl olacaklarını daha baştan biliriz. Ceylan, hafif ve ayağına tez olacaktır. Fil, hantal ve ağır; kaplan, azgın; tavşan ise, ürkek bir otobur.

Ama insan, her şey olmaya kaadirdir. Çocukken ki çaresizliği, sonradan sahip olacağı belirgin kişiliğinin kaynağıdır. Şu andaki dile gelmemiş ses, bir gün elbet dile gelecektir. Ama hangi dilde konuşacağını şimdiden bilemeyiz. Bunu, çevresindekileri dinleyerek işittiği sesleri, ilk heceleri ve sözcükleri var gücüyle taklit ederek öğrenecektir. Çevresiyle ilişki halinde kendi isteminden yararlanarak çeşitli yeteneklerini geliştirecek, böylece bir bakıma kendi kendini yaratacaktır.

Filozoflar, çocuğun doğumdan sonraki bu çaresiz haline, öteden beri dikkatlerini takmışlarsa da, şimdiye dek öğretmenlerle hekimler bununla pek ilgilenmemişlerdir. Bilinçaltında gizli yatan birçok şey gibi, çocuğun bu hali de önemsenmeye değmez sayılmıştır.

Oysa bu tutum, çocuğun ruhsal yaşamını tehlikeye atmıştır. Çünkü bu yüzden sade çocuğun kaslarının işlemediğine değil, aynı zamanda çocuğun da çaresiz, âtıl ve kendine özgü bir ruhsal yaşamdan yoksun olduğuna inanmıştır. Buna dayanarak yetişkinler çocuğun kendi ellerine baktığını ve ancak onların yardımı ve çabası sayesinde canlanabildiğim, harekete geçebildiğim sanır olmuşlardır. Yaptıkları yardımları kişisel bir sorumluluk sayıp, kendilerini çocukların yaratıcıları ve çocuğun ruhsal yaşamının kurucuları bellemişlerdir. Verdikleri öğütler ve buyruklarla çocuğun zekâ ve isteminin gelişmesine dışardan önayak olabileceklerini sanmışlardır.

Oysa çocuk, kendi kişiliğinin anahtarını özünde sakladığına ve gözetilmesi gereken bir gelişme planı ve yasaları olduğuna göre, bütün bunlar çok nazlı güçler olsa gerektir. Yetişkin, bunları zamansız müdahaleleriyle örseler, yavaş yavaş ve gizlice gerçekleştirilmelerini önler. Ezelden beri insanlar, doğal yasalara müdahaleleri yüzünden, çocuklar için çizilmiş tanrısal planı bozmuşlar, doğanın insanoğlu için öngördüğü gelişmeyi baltalamışlardır. İnsanoğlunun bugün karşılaştığı başlıca sorunlardan biri, şu gerçeği anlamakta gösterdiği aczdir: Çocuk, açığa vuramasa da aktif bir ruhsal yaşamı vardır ve bu iç yaşamı uzun bir sürede ve gizlice bütünleyecektir.

Çocuk, karanlık bir zindandan ışığa çıkmaya, doğmaya, büyümeye savaştan bir canlı gibidir. O hantal vücudunu, isteminin sesiyle uyandıracak, ona yavaş yavaş can verecektir. Ve bütün bu ağır ve sürekli savaş boyunca, sanki karanlığın kökünde gizli, kocaman, dev bir varlık üstüne atılmaya hazır beklemektedir.

Bu gelişme için hiçbir hazırlık yapılmadığı gibi, onu bekleyen, karşılayan, nasıl bir şey olacağını merak eden kimse de yoktur. Tersine bir sürü engelle karşılaşır.

Bu dönemde çocuk, kendi özel çevresine muhtaç bir ruhsal embriyondur. Nasıl bedensel embriyon, içinde büyüyebileceği bir döl yatağına muhtaçsa, ruhsal embriyon da öyle, sevgiyle ısınmış, besinle donanmış, ona kucak açacak bir dış çevreye muhtaçtır.

Bu hakikat er geç anlaşıldığında, yetişkinler, çocuklara karşı tutumlarını değiştireceklerdir. Çünkü, çocuğu biçimlenmekte olan ruhsal bir varlık olarak görmek bizleri yeni sorumluluklara itecektir. Bir oyuncağa benzeyen, üzerine titrediğimiz, bu el kadar varlığa sevgi gözlemlerimizle baktığımızda, Latin şairi Juvenalis'in şu dizesini daha iyi kavrayacağız: "Saygıların en büyüğünü çocuğa borçluyuz."

Çocuğun kişiliğinin oluşması, hiç göze çarpmayan bir çile dönemidir. Hiçbir canlı yaratık, yeteneklerini harekete geçirmek ve düzene sokmak için kendi istemini zorlayan çocuğun o yüreğinden bir parça koparcasına duyduğu coşkunu duyamaz herhalde. Bilince varmış, varmamış nazlı yaşam, duyuları sayesinde çevresiyle ilişkiye girmekte ve bitip tükenmez bir özgerçekleştirme çabası içinde, incecik kaslarıyla o çevreye uzanmaktadır.

Çevre ile birey, yani ruhsal embriyon arasında bir alışveriş vardır. Birey, çevre içinde yoğrulur ve oluşur. Çocuk, çevresiyle adım adım anlaşmaya varır. Ve bu yoldaki çabaları, kişiliğinin bütünleşmesine yol açar. Bu yavaş ve adım adım ilerleyen eylem, hiç durmadan kendi egemenliğini gözaltında tutması gereken, bir yandan hareketsiz kalmamaya dikkat eden, öte yandan hareketlerinin mekanikleşmesini önleme zorunda olan ruhun, bu iş için gerekli araçları zaptetmesiyle gerçekleşir. Ruh her an kumanda yerinde durmalıdır ki, sabit içgüdülerin yönetimi altında bulunmayan hareketler bozulup, an-

lamsızlaşmasınlar. Bunu önlemek için harcanan çabanın bitip tükenmez ruhsal biçimlenme sürecine katkısı büyüktür. Embriyon çocuğa, çocuk insana dönüşürken, kişilik kendi öz çabalarıyla biçimlenmiş olur.

Aslında anayla babanın çocuğun yaşamına temel katkısı nedir? Baba, görünmez bir hücre sağlar. Ana ise, bir başka tek hücreden gayri, bir de o döllenmiş yumurta-ya sonunda gelişkin bir çocuk olabilmesi için gerekli canlı çevreyi sunar. Anayla babanın çocuğu yaptığını söylemek yanlıştır, işin doğrusu, "Çocuk, insanoğlunun babasıdır."

Çocuğun bu gizli çabasını kutsal bellemeli, belirtile-rini sevinçle karşılamalıyız. Çünkü bireyin gelecekteki kişiliği, bu yaratıcı dönemde belirlenmektedir. Onun için de çocuğun ruhsal ihtiyaçları bilimsel olarak incelenmeli ve onun için elverişli bir çevre hazırlanmasına çalışılmalıdır.

Bizler hiç kuşkusuz, ilerleyecek olan bir bilimin emekleme aşamasındayız. Bu bilim sayesinde insanlar, büyük çabalar harcayarak, insanoğlunun gelişmesi sırrını çözeceklerdir. Yeter ki kendilerini bu işe versinler.

7. RUHSAL GELİŞME

DUYARLILIK DÖNEMLERİ

Ufacık bebeğin duyu algıları, daha henüz dış belirti-leri söz konusu bile değilken, onun ruhsal gelişimini başlatır.

Gelişme, gizlilik içinde yer aldığından bu gelişmenin, sözelimi konuşma bakımından, varolmadığını düşünmek yanlıştır. Bu, adeta, dış organları henüz gelişmeden çocuğun konuşma yeteneği olduğunu söylemekle birdir; çocukta varolan, dil öğrenmeye karşı bir eğilimdir. İnsanoğlunun zihinsel yaşamının bütün öbür görünümleri için de geçerli olan bu tanımlama, çocukta bir ruhsal dünya yaratmaya yönelik yaratıcı bir içgüdü, aktif bir güç olduğunu gösterir.

Bu nedenle, "Duyarlılık dönemleri" olarak adlandırığımız olgu, çok ilginç bir gelişmedir.

Büyümeden ve gelişmeden söz ettiğimizde, dışardan seçilebilen bir olguyu kastediyoruz. Oysa, büyümenin iç mekanizması ancak son zamanlarda keşfedilmiş olup, hâlâ da gereğince anlaşılmıŐ değildir. Çağdaş bilim, bu bilgiye erişebilmemiz için iki araç sunmaktadır. Bunlardan biri, bedensel büyümeyle ilgili salgı bezleriyle iç salgıların incelenmesidir. Çocuğun sağlığı ve bakımı bakımından büyük önem taşıdığı için bu, ilgiyle karşılanmış bir buluştur. Öbürü ise, çocuğun zihinsel gelişmesinde yeni bir anlayıŐa yol açan, "Duyarlılık dönemleridir. Hollandalı bilgin Hugo de Vris, hayvanlarda bu duyarlı-

lık dönemlerini daha önce bulmuşsa da, biz okullarımızdaki çocuklarda da bunların görüldüğünü ve öğretimde kullanılabileceğini ortaya koymuştuk. Bir duyarlılık dönemi, bir yaratığın bebeklik hali ve büyüme süreci içindeyken elde ettiği özel bir duyarlılığa ilişkindir. Geçici bir vergidir ve bir özgül yeteneğin elde edilmesiyle sınırlandırılmıştır. Bu yetenek ya da karakteristik elde edilmez, duyarlılık da kaybolmaktadır. Bir canlının her özgül karakteristiği işte bu geçici güdü ve güç sayesinde elde edilir. Demek ki büyüme kalıtsal ve önceden tasarlanmış, ne olduğu belirsiz bir buyruğa değil, devresel ya da geçici içgüdülerin özenle yönettiği çabalara dayanır. Bunlar, o türün yetişkinlerinde görülen faaliyetlerden farklı ve belirlenmiş bir faaliyet çeşidine yönelik bir güdü oluşturmak görevini yüklenirler. Vris, bu duyarlılık dönemlerine ilkin böceklerde rastladı. Bunların geçirdiği çeşitli değişimler, kolayca gözlemlenebilen gelişim aşamalarına paraleldir.

De Vris'in verdiği örneklerden biri, sıradan kelebeğin tırtıydı. Tırtılların hızla büyüdüklerini ve bitkileri mahvedecek derecede obur olduklarını biliriz. De Vris'in incelediği tırtıl ise, varlığının ilk günlerinde iri yapraklarla değil, sadece dal uçlarındaki tomurcuklarla beslenen bir cinsti.

Dişi kelebek, içgüdüsel olarak, yumurtalarını seçtiği ağacın gövdesiyle dallarından birinin emin ve gözden uzak bir köşesine bırakır. Kabuğunu kırıp çıktığında tırtıllara beslenmeleri için muhtaç olduğu taze yaprakların üstlerindeki dalın ucunda olduğunu kim haber verecektir? Işık... Tırtıl ışığa alabildiğine duyarlıdır. Işık onu cezbeder, büyüler. Bu yüzden ufacık kurtlar ışığın en bol olduğu dal ucuna doğru yavaş yavaş ilerlerler ve orada taze yaprakların arasında, o korkunç oburluklarını gidecek besini bulurlar, işin ilginç yanı, tırtıl daha başka besinler yiyebilecek kadar olgunlaşır olgunlaşmaz, ışığa karşı duyarlılığını yitirir, içgüdü körlenir, tükenir. Bu

duyarlılık döneminin yararlılığı bitmiştir, tırtıl yeni deneyler ve yeni yaşam gereçleri peşinde başka yollar boyunca yürümeye başlamıştır. Kör olmuş demek değil tabii bu. Sadece bundan böyle ışığa karşı kayıtsızlık peydah etmiştir. Derken bu doymak bilmez tırtıl, bir an içinde başka bir duyarlılığın güdüsüyle oruç tutan bir Hint fakirine dönüşür. Bu perhiz süresince kendisi için bir çeşit lahit kurar, ölü gibi içine yatar. Aslında alabildiğine faaldir ve mezarından çıktığında kanatlarla donanmış, ışıl ışıl, pırıl pırıl bir yetişkin yaratık olacaktır.

An sürfesi de buna benzer bir aşamadan geçer. Her dişi kraliçeleşir, ama sürü sadece bunlardan birini seçer. İşçiler onun için, kraliçe-arı balı ya da balözü denilen özel besini hazırlarlar. Bu sultan şöleniyle beslenen seçkin sürfe, topluluğun kraliçesi olur. İşçi arılar kraliçeyi seçmede birazcık gecikecek olsalar, kraliçe adayı, kraliçe olmayacaktır, çünkü o arada korkunç iştahını yitirdiğinden bedeni kraliçe olabilmesi için gerekli ene, boya ulaşamayacaktır.

Bu örnekler, çocuğun gelişiminde ölüm kalım önemi taşıyan bir etkeni kavramamıza yarayacaktır. Çocuğun içinde, onu şaşılmalı faaliyetlere iten bir güdü vardır. Bu güdüler izlenmedikleri takdirde, işe yaramaz ve battal olurlar. Yetişkinlerin bu birbirlerinden farklı haller ve aşamalar üzerinde hiçbir etkileri yoktur. Ama çocuk, duyarlılık döneminin buyruklarına göre davranamayınca, doğal bir fetih olanağı bir daha geri gelmemecesine yitecektir. Çocuk, ruhsal gelişimi boyunca gerçekten akıl almaz fetihlere girer. Belki de mucizenin hiç durmadan gözlerimizin önünde yer alışından dolayıdır ki, bunu kankısayıp görmezlikten gelir olmuşuzdur. Acaba bir hiçten başlayan çocuk, çapraşık dünyaya nasıl ayak uydurabilmektedir? Nasıl olur da nesnelere birbirinden seçer, hangi harika çarelerle, öğretmensiz gereçsiz, sırf içinden geldiği için, sevinç içinde ve usanç nedir bilmeden yaşayarak en hurda ayrıntısına kadar bir koca dili belleye-

lir? Oysa bir yetişkin, kendini yeni bir çevreye uydurabilmek, yeni bir dil öğrenebilmek için mutlaka yardıma muhtaçtır. İsteddiği kadar çalışsın, didinsin, gene de o yabancı dili bir çocuğun ana dilini öğrenişte eriştiği kusursuzlukla bellemeyecektir.

Çocuk bu duyarlılık döneminde, kendini çevreye uydurup, yeni fetihler ve basanlar kazanmayı öğrenir. Bu dönemler, içeriği aydınlatıcı bir ışık demetine ya da enerji sağlayan bir bataryaya benzer. Çocuğun dış dünya ile özellikle yoğun biçimde temasa geçmesini sağlayan işte bu dediğimiz duyarlılıktır. Bu dönemlerde her şey kolaydır. Yapılamayacak şey yoktur, yaşam baştanbaşa coşkunluktur. Her çaba, gücünün biraz daha artmasını sağlar. Ancak amaca erişildikten sonra üzerine yorgunluk ve kayıtsızlık çöker.

Bu ruhsal tutkuların biri tükendi mi, bir başkası alevlenir. Böylece çocukluk şaşmaz bir ritme bir basandan öbürüne koşar. Çocuğun mutluluğunu, sevincini sağlayan da budur. İşte, ruhun bu hayırlı ocağında yanan ateşle insanın ruhsal dünyası bütünlenir, yaratılır. Öte yandan, duyarlılık dönemi sona erince, zihinsel zaferler, düşünce süreçleri, gönüllü çabalar ve araştırma hevesiyle kendini gösterir. Kayıtsızlığın donukluğu gitmiş, yerini çalışmanın getirdiği o mutlu yorgunluk almıştır. İşte bu, çocuk ve yetişkin ruh yapılan arasındaki başlıca ayrımdır. Çocuk, doğal fetihlere girişindeki o şaşırtıcı atılımını sağlayan bir iç yaşantıyla donanmıştır; ama bu, duyarlı devresinde çabalarına karşı dikilen bir engelle yüz yüze geldi mi, sarsılır, kişiliği örselenir, çarpılır. Bu, üzerinde hâlâ bilgimiz kıt olan, oysa çocuğumuzun yetişkinliğinde acısını çekip durduğu ruhsal bir sakatlıktır.

Şimdiye dek bu çeşit bir gelişme, yani bu özgül karakteristiklerin elde edilmesi süreci aklımıza gelmemiştir. Gene de deneylerimize dayanarak, çocukların faaliyetleri dış engeller tarafından durdurulduğunda, sert ve

yıkın tepkiler göstermeleri dikkatimizden kaçmamıştı. Bu tepkilerin nedeni bilinmediği için, aslı-esası olmadığı ve sırf bizim kendisini yatıştırma çabalarımıza çocuğun direnç göstermesinden ileri geldiği sayılmıştı. "Kapris", "huysuzluk", "tutturmaca" sözcükleri pek az ortak yanı olan bir alay olayı dil ? getirmek için kullanılır. Biz, "karpisli" sözcüğünü belirli bir nedeni olmadan inatçı ya da mantıksız davrananlar için kullanırız. Öte yandan bazı huysuzlukların giderek ağırlaşabildiğini de görmekteyiz. Bu da gösteriyor ki, ortada etkisini sürdüren, bizim de henüz devasını bulamadığımız bir illet vardır.

Sözünü ettiğimiz duyarlılık dönemleri, bu çocukça huysuzlukların kaynaklarını epeyi aydınlatabilirse de, hepsini birden açıklamasını beklemeyelim. Çünkü iç çatışmaların gerisinde çeşitli nedenler yatmaktadır; ve birçok tutturmacının yanlış tedaviyle ağırlaştırılan eski sapmaların sonucu olduğu malumdur. Duyarlılık dönemlerinin iç çatışmalarıyla ilişkili huysuzluklar geçicidir, duyarlılık dönemlerinin kendileri gibi. Bu dönemlerde edinilen davranışlar, çocuk üzerinde kalıcı izler bırakmazlar, ama söz konusu ihtiyaç karşılanmadığında, ruhsal olgunluğa erişmeyi olanaksız kılmaları bakımından zararları dokunabilir.

Duyarlılık dönemlerinin huysuzlukları, doyurulmamış bir ihtiyacın belirtisidir. Bir tehlike karşısında bulunuşun ya da işlerin yolunda olmayışının uyarıcısıdır. İhtiyaç giderilir giderilmez, tehlike önlenir önlenmez, silinir giderler. Zaman zaman çocuklarda adeta, hastalık belirtisine benzer bir kızışma halinden hemen sonra başlayan sükûnet ve huzur dönemleri görülür. Öyleyse, her çocuk kaprisinin gerisindeki nedeni araştırmalı, "nedenini bilmiyoruz" deyip boşvermemeliyiz. Çünkü nedeni bulunduğu, çocuğun ruhunun tılsımlı derinliklerine işleyebilir, çocuğu anlamaya, çocukla anlaşmaya başlayabiliriz.

DUYARLILIK DÖNEMLERİNİN İNCELENMESİ

Çocuğun ruhsal yönden bir varlık haline gelmesinin ve duyarlılık dönemlerinin incelenmesi, çocuğun gelişimine ön-ayak olan çeşitli organların işlemlerini görmemize yarayacak bir keşif ameliyesine benzetilebilir. Bu sayede görüyoruz ki, çocuğun gelişimi ne rastlantısal bir olaylar dizisidir, ne de dış güdülerden ileri gelmez. Bu gelişim, geçici duyarlılıklar tarafından yönetilmektedir, yani belirli yeteneklerin elde edilmesine ilişkin geçici güdülere dayanmaktadır. Bu olgu bir dış çevrede yer almaktaysa da, bu çevre bir neden olmaktan çok bir vesiledir ve görevi ruhsal gelişim için gerekli olanakları sağlamaktan ibarettir; tıpkı fiziksel çevrenin görevinin beden gelişimi için besin ve hava sağlamak olduğu gibi.

Çocuğun çeşitli iç duyarlılıkları, karmaşık çevresi içinden kendisi için yararlı ve gerekli olanı seçmesine elverişli. Çocuğun bazı şeylere duyarlı, diğerlerine karşı kayıtsız kalmasına yol açar. Çocukta belirli bir duyarlılık uyanınca, adeta bazı şeyleri aydınlatıp, bazılarını da karanlıkta bırakan bir ışık gibi, dünyayı o amaçladığı yeteneklerin dünyası halinde sınırlar. Bu, sadece belirli konum, ya da nesnelere karşı duyulan yoğun bir istekten ibaret değildir. Çocukta bu nesnelere gelişimi için kullanma bakımından eşsiz bir gizli güç vardır. Çünkü bu duyarlılık dönemlerinde kendini çevresine uydurma, ya da artan bir kolaylık ve sekmezlikle hareket edebilme gibi kökü birtakım ruhsal ayarlamaları gerçekleştirmektedir.

Çocukla çevresi arasındaki bu duyarlılık ilişkisi, çocuğun ruhsal gelişimini olanca güzelliğiyle sarmalayan o esrar perdesini aralamada büyük hizmet görecektir.

Bu harikulade yaratıcı faaliyeti şöyle düşleyebiliriz: Bilinçaltından kopup gelen canlı heyecanlar, diziler halinde çevreyle ilişkiye geçip, çocuğun bilincini oluşturu-

yorlar, ilkin karışıklık içinde, derken ayrıntılara giriyorlar, sonunda da yaratıcı faaliyete geçiyorlar. Örneğin, dil öğreniminde çeşitli sesler, çocuğun kulağına karmakarışık doluşurken, birdenbire bu seslerin arasından bazıları seçilmeye başlıyor, bilinmeyen bir dilin açık-seçik telaffuz edilişi gibi. Henüz düşünceden yoksun ruh, dünyasını şenelten bir çeşit musiki duymaya başlıyor. Çocuk, iliklerine kadar dikkat kesiliyor, ama yalnızca bu sesleri değil, kendi haykırışlarında da titreşenleri izliyor. Düzenli bir harekete, ritme dönüşen bu sesler, giderek, titreşim tarzını da değiştiren bir uyum ve buyruk kazanıyorlar, işte bu, ruhsal embriyon için yeni bir yaşam dönemini haber verir. Şimdiki anın üzerine yoğunlaşmış bir yaşamdır bu. Küçük varlığın gelecekteki şanlı başarıları başlamak üzeredir.

Yavaş yavaş çocuğun kulağı değişik sesleri ayırdetmeye, o zamana dek sade süt emmekte kullandığı dili yeni bir canlılıkla oynamaya başlar. Artık çocuk iç titreşimleri duymaya yönelir. Adeta dayanılmaz bir güdüye yönetilircesine, boğazını, yanaklarını, dudaklarını hissedir. Bu titreşmeler çocukta alabildiğine hoşnutluk uyandırmakla birlikte, henüz belli bir işe yaramazlar. Çocuk bacaklarını germekle, yumruklarını sıkmakla, başını kaldırmakla ve yanında konuşanlara dönüp gözlerini dudaklarına dikmekle, duyduğu zevki açığa vurmaktadır.

Çocuk bir duyarlılık döneminden geçmektedir: Yaşadığı bu içsel dram, bir sevgi dramıdır. Ruhunun gizli köşelerinde büyük bir gerçek ortaya çıkmakta, kimi zaman bütün varlığını buyruğu altına almaktadır. Alçakgönüllü bir sessizlik içinde yürütülen bütün bu faaliyetler, çocuğa ömrü boyunca mutluluk verecek yetenekler kazandırmaktadır.

Çocuğun çevresi iç ihtiyaçlarına uyduğu sürece, bütün bunlar sessizce ve hiç dikkati çekmeden olup biterler. Sözelimi, dil öğrenmede, başarıların bu en çetininde,

çocuğun duyarlılık dönemi farkedilmez bile. Çocuk, konuşmalarıyla onun gelişimi için gerekli gereçleri sağlayan insanlarla çevrilidir. Çocuğun duyarlılık dönemini açığa vuran tek şey, kendisine açık-seçik, kısa kısa sözcüklerle hitap edildiği zaman, yüzünde beliren gülümseme ve sevinçtir. Ya da akşamlan yetişkinlerden biri, aynı sözü üst üste tekrar etmecesine ninni okumaya başladığı zaman, duyduğu mutluluk ve huzuru yüzünden okuyabiliriz. Bu zevk sağanağı içinde bilinç dünyasından ayrılıp uyku dünyasına dalar. Çocuğa okşayıcı sözlerle seslenmemiz bundandır. Karşılığında yaşam dolusu bir gülümseme bekleriz hep. Onun içindir ki, oldum bittim analar, nineler kendilerinden bir ninni, ya da masal bekleyen bebeciklerin yanına koşarlar.

Çocuktaki yaratıcı duyarlılıkların elle tutulur belirtileri bunlardır. Belki daha belirgin, ama hiç de olumlu olmayan belirtiler de vardır. Bunlar çocuğun iç işlerini köstekleyen bir engel belirlediği zaman ortaya çıkar. Bizler, bu umutsuz yakınmalara, "huysuzluk" der geçeriz. Oysa bunlar, aslında, bir iç rahatsızlığın, gerilim yaratan bir duyumsuzluğun belirtileridir. Bunlar ruhun kendini savunmak, kendini engellere karşı korumak için gösterdiği çabalarıdır.

Huysuzluk, amaçsız ve delice hareketlerle kendini gösterir. Çocuğa bünyesel, patolojik bir neden olmaksızın birden basan humma nöbetlerine kıyaslanabilir bu. Biliyoruz ki, çocuk, bir yetişkini zerre kadar tedirgin etmeyecek sudan nedenlerle hasta düşebilir, ateşi yükselir, ama çocuğun ateşi kolayca yükseldiği gibi, kolayca da düşecektir. Aynı şekilde, ruhsal düzeyde de, çocuğun olağanüstü duyarlılığından ötürü, aynı oranda bir dış neden olmaksızın alabildiğine ağır huzursuzluk ve rahatsızlık nöbetlerine tutulabilmektedir. Bu tepkiler, ötedenberi dikkati çekmiştir. Nitekim, çocuğun doğuşundan itibaren huysuzluklan, tutturmacaları insan tabiatının sapıklığına kanıt sayılagelmiştir. Ama her işlevsel

rahatsızlık, işlevsel bir hastalık sayıldığına göre, ruhsal rahatsızlıkları da işlevsel hastalıklar olarak bellemek gerekir. Çocuğun ilk huysuzlukları, ruhunun ilk hastalıklarıdır.

Bu huysuzluklar, insanların dikkatini çekmiştir, çünkü patolojik haller doğal hallerden çok daha belirgindir. Barış, huzur, mesele çıkarmaz, kafa yormaz; düzensizlik ve kargaşadır başlara tebelleş olan. Doğanın yasaları değil, bu yasalardan sapmalar göze çarpar. Bu nedendir ki, yaşamın yaratıcı faaliyetleriyle ilgili dış belirtiler kimsenin dikkatini çekmez, yaşamın yaratma ve sürdürme işlevleri gözden irak kalır.

İnsanların imal ettiği nesnelerin başına gelen, canlı varlıkların da başına gelir. Nasıl mallar yapılır yapılmaz hemen dükkân vitrinlerini boylar, kimse bunları üreten fabrikalara, işliklere gitmezse, vücudumuzda görev alan çeşitli organların işleyişi de kimsenin ilgisini çekmez. Bu organların yüzü suyu hürmetine kişinin kendisi bile, onların muazzam giriftliğinden habersizdir. Doğa kendini açığa vurmaktan, davul çalmadan çalışır. Çeşitli güçlerin bu uyum içindeki dengesine de biz, "sağlık" ya da "normal hal" deriz zaten.

Bir hastalığın en küçük ayrıntılarını bile gözden çıkırmayız, ama sağlığın harikalarına boşveririz. Ta ilk çağlardan beri hastalıklar bilinegelmiş ve tedavi yolları aranmıştır. Tarih-öncesi insanlar, iskelet kalıntılarından anladığımızı göre, ameliyatı biliyorlardı. Mısırlılarla Yunanlıların tıp bilimini kurup geliştirmelerine karşılık, iç organların işleyişiyle ilgili bilgilerimiz hep yenidir. Kan dolaşımının keşfi, onyedinci yüzyıldadır ancak. İnsan vücudunun ilk teşrihi 1700'de yer almıştır. Patolojiyle ilgileniş, hastalıklara duyulan merak, dolaylı da olsa, sonunda yavaş yavaş fizyolojinin sınırlarına, normal işlevlerin keşfine ve anlaşılmasına yol açtı.

Öyleyse, çocukların ruhsal hastalıklarıyla haşır-neşir olunmasına karşılık, çocuk ruhunun normal işleyişi-

le bu kadar az ilgilenilmesinde şaşılacak bir şey yok. Hele kendilerini gizlice ve yavaş yavaş geliştiren ruhsal işlevlerin çetrefilliğini ve niceliğini göz önünde tutarsak, bunu doğal karşılamamız gerekir.

Çocuğa yardım edilmezse, çevresi hoşlanırsa, ruhsal yaşamı sürekli bir tehlike içine düşecektir. Çocuk, geniş ve genel anlamıyla diyebiliriz ki, insanlığın öksüz ve yetim varlığıdır. Her türlü tehlike ve kötülüğe açıktır. Kendi ruhsal gelişimi için bir başına savaş vermektedir ve bu yolda yenilgiye uğraması beklenmedik bir sonuç olmasa gerektir. Yetişkinler, işin içindeki güçlerin ne olduğunu bile bilmediklerinden yardıma davranmazlar. Hele yer almakta olan mucizeden büsbütün habersizdir; dışarıya ses etmeden oluşan bu yaratıcı çaba onları ırgalamaz.

Ama çocuğun ruhsal gelişimine kayıtsız ve kör kalamayız artık. Daha ilk anlardan başlayarak yardıma koşmalıyız. Bu yardım, çocuğu biçimlendirmek, yoğurmak olmayacaktır elbet. Doğa zaten bu görevi yerine getirmektedir. Bize düşen görev, bu gelişimin dış belirtilerine özenli bir saygı ve dikkat göstermek ve çocuğa biçimlenmesi için kendi başına sağlayamayacağı gerekli araçları sunmaktır.

Sağlıklı bir çocuğun sırrı, saklı enerjilerinde yattığına göre, kişisel rahatlık ve hastalıklardan ileri gelen ruhsal gelişme sakatlıklarının yol açtığı ayarsızlıkların bolluğu bizi hiç şaşırtmamalıdır. Çocuk bakımı kuralları henüz bilinmezken, çocuklar arasında ölüm oranları inanılmayacak kadar yüksekti, ama bu, fecaatin sadece bir yanıydı. Sağ kalanlar arasında da bir alay kör, raşitik, bir alay topal ve kötürüm vardı. Çoğu, verem, cüzam ve sıracı gibi bulaşıcı hastalıklara karşı olanları dirençsiz kılan beden bozukluklarından ve organik zafiyetlerden şikâyetçiydiler.

Şimdi ise, çocuğun ruhsal gelişimini güvence altına alacak bir plandan yoksunuz. Çevremizde onu koruyacak, kollayacak hiçbir şey yok. Ruhsal bir uyum yaratına

isteğini kıvılcımlandıran gizli işlevlerden bile habersiziz. Düzensizlik çeşitli sakatlıklara, körlüğe, zafiyetlere, gelişme yetersizliklerine ve ölüme yol açıyor. Gurur, iktidar hırsı, açgözlülük, öfke gibi kusurları saymıyoruz bu arada. Sözlerimde hiçbir abartma yok, gerçeği anlatıyorum. Yıllar önce, çocuğun bedenini tehdit eden tehlikelerin daha büyükleri şu anda çocukların ruhunu tehdit altında tutmaktadır. Başlangıçtaki ufak-tefek hatalar sonraki yaşamda tamir edilmez sapıklıklara yol açmaktadır. İnsanoğlu, kendine uygun olmayan bir çevrede de büyüyüp yetişebiliyor. Hakkı olan cennetin dışında tüketiyor ömrünü.

GÖZLEMLERLE ÖRNEKLER

Ruhbilimciler duyuşal uyarılara gösterilen ruhsal karşılıkları belirlemek üzere, çocuklardan motor tepkiler elde etmeyi sınadılar. Ama bu deneyler bebelerde ruhsal bir yaşamın varlığını belirlemede başarısızlıkla sonuçlandı. Oysa istediğı kadar ilkel olsun, gönüllü hareketin öncesinde ruhsal bir yaşamın varlığı zorunluuydu.

Duygu, ilk güdü yerine geçiyor. Örneğın, Levine'in hareketli resimlerle yaptığı deneylerde saptandığı gibi, çocuk istediğı eşyaya bütün vücuduyla uzanıyor. Ancak gelişip hareketlerini koordine edebildikten sonradır ki, çeşitli faaliyetlerini birbirinden ayırdedip, istediğı eşyaya doğru sadece elini uzatmakla yetinebiliyor.

Bunun bir başka örneğı: Karşısında konuşan yetişkinin dudaklarından gözlerini ayırmayan dört aylık bebentin, yetişkinin sesiyle ilgilendiğı kendi dudaklarının hareketlerinden, özellikle başını tutuş biçiminden belli oluyor. Altı aylıkken çocuk birkaç belirgin hece denkleştirebiliyor. Ama bu sesleri çıkarmadan önce, cankulağıyla yetişkinleri dinlemiş ve gizliden gizliye kendi konuşma organlarını harekete geçirmiştir. Bu da hareketleri-

ne canlılık sağlayan bir ruhsal ilkeye sahip olduğunu gösteriyor. Böyle bir duyarlılığın varlığı deneylerden değil, gözlemlerden çıkarılabilir. Bu ilk çağlarda ruhsal bilimsel deneyler, enerjilerini boğ yere harcattıracağı için, çocuğun ruhsal yağamı yolundaki çabalarına zarar verebilir.

Çocuğun ruhsal yağamını Fabre'in böcekleri gözlemlerde kullandığı yönteme benzer bir yöntemle gözlemleyebiliriz. Fabre böcekleri kendi doğal çevrelerinde iğleleriyle uğrağırken tedirgin etmeden gözlemleyebilmek için bir kenara gizlenmiğti. Biz de çocuğu duyularıyla dığ dünyadan bilinçli izlenimler toplamaya bağladığı sırada gözlemlemeye giriğmeliyiz. Çünkü ancak o zaman yağamı çevrenin zararına olmakzere kendiliğinden geliğmeye bağlamığ sayılabilir.

Çocuğa yardım etmek isteyenlerimizin ince gözlemlere, gsteriğli yorumlara ihtiyaı yoktur. Yeter ki çocuğa yardım etmeyi gerçekten istesin ve sağduyuyla donatılmığ olsunlar.

Bu gözlemin ne derece basit olduğunu anlamak için birkaç örnek yeter de artar bile. ocuk ayakta duramadığı için hep sırtüstü yatırılması gerektiğine inanılır. ocuk ilk izlenimlerini çevresinden derleyecektir, yani sadece yeryüzünden değil, gökyüzünden de. Oysa göğe bakmasına olanak tanınmaz. Sadece yattığı odanın o tekdzeli, beyaz tavanını seyretmesine izin verilir. Merak içindeki ruhunu besleyecek Şeyleri görmesi gerektiği akla gelmez. Bazı yetiğkinler çevresinin tekdüzeliğini gidermek için bir Şeyler gerektiği kanısına varırlar. Çocuğun bağızlerine iple top, an gibi Şeyler asarlar, durup durup sallarlar. ocuk, çevresinden imgeler derleme tutkunluğu içinde, bu sallanan nesneyi gözleriyle izler. Oysa ocuğun yapay durumuyla söz konusu nesnenin tekdzeli hareketi, ana-babanın bu sözüm ona yardımını boğa ıkaradığı gibi, bebenin çabaları da doğal olmaktan uzaktır, bu yüzden de zararlıdır.

En iyisi, bebeyi hafifçe meyilli bir yere koymaktır, böylece çevresinin tümünü göz altında bulundurabilir. Daha da iyisi, oncağızı bahçeye çıkarmaktır, ki çiçekleri, nazlı nazlı salınan bitkileri görebilsin.

Çocuğu aynı yere bir kez değil, birkaç sefer çıkarmalı ki, aynı şeyleri göre göre onları tanısin, değişik durumlarını kavrasın, canlı nesnelere cansızlardan ayırdedebilsin.

8. DÜZEN

Çocuğun düzene karşı son derece duyarlıklı olduğu aşama, önemli olduğu kadar esrarlı bir aşamadır. Bu duyarlılık, çocukta bir yaşındayken başlar. İki yaşına dek sürer. Çocukların doğaları gereği düzensiz olduklarına inanılmalıdır için, dış düzene yönelik bir duyarlılık aşaması geçirmesini garipseyenler olabilir.

Çocuk, bir kentte, yetişkinlerin her ne sebeptense boyuna koştuğu bir çevrede, neden oraya konduklarını bilmediği eşyalar ortasında yaşarken, bu sözünü ettiğimiz düzen duyarlılığının su yüzüne çıkmamasında şaşılacak bir şey yok. Böyle bir düzen duyarlılığı aşaması geçirirken, içinde yaşadığı düzensizlik, gelişmesini engelleyici ve anormalliklere yol açıcı olabilir.

Çocuk ruhunda onu seven yetişkinlerin bilmediği derinlikler vardır. Görmüşüzdür hep, çocuklar, durup dururken ağlamaya başlarlar, avutmak için ne yapsanız boştur. Bu bile, çocuğun karşılanması gereken gizli ihtiyaçları olabileceğinden kuşulanmamıza elverir sanırım.

Çocuğun düzene karşı bir duyarlılığı olduğu daha ilk aylarında seçilebilir. Her şeyleri yerli yerinde görmekten duydukları sevinç ve coşkunluk bunun kanıtı sayılsa yeridir. İlkelerimize uygun olarak gözlem yeteneğini kazanmış kimseler, bunu kolayca farkedebilirler. Örnek mi is-

tediniz? Bildiğim bir dadı, baktığı çocuğun eski bahçe duvarlarının harcına nasılsa karışmış beyaz bir mermer parçasını görünce nasıl sevinip, gülücükler saçtığını fark etmiş. Çocuğun daha beş aylık ve oturdukları villanın çiçekten geçilmeyen bir bahçeyle çevrili olmasına rağmen, bakıcı, çocuk arabasını her gün mermer taş parçasının olduğu yere götürüp, orada durduruyormuş. Çocuktaki keyfi görmeyin tabii.

Ama duyarlılık dönemi, belki de çocuğun karşılaştığı engeller yüzünden çok daha belirgin hale gelebiliyor. Huysuzlukların çoğu, ola ki, bu duyarlılık yüzündendir. Bunun bir alay örneği geliyor aklıma. Altı aylık bir kız çocuğunun öyküsünü anlatıvereyim: Günlerden bir gün bir kadın, bu kızcağzın bulunduğu odaya girip, elindeki şemsiyeyi masanın üstüne bırakmış, çocuğun üstüne bir tedirginlik gelmiş, ama gözü kadında değil şemsiyedeymiş. Az sonra da ağlamaya başlamış. Kadın, bebenin şemsiyeyi istediğini sanıp, yüzünde bir gülümsemeyle getirip bebeye şemsiyeyi uzatmış. Ama bebe feryada devam ediyor, uzatılan şemsiyeyi eliyle itip, yaygarayı sürdürüyor. Çocuğu yatıştırmaya çalışmışlar ama nafile. Büsbütün azmış. Ne yapsınlar zavallılığı avutmak için? Tam o sırada bebenin dadısı, acayip bir sezgiyle masanın üzerinden şemsiyeyi alıp, bitişik odaya götürmüştü. Çocuk derhal sakinleşmiş. Demek ki çocuğun rahatsızlığının nedeni şemsiyeymiş, daha doğrusu şemsiyenin masanın üstüne konmasıymış. Bir nesnenin yerli yerine konmaması, nesnelerin nasıl düzenlenmesi gerektiğine dair çocuğun kafasında yer etmiş olan örneğe aykırı düşmüş, böylece bir direnç ve rahatsızlık yaratmış.

Bir başka örnek de daha büyük bir çocuğa ait. Günlerden bir gün, Napoli'de Neron mağarasının tüneline dolaşan bir grup turistle beraberdim. Genç bir kadın, birbucuk yaşlarında bir çocuğu elinden tutmuş sürüklüyordu, çocuk büsbütün yorulunca, anası kucağına aldı. Biraz

yürüdü, baktı ki ağır geliyor, çocuğu yere bıraktı, sırtındaki ceketı çıkardı, koluna aldı, çocuğu yükledi yeniden. Ama bebek ağlamaya başlamıştı, yaygarası arttıkça artıyordu. Kadın yatıştırmaya kalktı, olmadı. O da zaten yorulmuş asabı bozulmuştu. Öbür turistler yardıma kalktılar. Çocuk kucaktan kucağa dolaşıyor, ama çılgınlık dinmek bilmiyordu. Herkes türlü şaklabanlıklar yapıyor, çocuksa bana mısın demiyordu. Baktılar, faydası yok, çocuk yeniden anasının kucasına verildi. Bu arada çılgınlıklar büsbütün artmıştı. Kimse ne yapacağını bilemiyordu. Derken kılavuz, çocuğu kapıp kucasına aldı. Bu sefer çocuk iyiden iyiye azdı. Katıla katıla ağlamaya başlamıştı. Böylesine sert bir tepkinin psikolojik bir nedeni olması gerektiğini düşündüm. Belli ki, iç duyarlılık noktalarından birine ters düşülmüştü. Bir deneyeyim, bakayım dedim. Ananın yanına gidip "tutayım ceketinizi de, giyin üstünüze" diyecek oldum. Yüzüme hayretle baktı, sicim gibi ter iniyordu şakaklarından çünkü, gene de isteğime pekiyi dedi, ceketini sırtına aldı. O zaman, işte, çocuk sakinleşiverdi. Gözyaşları, uluma, haykırma kesildi, "ceket....omuz.....ceket....omuz" diye mırıldanıyordu çocuk. "Beni sonunda anlayıp ceketini omuzuna aldın" gibisine gülümseyerek, kollarını anasına uzattı. Bundan sonra gürültüsüz, patırtısız tünelden çıktık. Çocuğun derdi şuydu: Ceket dediğin, insanın kolunda değil, sırtında durmalıydı. Bütün o bağırıp çağırmanın nedeni bu düzensizlikti, düzene aykırılıktı.

Tanığı olduğum bir aile sahnesi var, o da ilginç. Hafiften rahatsız bir kadın, arkasında iki yastık, koltuğa uzanmıştı. Bir yaşındaki kızı gelip bir masal anlatmasını istedi. Hangi ana hayır diyebilir bu isteğe? Hasta olmasına rağmen, kadın kısa bir masal anlatmaya razı oldu, çocuk büyük bir dikkatle dinliyordu annesini. Ama bayağı ateşi vardı kadının, masalı yanda kesmek zorunda kaldı. Ortada kalan bebek de ağlamaya başladı. Hizmetçi kız, koltuktaki yastıkları yatak odasına götürmeye

davranınca, büsbütün feryadı bastı. Bütün bu yaygarayla adeta, "Bari yastıkları bırak bana!" demek istiyordu.

Bebek, el üstünde, okşana, seville anasının yanına götürüldü. Kadıncağız, masalı yarıda kestiği için çocuğun ağladığını düşünerek, hasta haline rağmen yeniden masala başladı. Ama çocuğun ağlaması dinmedi. Göz yaşları içinde, "Anne, sandalye" deyip duruyor, böylece koltuktan kalkmaması gerektiğini anlatmaya çalışıyordu. Masalla ilgilenmiyordu artık. Annenin de, yastıklarının da yeri değişmişti. Masala, oturma odasında başlanılmış, şimdi yatak odasında devam ediliyordu. Bu küçük kızın kafasında dramatik bir çatışma yaratmıştı.

Bu örnekler, içgüdü'nün yoğunluğunu göstermeye yarayabilir. En şaşırtıcı yanı da pek erken ortaya çıkışı. İki yaşındaki çocukta düzen ihtiyacı artık kesin bir biçimde kendini gösteriyor. İşte bu çağda bu ihtiyaç bir faaliyet ilkesi haline geliyor ve okullarımızda gözlemlenen en ilginç olgulardan biri olarak dikkatleri çekiyor. Bir eşya yerli yerinde değil mi, hemen bir çocuk bitiyor orda, yerine koyuyor onu. Bu yaşta bir çocuk düzensizliği, yetişkinlerin gözüne çarpmayan ayrıntılarına varıncaya dek seziyor, farkediyor. Örneğin sabun, kutusunda değil de, lavabonun kenarına mı bırakılmış, sandalye her zamanki yerinden mi kaldırılmış, koşuyor, hemen yerine koyuyor, düzene sokuyor.

Bir şeyin yerinde olmayışı, onun için bir çeşit dürtü, bir faaliyet çağrısı. Bununla da kalmıyor elbet. Düzen, doyulduğunda mutluluk yaratan yaşam ihtiyaçlarından biri. Nitekim, okullarımızda daha büyük çocuklar bile, örneğin dört yaşındakiler, ellerindeki temrini bitirir bitirmez, gereçleri hemen yerli yerine koyarlar. En seve seve ve kendiliklerinden yerine getirdikleri görevlerden biridir bu. Düzen, her nesnenin çevresi içinde yerini belirlemek ve nerde olması gerektiğini mimlemek demek oluyor. Yani kendini çevreye uydurmak ve böylece ona en küçük ayrıntılarına dek egemen olmak. Bir ruha uygun

çevre ise, kişinin içinde gözü kapalı hareket edebileceği ve elini uzatır uzatmaz dilediği nesneye erişebileceği çevredir. Böyle bir çevre huzur ve mutluluk için şarttır.

Belli ki, çocuklardaki *düzen tutkusu* yetişkinlerinden farklı bir şey. İntizam yetişkine bir ölçüde dışa dönük bir zevk sağlar. Ama küçük çocuklar için hiç de böyle değil. Onlar için düzen, hayvanlar için üzerinde yürüyebilecekleri toprak, balıklar için içinde yüzebilecekleri su neyse o. İlk yıllarında çevrelerinden kendilerine buldukları ortama uydurma ilkelerini kapıyorlar. Böylece daha sonraları çevreye egemen olma olanağını kazanıyorlar. Çocuk çevresi tarafından biçimlendiğine göre, belli belirsiz bir yapıcı formülle yetinmiyor; ona kesin, dakik ve kararlı kılavuzlar gerekli.

Düzenin nasıl bir sevinç yarattığını küçücük çocukların oynadığı oyun çeşitlerinden de izleyebiliriz. İlk bakışta mantığa aykırı oluşları dikkati çeken bu oyunların püf noktası nesnelere yerli yerine konmasıdır. Bu işin daha derinine dalmadan önce, Profesör Piaget'nin kendi çocuğu üzerinde yaptığı bir deneyi anlatayım: Profesör, rasgele bir şeyi bir iskemlenin yastığı altına saklamış, sonra çocuğunu odadan dışarı yollayıp söz konusu nesneyi bir başka iskemlenin yastığı altına saklamış. Sanıyordu ki, çocuk geri döndüğünde o nesneyi ilk yastığın altında bulamayınca, öbür iskemlelerin yastıkları altına bakacak. Ama çocuk odaya geri döndüğünde, ilk yastığı kaldırıp bakmış, aradığını bulamayınca da, "A, gitmiş!" demekle yetinmiş. Başka yerleri aramaya hiç kalkmamış. Bunun üzerine Profesör Piaget çocuğa o nesneyi nasıl eski yerinden alıp, öbür yastığın altına sakladığını gösterdikten sonra deneyi tekrarlamış. Çocuk yine eski yastığın altına bakıp, "A, gitmiş!" demekle yetinmiş. Profesör çocuğun iyice budala olduğuna karar verir gibi olmuş. Öfkeyle ikinci yastığı kaldırıp, "Görmedin mi buraya koyduğumu?" diye çıkışınca, çocuk, "Gördüm", diye karşılık

vermiş, sonra da ilk yastığı gösterip, "ama burada olmaydı" demiş.

Çocuk nesneyi arayıp bulmakla değil, nesnenin yerli yerinde olmasıyla ilgili. Profesörün oyunu kavramadığına hükmetmiş olacak; anlaşılan nesneyi yerli yerine koymadıktan sonra oyunun ne anlamı kalır ki!...

İki üç yaşında çocukların saklambaç oyununu seyrediyordum, bir keresinde, şaşım kaldım. Mutlu, heyecanlı ve merak içindeydiler. Çocuklardan biri emekleyerek masanın altına giriyor, yere kadar inen örtünün ardına saklanıyordu. Öbür çocuklar bunu gördükten sonra, odadan çıkıyor, az sonra dönüp örtüyü kaldırıyor, arkadaşlarını orada bulunca bir sevinç çığlığı atıyorlardı. Oyun, üst üste tekrarlandı. "Şimdi, ben saklanacağım," deyip nöbetleşe ebe oluyorlardı. Bir seferinde de büyücek çocukların kendilerinden ufak bir çocukla saklambaç oynayışını seyrettim. Küçük kız bir koltuğun ardına saklandı, büyükler mahsus onu görmezlikten geldiler, o koltuk hariç her yeri aradılar. Böylece yavruyu sevindirmek istiyorlardı. Derken bebe, olduğu yerden, "Ben buradayım!" diye bağırmasa mı... "Görmediniz mi benim burada olduğumu?" demek istiyordu, belli.

Bir gün ben de böyle bir oyuna katıldım. Bir kapının ardına saklanmış olan arkadaşlarını buldukları için sevinçle bağırıp çağıran, el çırpan bir alay küçük çocuk çıktı karşıma: "Sen de oyna! Saklan, haydi!" dediler bana. "Pekiyi" dedim, ve hepsi nereye saklandığımı sanki görmek istemiyorlarmış gibi, odadan çıktılar. Ama ben kapının değil dolabın ardına saklandım. Döndüler geriye, topluca beni kapının ardında aradılar. Bekledim bir süre, beni artık aramadıklarını anlayınca, ortaya çıktım. Çocuklar bozulmuşlardı. Kırgın kırgın "Niye oynamadın bizimle? Niye saklanmadın?" diye söylenip sitem ettiler.

Oyunların amacı zevkse (ki çocuklar bu saçma-sapan oyunlarını hiç sıkılmadan tekrarladıklarına göre,

zevkleniyorlardı besbellî) yaşamlarının bir döneminde her şeyin yerli yerinde oluşundan büyük zevk alıyor olmalılar. Onlar için "Saklama" bir şeyi gizli bir yere koymak ya da onu orada bulmak. Adeta "Sen görmüyorsun, ama ben onun nerede olduğunu biliyorum, ve bak, gözüm kapalı, onu elimle koymuş gibi bulabiliyorum" demek istiyorlar.

Bütün bunlar gösteriyor ki, çocuk düzene karşı yoğun bir duyarlılıkla donanmış. Bu öyle bir duyu ki, nesnelere kendini değil, nesnelere arasındaki ilişkileri ayırtmaya yönelik. Bu duyu sayesinde çevre birbirine karşılıklı bağımlı olan birçok parçalardan kurulu bir bütün haline getiriliyor. Kişi böyle bir çevreye kendini uyarladığı zaman, belirli amaçlara ulaşmak üzere eylemlerini yöneltme olanağını buluyor. Böyle bir çevre bütünleşmiş bir yaşam için gerekli temeli sağlıyor. Bu düzene göre ayarlanmadıktan sonra, bir alay imgeyi yan yana getirmenin ne yararı var? Bu, elinde bir ev, bir dam-altı bile olmadan bir alay eşyayı toplayıp biriktirmekten başka nedir ki? Bir sürü nesneyi bilip tanıyıp da, bunların karşılıklı ilişkilerinden habersiz kalan kişi, kendini içinden çıkamayacağı bir karmaşaya, bir hercümerce kaldırıp atıyor, demektir. İnsanoğlu yaşamında kendisini nasıl güdüp yöneltceğini çocukluğunda öğrenir. Bu doğrultudaki ilk buyruk, doğa tarafından düzene ilgili duyarlılık döneminde verilir. Doğa, insanoğluna adeta dünyada yerini bulmasına yardım edecek bir pusula sunmaktadır. Tıpkı coğrafyanın ilk kavramlarını öğrenmek üzere öğrencilere sınıfın planını veren bir öğretmen gibi. Doğa, yetişkin dilinin seslerini yeniden üretebilecek gücü çocuklara sağlamakta. Sizin anlayacağınız, zekâ hiç yoktan oluşmaz, zekâ, çocuğun duyarlılık dönemlerinde attığı temeller üzerinde kurulur.

İÇ DÜZEN

Çocukta ikili bir düzen duygusu vardır. Bunlardan biri dışa dönüktür ve çevresiyle ilişkilerini algılamaya yöneliktir. İkincisi ise içe dönüktür ve vücudunun çeşitli parçalarıyla bunlar arasındaki ilişkileri kavramaya yöneliktir. Bu çeşit duyarlılığa biz "iç uyarılma" deriz.

İç uyarılma deneyi ruhbilimciler tarafından incelenmiştir. Kişinin çeşitli uzuvlarının aldığı değişik durumları kavramasına yarayan bir kas duyusunun varlığını saptamışlardır. Bu duyu özel bir çeşit bellek, yani "kas belleğini" gerektirir.

Bu mekanik bir açıklama oluyor. Bilinçli olarak yerine getirilmiş eylemlere dayanıyor. Örneğin şöyle deniyor: Kişi bir şeyi yakalamak üzere elini hareket ettirdiğinde, hareket algılanıp belleğe işliyor, böylece tekrar edilme olanağı buluyor. Demek ki insan ister sağ, ister sol elini oynatabiliyor, başını o yana, bu yana çevirebiliyorsa, bu sözden daha önce edindiği ussal bir gönüllü deneyimlerin sonucudur.

Ama çocuk, serbestçe hareket etmeye ve söz konusu deneyimleri edinmeye başlamadan çok önce, o geçirdiği yoğun duyarlılık dönemi sırasında vücudunun çeşitli durumlarını bellediğini bize kendi gösteriyor. Yani doğa, çocuğu vücudunun davranış ve durumlarına yönelik özel bir duyarlılıkla donatıyor.

Eski kuramlar hep sinir sisteminin mekanizması üzerine kuruludur. Oysa duyarlılık dönemleri ruhsal olgulara dayanır. Bunlar bilincin temellerini atan sezgi ve dürtülerdir. Bunlar ruhsal gelişiminin temelini oluşturan ana ilkeleri doğurucu kendiliğinden gelme enerjileridir. Demek ki, doğa, fiili gelişim için gerekli sırlarla bilinçli deneyi sağlıyor. Çevrede bu yaratıcı fethin huzur içinde gelişimini önleyen bir engel belirlediğinde bu duyarlılık döneminin keskinliği ve yoğunluğu büsbütün ortaya çıkıyor. Böyle bir şey olduğu zaman, çocuk büyük bir hu-

zursuzluk içine düşüyor ve giderek bir hastalık görüntüsü kazanan ve dediğimiz engel ortadan kalkmadıkça ne yapılırsa sürüp giden bir huysuzluk nöbeti başlıyor.

Engel ortadan kaldırılır kaldırılmaz da hem huysuzluk, hem rahatsızlık silinip gidiyor.

Bunun ilginç bir örneği, baktığı çocuğun yanından kısa bir süre için ayrılmış olan bir İngiliz dadının başından geçmiş. Giderken yerine işin ehli bir bakıcı bırakmış, ama yeni kadın çocuğu yıkarken büyük güçlüklerle karşılaşılıyor. Yıkama hazırlığı başlar başlamaz çocuğa bir hal oluyor. İki gözü iki çeşme, bu kadarla kalsa iyi, bakıcısını itiyor, elinden kurtulmaya savaşıyor. Bakıcı ne yapsa boş, çocuk neredeyse düşman oluyor kadına. İlk bakıcı dönünce, çocuk sakinleşiyor, keyifle yıkanmaya başlıyor. Okullarımızdan birinde eğitilmiş olan bu dadı, çocuğun önceki ters davranışlarının ruhsal nedenini araştırmaya girişiyor. Çocuğun çat-pat konuşmasından işin aslını anlamaya çalışıyor.

İki şey çıkıyor meydana: Çocuk, ikinci bakıcıyı kötü kişi bellemiş. Ama niye? Onu ters yıkadığı için! Bakıcılar çocuğu yıkayış biçimlerini karşılaştırıyorlar, fark ortaya çıkıyor. İlk çocuğu sağ eliyle başının yakınından, sol eliyle de ayağından tutuyor. Öbür bakıcı ise tam tersini yapıyor.

Aklıma gelen bir başka örnek daha var. Daha ciddi bir olay. Ben de karıştırdım buna. Gerçi doktor olarak doğrudan doğruya müdahale etmedim, ama gene de yardımı dokundu. Söz konusu çocuk, ancak bir buçuk yaşındaydı. Aile bir yolculuktan yeni dönmüştü. Ama yolda fazla bir sıkıntı çekmiş değillerdi. Birinci sınıf otellerde kalmışlar, bebeğin beşiği ve yiyeceği önceden hazır edilmişti hep. Şimdi de ferah bir apartmanda kalıyorlardı, beşik olmadığı için bebe, anasıyla geniş bir yatakta yatıyordu. Hastalığın ilk belirtileri uykusuzlukla karın ağrısıydı. Bebeğin bütün gece kucakta taşınması gerekmişti. Çocuk doktorları çağrıldı. Perhiz verildi, güneş banyosu,

açık havada gezinti tavsiye edildi. Hiçbirinin faydası olmadı, sabahlara dek bütün aile uykusuz, çocuğun başında bekleyip durdu. Sonunda bebeye nöbetler gelmeye başladı, yatağın içinde kıvranıp durdu. Nöbetler sıklaştı, günde üç kez gelir oldu. Çocuklardaki sinir hastalıklarıyla uğraşan ünlü bir uzmandan randevu alındı. İşte bu sırada devreye girdim ben. Çocuk sağlıklı görünüyordu; anasına babasına bakılırsa, yolculuk sırasında da sağlık durumu iyi gitmişti. Şu halde, rahatsızlığın ruhsal bir nedeni olması gerekirdi. Kocaman yatağın içinde çocuğun kendini oradan oraya attığını görür görmez, ilk aklıma gelen de bu oldu. İki yastık alıp, dikey yanlarıyla beşiğe benzer ufak bir yatak biçimi alacak şekilde paralel olarak yerleştirdim. Sonra da çarşafı, battaniyeyi sarmalayıp bu derme çatma beşiği çocuğun yatağının yanına koydum. Bebek bir baktı ona, ağlamayı kesti, yuvarlandı, beşiğin yanına kadar geldi, attı kendini içine, "Cama, cama, cama" (beşiğe öyle diyordu) diye çığırdıktan sonra, uykuya daldı. Bir daha da huysuzluk etmedi.

Anlaşılan, çocuk büyük yatağın içinde küçücük bedenine beşik yanlarının sakladığı desteği yitirmişti. Rahatsızlığının, o onulmaz sanılan illetin nedeni buydu. Gösterdiği tepki duyarlılık döneminin gücünü ortaya koyması bakımından ilginç.

Çocuğun düzen duygusu bizimkine benzemez. Kayıtsızlaşmışız biz. Çocuk ise, yeni izlenimler kazanma süreci içinde. Hiç yoktan giriyor işe, onun için de yorgunluk morgunluk dinlemiyor. Bizler babasının emeğiyle kazandığı paralara güvenen zengin çocukları gibiyiz. Babamızın para kazanma uğruna çektiği çileleri aklımıza bile getirmiyoruz. Toplum içinde yerimiz sağlama bağlandığı için etrafa karşı soğuk ve kayıtsızız. Ama unutmayalım ki, çocukluğumuzun geliştirdiği zekâyla düşünüyor, onun eğittiği kaslarla hareket ediyoruz. Bugün kendimizi dünyaya uydurabiliyorsak, çocukluğumuzdaki emeklerimiz sayesinde. Bugün zenginsek,

çocukluğumuzun mirasına konduğumuz için; o hiç yoktan başlayıp geleceğimizin temellerini atan küçük varlığa borçluyuz her şeyimizi. Bir hiçten girişip işe, gelecek yaşamınızın temellerini atar, ilk ilkelerini saptarken, çocuk o el kadar bedeninden umulmadık nice çabalar gösteriyor. Yaşamın kaynağına o kadar yakın ki, sırf eylem uğruna eyleme girişiyor. Bizim ne bildiğimiz, ne de hatırladığımız yaratıcılığın yolu da budur

9. ZEKÂ

Çocuk eğitimi kuram ve pratiğinde hâlâ büyük etkisini sürdüren mekanist ruhbilimcilerin direnmelerine rağmen, bir çocuğu kısa bir süre incelemek, zekanın yavaş yavaş ve dışardan oluşmadığını görmemize elverir. Bu, adını andığımız psikologların bilgi kuramına göre, dış nesnelere edindiğimiz izlenimler, adeta duyularımızın kapısını vurup zorla aralar. Ondandır da ruhsal kesime girer ve birbiriyle yavaş yavaş buluşup anlaşır örgütlenerek, zihni kurar. Çocuğun çevresinin etkisi altında, eli-kolu bağlı, pasif bir varlık olduğu farz olunur. Dolayısıyla yetişkinlerin mutlak denetimi altındadır. Üstelik çocuk, onlara göre, zihnen pasif olması bir yana, yetişkinlerin yoğurup içini dolduracakları boş bir kutu bellenir.

Hemen söyleyelim ki, deneylerimiz çocuğun çevresinin zihinsel gelişimindeki önemini küçüksememize imkân verecek nitelikte değildir. Bilindiği üzere bizim eğitim sistemimiz, çocuğun çevresini her şeyin başı belleyecek kadar önemli sayar. Öte yandan biz, öbür eğitim sistemlerine kıyasla, duyulara çok daha esaslı ve ussal bir önem tanırız. Ama bizim görüşümüzle çocuğu sırf pasif bir varlık belleyen eski görüş arasında ince bir ayrım vardır. Biz çocuğun iç duyarlılığında diretiriz. Çocuk aşağı yukarı beş yaşına dek süren ve çevresinden akılalmaz bir kapıcılıkla izlenimler devşirmesine elveren bir duyarlılık dönemi geçirir. Duyularıyla bu imgeleri fiilen toplayan bir gözlemcidir. İmgeleri yansıtan bir ayna de-

ğil, gerçek bir gözlemcidir, iç güdüsüyle ya da bir tutku ve hevesle bu işe girer, dolayısıyla imgelerin seçiminde söz sahibidir. James, kişinin nesnelere parçalarının eksiksiz tümlüğü içinde göremeyeceğini söylerken, bunu kastedmiştir. Birey, nesnenin sadece bir bölümünü görür ve onu kendi duygularının ve ilgilerinin ışığı altında gözlemler. Demek ki, bir nesne, değişik bireyler tarafından değişik olarak betimlenir. James'in bu konuda verdiği örnekler de ilginç. Diyor ki: "Yani giysilerinizi ele-güne göstereyim derken, başkalarının giysilerine dalar gözleminiz, bu arada da bir otomobilin altında kalmamız ihtimali belirir."

Ufak çocukların karşılaştıkları onca simge arasında bazılarını seçmesine yol açan özel ilgiler nedir? diye bir soru gelebilir akla. Bunun cevabı, James'in yukarıda andığımız örneğinde yer alan düşünce zincirlemesine yol açacak bir dış dürtünün söz konusu olmadığıdır. Çocuk, hiçten başlar ve yalnız başına ilerler. Duyarlılık dönemleri de çocuğun düşünme yeteneği üzerinde döner. Doğal ve yaratıcı olan düşünme süreci canlı bir varlık gibi yavaş yavaş gelişir ve çevresinden devşirdiği imgenin zararına olmak üzere güçlenir.

Düşünme ilk duyguyu ve enerjiyi sağlar. Çeşitli imgeler düşünmeye hizmet etmekle görevlendirilmişlerdir; çocuk da ilk imgelerini devşirirken düşünme yeteneğinin gelişmesini sağlar. Çocuk bu imgelerin tutkunu ve tiryakisidir. Bildiğimiz gibi, ışığa, renklere saldırır adeta, onlarla zenginleşir. Ama biz bu iç olguyu, yani düşünme sürecini bütün acemiliğine rağmen, kendiliğinden gelen bir hareket olarak nitelemek istiyoruz. Çocuğun ruhsal hali elbette saygımıza ve yardımımıza layık bir konudur. Çocuk hiçten başlayarak zekâsını ve insana özgü niteliklerini geliştirir. Küçük ayaklarıyla ilk adımını atmadan çok önce bu yolun yolcusu olmuştur.

Bu, uzun açıklamalar yerine kısa bir örnekle daha iyi anlatılacak galiba. Doğduğu evden hiç dışarı çıkarıl-

mamış olan dört aylık bir bebenin başına gelenler geliyor aklıma. Bakıcısının kucağındayken, bir gün, babasıyla aynı evde kalan amcası birlikte karşısına çıkmışlar. Bebek iki adamı birden görünce şaşırılmış, irkilmiş. Çalışmalarımızla öteden beri ilgilenen babayla amca, çocuğun ürküntüsünü gidermeye davranmışlar. Çocuğun gözü-nün önünden ayrılmaksızın biri sağa, biri sola kaymış. Çocuk ikisinden birine dönüp iyice bir süzükten sonra, gülümsemiş. Derken bir kaygı belirmiş yüzünde, hemen başını çevirip, öbür adama bakmış, bir süre geçtikten sonra, ona da gülümsemiş. Başını bir yandan bir yana çevirerek bu hareketi beş-on kere tekrarlamış. Her seferinde de yüzünde aynı kaygı ve ardından da aynı ferahlama ifadesi belirmiş. Bu, aynı yaşta ve boyda olan iki adamın ayrı kişiler olduğunu kavrayıncaya dek sürmüştü. Daha önce ikisi de, birbirlerinden ayrı olarak, çocukla oynamış, onu kucağına alıp gülmüş, koklaşmışlar. Bebek, bunların anasından, bakıcısından ve evdeki öbür kadınlardan farklı olduklarını kavramış olacak, ama iki adamı bir arada görmemişmiş. Demek ki ikisini aynı adam sanıyormuş. ikisi birlikte karşısına çıkınca telaşa düşmüş zavallı. Kendisini çevreleyen kargaşa içinden tek bir adamı yalıtlanmış, derken bir başka adam görünce, hatasını anlamış. Daha dört aylık bile, ruhsal bir varlık haline gelme süreci içinde savaş verirken, insan zekâsının yanılrlığını farketmiş.

Bu iki adam, çocuğun doğum anından başlayarak ruhsal bir yaşama sahibolduğunu bilmeselerdi, bebeğin uyanıklığını artırma süreci içinde ona yardım olanağını bulamayacaklardı.

Daha büyük çocuklardan da bu çeşit örnekler verilebilir. Altı aylık bir bebek, yere oturmuş, yastıkla oynuyordu. Yastık, çiçek ve çocuk resimleriyle süslüydü. Çocuk, büyük bir keyifle çiçekleri kokluyor, çocukları öpüyordu. Çocuğa bakan kadın, yeterince eğitilmediği için, çocuğun daha başka şeyleri de koklamaktan, öpmekten

hazedeceğini umarak, önüne bir sürü şey yığıp, "Onu da öp, bunu da!" diye giriyor. Ama bu yüzden çocuğun resimleri öğrenip belleğine işleyerek ve böylece huzur ve barış içinde kendi iç yapımını sürdürerek kendi kendini örgütleyen aklı karışmış oluyor. Bir iç uyum kurma yönündeki gizli çabaları ne olup bittiğini kavrayamayan bir yetişkin tarafından aksatılıyor.

Yetişkinler çocuğun gözlemlerini, uğraşlarını yarıda keserek, ya da eğlendirmeye, oyalamaya kalkışarak da çocuğun bu iç çabasını destekleyebilirler. Çocuğun elini tutar, kucaklar, öper, uyusun da büyüsün diye ayağında sallayarak içinde bulunduğu ruhsal gelişimin çizgisini sakatlarlar. Böylece gafil yetişkinler, çocuğun ilkel isteklerini baskılarlar.

Oysa çocuğun bu ara devşirdiği imgeleri bütün berraklığıyla saklayabilmesi gereklidir, çünkü bu imgelerin berraklığına ve onların arasındaki farkların keskinliğine dayanarak, zekâsını yoğuracak, biçimlendirecektir.

Bir uzman, bebelerin beslenmesi konusunda ilginç bir deney yapmış. Kurduğu klinikte giriştiği çalışmalara dayanarak, çocukların beslenmesinde kişisel etkenlerin hesaba katılması gerektiği kanısına varmış. Bakmışlar ki, ana sütünün yerini tutacak, hiç değilse belirli bir yaşa gelinceye dek, bütün çocuklara birden verilebilecek tek bir besin yok, birine iyi gelen besin öbürlerine yaramıyor. Klinik, hem fiziksel, hem de estetik bakımından örnek bir klinik. Başvurduğu yöntem altı ayağa kadar bebekler üzerinde olumlu sonuçlar veriyor, ama bu çağı geçtikten sonra işler çatallaşıyor. Oysa aslında altı aylıktan büyük bebeklerin beslenmesi genel olarak çok daha kolay sağlanabilir. Klinikte ayrıca yoksul analar için bir de dispenser var. Onlara bebelerini nasıl besleyecekleri üzerinde yardımcı oluyorlar. Gelgelelim, klinikte yatan bebeler, kaygı verici belirtiler gösterirken, bu yoksul bebeklerde bu kötü belirtilerin hiçbiri görünmüyor. Gözlemimi birkaç kez daha tekrarladıktan sonra, profesör, bu olgu-

nun ardından ruhsal etkenler bulunması gerektiği kanısına varmış. Ve klinikte beslenen altı ayı geçkin bebelerde, "ruhsal besin yetersizliğinin yarattığı bir bunalımın" söz konusu olduğunu görmüş. Bebeleri sade kliniğin taraçasında değil, daha önce görmedikleri yerlerde gezmeye çıkarmaya, onlar için yeni yeni eğlenceler düzenlemeye başlayınca, zavallılıklar kendilerine gelmişler, sağlıkları düzelmiş.

Birçok deneylerden kesin olarak anlaşıldığına göre, çocuklar ilk yaşlarında çevrelerinden açık-seçik izlenimler devşirebiliyor, sonradan da bunları resimlerde görür görmez seçebiliyorlar. Ama bu izlenimler kazanıldıktan sonra da, o başlangıçtaki canlı ilgi azalıyor, gücünü yitiriyor.

İkinci yaşın başından itibaren, çocuğun renkli nesnelere, cırlak renklere karşı tutkunluğu kalmıyor, o duyarlılık dönemlerine özgü coşkunluk yatışıyor, bundan böyle yetişkinlerin dikkatini bile çekmeyen küçücük küçücük nesnelere üzerine düşüyorlar. Hatta diyebiliriz ki, çocuk adeta görünmeyen şeylerle, ya da biz yetişkinlerin hiç ilgimizi çekmeyen nesnelerle ilgileniyor.

Bu duyarlılığı ilkin on beş aylık bir bebeye gözlemledim. Bahçeden kahkahasını duydum, bu yaşta ender görülür böyle güldükleri. Gittim baktım kendi başına gidip taraçanın tuğlaları üstüne oturmuş, yanbaşımda güneş ışığıyla pırıl pırıl yanan bir sardunya tarhi var. Ama bebeğin gözü onlarda değil, başını eğmiş, bir şeye bakıyor, ama ne, belli değil. Tuhafıma gitti, acaba gene o şaşırtıcı çocuk cilvelerinden biriyle mi karşı karşıyayım diye meraklandım. Yanaştım yanına, tuğlalara dikkatle baktım, bir şeycikler göremedim. Derken bebe, adeta ölçülü-biçili bir sesle açıklamasını yaptı. "Küçük şey oynuyor orada!" dedi. Gösterdiği noktaya diktim gözümü: Küçücük adeta mikroskopik, üstelik tam tuğlaların renginde bir böcek büyük bir hızla koşturup duruyordu. Çocuğun hayranlığını çeken şey, bu kadar küçük bir varlığın olabileceği,

üstelik hareket edebildiği, hatta koşabildiği idi. Hayranlığını, bu yaştaki çocuklarda rastlanmayan bir kahkahayla dile getirmişti. Sevinci de ne güneşten, ne çiçeklerden, ne de çevresindeki parlak renklerden doğuyordu.

Gene aynı yaşlarda bir oğlan çocuğu afallattı beni. Anası, önüne oynasın diye alacalı kartpostallar koymuştu. Çocuk, belli, ilgilenmişti bunlarla, bana da kartları göstermeye getirdi, çocukça diliyle, "pat-pat" dedi, otomobil demek istedi yani. O zaman anladım, demek bana otomobil resmini göstermek istemiş.

Önünde bir alay cicili-bicili kart vardı, anası eğlen sin diye özene bezene seçmişti. Kiminde ayı, zürafa, maymun gibi hayvan suretleri, kiminde de evcil hayvanlar, kuşlar vardı. Çeşit çeşit resimler, evler, insanlar, dağlar. İşin tuhafı, bunca kalabalığın arasında tek bir otomobil resmi yoktu. Bunun üzerine, "Otomobil yok bunlar arasında," dedim çocuğa. Baktı yüzüme. Kartlardan birini seçti çıkardı, muzaffer bir edayla, "Bak!" dedi. Resmin ortasında şipşirin bir av köpeği vardı, yanında silahı omuzunda bir avcı, köşede bir kulübe ve bir yol, yolun üzerinde de kara bir nokta. Çocuk noktayı parmağıyla mimleyip gine, "pat-pat!" dedi. Alıcı gözüyle baktım, o adeta göze görünmeyecek kadar küçük nokta, sahiden de bir otomobili temsil ediyordu. Bir otomobilin böyle küçük bir nokta halinde, ama her şeyi tamam resmedilmesi ve gözle güçlükle seçilir olması, çocuğun ilgisini çekmiş, onun üzerine de bana bu ganimeti göstermeye heveslenmişti.

Çocuğun dikkatini öbür resimlere çekeyim dedim. Zürafa resimli kartı alıp uzattım, "U puzun boynuna bak!" dedim. Çocuk, suratı bir karış asık, "züraf," deyip kesti. Ben de üzerine varamadım.

Görülüyor ki, çocuk iki yaşındayken değişik bir dönem geçiriyor, bu süre içinde doğa, hemen her şeyi bilincine sindirsin diye adeta, çocuğun zekâsını aşama aşama ilerletiyor.

Örneklerini vereyim bunun. Bir seferinde yirmi aylık bir oğlana yetişkinler için hazırlanmış güzel, resimli bir kitap gösteriyordum. Çevresine çocuklar toplanmış yaşlı bir adamın resmini gösterdim, açıklamaya da giriştim.

"Bak, burada bir çocuk var, adam kucağına almış" dedim. "Bak, öbür çocuklar da adamın omzuna dayamışlar başlarını, nasıl yüzüne bakıyorlar, nasıl seviyorlar onu, değil mi?"

Çocuğun yüzünde en ufak bir ilgi bile belirmedi. Bunun üzerine ben hiç umursamıyormuşum gibi, yaprağı çevirdim, bir başka resme geçtim. Derken çocuk birdenbire, "Uyuyor," dedi. Afalladım. "Kim uyuyor?" dedim. Çocuk gayet ciddi, "Adam," diye karşılık verdi. Ve "yaprağı çevir de gör," demeye gelen bir işaret yaptı.

Resme yeniden baktım, çocuklarla adam bakışıyorlardı. Daha bir dikkatle süzdüm: Adam, çocuklara üstten baktığı için gözkapakları uyuyormuş gibi aşağı inikti. Çocuk, hiçbir yetişkinin gözüne çarpmayacak bir ayrıntıya dikkat etmişti.

Yetişkinler üç-dört yaşındaki çocuklara, sanki şimdiye dek hiç görmemişler gibi birtakım alelade nesnelere gösterirler. Bu, sağır olmayan birinin kulağına onu sağır olmaya benzeyen bir sesle duyurur. Yetişkinlerin bir başka yanılgısı da çocukların sırf renkli nesnelere, cırlak renklerle, şamatayla ilgilendiklerini sanmalarıdır. Çocuğun dikkatini çelmek için hep bu tür şeylere sarılırlar. Hepimiz görmüşüzdür, çocukların türkülerle, çan sesleriyle, rüzgârda yapraklanan bayraklarla, parlak ışıklarla ilgilendiklerini. Ama bu keskin ilgiler dışarıya dönük ve geçicidir, ömrü kısa heveslerdir. Kendi hareketlerimizle kıyaslayalım bunu. Örneğin kitap okurken, sokaktan bir mızıka geçse, kalkar, pencereye gider, ne oluyor diye bakarız. Ama sonra da yerimize döner, kitabımızı yeniden elimize alıp okumaya başlarız. Kalkıp,

pencerenin önüne gittik diye gürültüden hoşlandığımız yargısına varmak kimsenin aklından geçmez. Ama işte çocuklar için kararımızı verir, işin içinden çıkarız. Güçlü bir dış dürtünün çocuğun dikkatini çekişi sadece geçicidir ve gelişiminin kaynağı olan iç yaşamıyla bir alışverişi yoktur. Çocuğun iç yaşamının kanıtını ise bizlerin umursamadığı ufak-tefek şeylere kendini verip dikkatini sürekli olarak üzerine yönetmesinde aramalıdır. Ama onun söz konusu nesnenin küçüklüğüyle ilgilenişi, o nesnenin üzerinde büyük etki bırakışından değil, gösterdiği o şefkatli anlama çabasından dolayıdır.

Yetişkinler için çocuğun zihni, anlaşılmaz bir bilmedir. Onu böyle bir türlü anlayamayışları ise, içindeki ruhsal enerjileriyle değil, sırf dış belirtileriyle değerlendirmeye kalkmaları yüzündendir. Çocuğun hareketlerinin gerisinde doğru işleyen bir zekânın varlığını kavramalıyız. Hiçbir şeyi nedensiz, amaçsız yapmaz. Her çocukça tepkinin huysuzluk olduğunu söylemek kolay, ama huysuzluk öyle sanıldığı kadar basit bir şey değil ki. Huysuzluk her şeyden önce çözümlenmesi gereken bir sorundur. Kimi zaman çözümünü bulmak kolay olmayabilir, ama çözümü aramak bile kendi başına ilginç bir uğraş. Eğer yetişkin bu huysuzluk dediğimiz esrarın cevabını bulabilirse çocuğa karşı davranışı değişmeye başlayacak, ona karşı yeni bir sorumluluk duygusuyla donanacaktır. Düşüncesiz bir hükümdar ya da bir kadı olmaksızın çıkıp öğrenciliği benimseyecektir.

Aklıma bir grup kadının çocuk kitapları üzerindeki tartışması geldi. On sekiz aylık yavrusunu yanısıra getirmiş olan genç bir ana, "Ne saçma-sapan kitaplar var," diye söze girişti. "Hele bir tanesi... Tanrı korusun... Adı *Arap Yavrusu Zambo*. Zambo, zenci çocuğu, doğum gününde anası babası armağanlar getiriyor: Kasket, pa-buç, çorap filan... Bir de alacalı bir giysi. Anası bıbası yemek hazırlarken Zambo dışarı sığıyor. Sokakta bir alay

yaban hayvanına rastlıyor, onların gönlünü etmek için her birine bir şeyler veriyor. Kasketini zürafaya, pabuçlarını kaplana filan... Sonunda çırlıçıplak, iki gözü iki çeşme eve dönüyor, ama hikâyenin sonu mutlu. Anası babası bağışlıyorlar onu, kitabın yaprağında da resmi var, güzel bir ziyafet çekiyorlar Zambo'ya."

Derken, kadın kitabı görsünler diye yanındakilere verdi. Çocuk birdenbire, "Yok, Lola..." diye bağırdı. Şaşaladı herkes "yok Lola..." dediği neydi ki?

Anası, "Lola ona bakan kadının adı," dedi çıktı. Ama çocuk bu sefer, "Lola" diye feryadı bastı büsbütün. Sonunda kitabı verdik eline, son resmi gösterdi. Hikâyenin metninde yoktu, ama kitabın kabında küçük zencinin ağlayan bir resmi vardı. O zaman Lola'dan ne kastettiğini anladık. "Hora" ağlamak demekti İspanyolca, çocuk "Hora" diyemiyor, "Lola" diyordu.

Çocuk haklıydı. Kitabın son resmi mutlu bir sahneyi değil, Zambo'yu ağlarken gösteriyordu. Kimse dikkat etmemişti buna. Anasının, "Hikâyenin sonu mutlu," demesi üzerine, itirazı yerden göğe haklıydı.

Çocuk, belki, anasından çok daha dikkatli bakmıştı kitaba. Son resmin de Zambo'yu ağlarken gösterdiğini gözden kaçırmamıştı. Anasının konuşmasını tam izlemiş bile olsa, gözleminin doğruluğu dikkat çekiciydi.

Çocuğun ruhsal kişiliği, bizimkinden alabildiğine farklıdır. Hem de bu bir nicelik değil, nitelik farkıdır.

En ufak ayrıntıları toparlayan çocuk, bizleri horgörürse yeridir. Çünkü bizim hiç durmadan yaptığımız zihinsel birleşimlerden habersizdir. Bu yüzden de bizlere beceriksiz, sakar, savruk, baktığı şeyi iyi göremeyen kişiler gözüyle bakmakta olmalıdır. Çocuğun açısından bizler hiç de dakik kişiler değiliz. Ayrıntılarla ilgilenmediğimiz için bizi kaygısız, az buçuk budala belliyor olmalı. Düşündüğünü dile getirebilseydi, eminim, bize güveni

olmadığını söylerdi. Tıpkı bizim ona güvenmediğimiz gibi. Düşünce tarzlarımız öyle taban tabana zıt ki...

Bu yüzden de çocuklarla yetişkin bir türlü birbirini anlayamıyor.

10. GELİŞİMİN ENGELLERİ

UYKU

Çocukla yetişkin arasındaki çatışma, çocuğun gelişiminde bağımsız hareket yeteneğine eriştiği aşamada başlar. Tabii hiç kimse çocuğun görmesini, duymasını, böylece dünyasını fethetmesini tamamıyla önleyemez. Ama çocuk kendi başına harekete, yürümeye, çeşitli nesnelere dokunmaya başlar başlamaz, iş değişir. Yetişkin, çocuğu istediği kadar sevsin, içinde güçlü bir savunma içgüdüsi belirir. İki ayrı ruh hali, yani çocuğunkiyle, yetişkinin ruh hali öylesine çelişiktir ki, belirli ayarlamalar yapılmadıkça, ikisinin birlikte yaşamasına olanak yoktur. Ve tabii bu ayarlamalar sosyal statüsü, mevkii düşük olan çocuğun zararına olacaktır. Çocuğun yetişkinler çevresine uymayan hareketleri, elbet kısıtlanacaktır. Bunu yaparken de yetişkin, savunucu davranışından kendisi de habersiz olduğundan, çocuğun iyiliği için, ona sevgisinden böyle davrandığına inanacaktır.

Ama yetişkinin bu bilinçsiz savunması bir maske ardından yürütülecektir. Malını canının yongası belleyen yetişkin, "çocuğu gereğince yetiştirme" görevinin ardına gizlenecek, huzurunun bozulmasına hoşgörüsüzlüğünü ise, "Çocuğu yeterince uyutarak sağlığını gözetme" bahanesine bağlayacaktır.

Cahil bir anne, kendini çocuğuna karşı azarla, şamarla, ya da ikide bir evden sokağa kovalayarak savunur, ama bunların ardından da yavrusunu kucaklayıp,

öperek, gönlünü alacak, ana sevgisini ortaya koyacaktır.

Ama toplumun daha seçkin katlarına özgü biçimcilik, sevgi, esirgemezlik, sorumluluk duygusu gibi davranışları hep bir özdenetim ve disiplin kisvesi altında kabullenilir. Bu yüzden de kibar hanımlar çocuklarının elinden kurtulmada çok daha kesin ve acımasız, üstelik hesaplı hareket ederler. Çocuklar, bakıcının eline verilip, ya gezmeye, ya uykuya yollanılır.

Bu kadınların emrindeki çocuk bakıcılarına karşı gösterdikleri hoşgörü, ilgi ve olağanüstü itina, çocuklarının kendilerinden uzak tutulması uğruna her şeye razı olduklarını kanıtlar.

Çocuk, ortaya çıkıp, hareket özgürlüğü kazanır kazanmaz, etrafındaki devler yanını yöresini kapamak, tıkkamak için etmediklerini koymazlar.

Malını saldırganlara karşı koruma insanlar için bir doğa yasasıdır. Uluslar arasında bu eğilim çok daha şiddetlenir. Bu içgüdüsel öz-savunmanın kaynağı insan ruhunun bilinçaltı derinliklerinde yatar. Bu amansız olgunun ilk belirtileri, yetişkinlerin yeni kuşakların saldırılarına karşı mallarını ve huzurlarını korumak için aldığı tedbirlerde görülür. Ama bütün bu çabalara rağmen, saldırganlık püskürtülemez. Kırankırana bir dövüş sürüp gider.

Yetişkinin "çocuk ortada dolaşmaman!" demesi kolay. Anladık, kendine ait olmayan şeylere de dokunmamalı! Fazla konuşmamalı, bağırp çağırmamak! Ne kadar çok uyursa o kadar iyi! Ya da evden dışarda olmalı! Kiminle çıkıyor dışarı, çocuğu seven biri mi, değil mi, orası bizi ilgilendirmez... Diyeceğim, yetişkinler, açık konuşalım, miskinliklerinden en kolay çareye sarılırlar, yatırılırlar yatağa çocuğu...

Çocuğun uyuması gerektiğine kim itiraz edebilir ki?

Ama şu yerinde duramayan cıvı cıvı yavrucak, belli

ki, doğuştan "uykucu" değil. Elbet uykuya ihtiyacı var, yeterince uyuması gerek, ama gerekli olanla zorla yapılanı birbirinden ayırdetmeliyiz değil mi? Güçlü kişi, telkinle güçsüze istemini kabul ettirebilir. Çocuğu gerektiğinden fazla uyumaya zorlayan yetişkin, bilinçsiz de olsa, telkin gücüyle kendi istemini zavallıya kabul ettirmektedir.

Yetişkinler, ister okumuş, ister cahil olsun, bu canlı, hareketli varlığı uykuya mahkûm ederler. Zengin evlerinde iki, üç ya da dört yaşında çocuklar gerektiğinden çok uyumaya zorlanır. Yoksul ailelerde olmaz bu. Bütün gün sokakta oynarlar, anaları da ille yatın diye zorlamaz onları, çünkü rahatsız etmezler analarını. Genellikle yoksul çocukları varlıklıların çocuklarından daha az sinirlidir. Bunun bir nedeni de zengin çocuklarının başının belası uykudur belki. Bir seferinde yedi yaşında bir kızcağz kendisini hep gün batmadan yatırdıkları için ömründe yıldızlan görmediğinden yakındıydı bana. "Fırsat bulursam, bir gece bir dağın tepesine çıkıp, sırt üstü uzanacağım toprağa, yıldızları seyredeceğim," dedi.

Birçok ana baba vardır çocuklarının erken yatmasından övünür durur. Ne o? Böylece geceleri diledikleri yere gidebiliyorlarmış.

Çocuğun yatağı bile eziyet kaynağı olabilir. Yetişkinlerin o geniş ferah yataklarını düşünün, bir de o çocukların yatırıldığı kafes gibi nesnelere gözünüzün önüne getirin! Yere düşmesinmiş! Yataktan çıkıp onu bunu kırmasınmış! Üstüne üstlük gün ışığıyla uyanması diye odası da karartılır. Çocuk değil, kanarya sanki!

Çocuğa yapabileceğimiz en büyük yardım, onun için ihtiyaçlarına uygun bir yatak sağlayıp, gerektiğinden fazla uyutma belasından kurtarmaktır. Bırakmalı çocuğu yorulduğu zaman uyusun, dinlendiğinde de kalksın. Onun için diyoruz ki o kafes biçimi çocuk yatakları çöplüğe atılmalı. Çocuk için yere yakın doğru dürüst bir sedir

hazırlanmalı. İsteddiği zaman yatsın, istediği zaman kalksın.

Çocuğun ruhsal yaşamına yararlı ve uygun bütün yeniliklerde olduğu gibi, alçak yatak da ekonomiktir. Çocuk sade eşyalar ister, çapraşık eşyalar gelişimine yardımcı değil, engel olur. Birçok ailelerde bu dediğim yatak devrimi alçak bir somyayla başarılıydı. Bu sayede çocuklar akşamları kendiliğinden güle oynaya yatağına yatıyor, sabahları da kimseyi tedirgin etmeksizin kalkıyor. Bu gibi örnekler yetişkinlerin kendi istemlerini çocuklara zorlamaları yüzünden nasıl hem kendilerini, hem de evlatlarını rahatsız ettiklerini açıkça ortaya koyuyor. Aslında pekâlâ dizgine sokabilecekleri savunma içgüdüleri yüzünden çocuklarının ihtiyaçlarına aykırı davranıyorlar.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, yetişkin çocuğun ihtiyaçlarını doğru yorumlayıp, onları karşılamaya ve yavrusuna elverişli bir ortam hazırlamaya bakmalı. Ancak böylece insanlığa gerçekten yararlı olacak yeni bir çağ açılabilir. Yetişkinler, çocuğa kendinden büyüklere itaata zorunlu bir varlık, bebekken de yastık gibi taşınacak bir eşya gözüyle bakmaktan vazgeçmeli, çocuğun gelişiminde kendilerine ikinci derecede bir rol düştüğünü kavramalıdır. Yardım edebilmeleri için onları anlamaya çalışmalıdırlar.

Anasının ve eğitimiyle ilgili herkesin amacı ve isteği bu olmalı. Çocuk, yetişkinden tabii ki zayıftır. Kişiliğini geliştirebilmesi için, yetişkinin kendini dizginleyip çocuğun gösterdiği yolu tutması gerekir. Çocuğu anlayıp onun izinden gitmeyi de ayrıca bellemeli.

11. YÜRÜME

Yetişkinin izlemesi gereken yol, kendi çıkarından vazgeçip büyümekte olan çocuğun ihtiyaçlarına kendini uydurmaktır.

Üst düzeydeki hayvanlar, yavrularının ihtiyaçlarına kendilerini ayarlarken, içgüdüsel olarak böyle hareket ederler. Anası, yavru fili sürünün arasına getirdiği zaman, koskoca hayvanlar adımlarını yavrunun adımlarına göre ayarlarlar; yorulup durunca onlar da durur.

Bizden başka toplumların yaşamlarında da buna benzer davranışlara rastlanıyor. Bir gün bir Japonun küçük oğlunu gezmeye çıkardığını gördüm. Peşlerine düştüm, bir buçuk, iki yaşlarındaki oğlan birden durup babasının bacağını sarıldı. Adam da durdu, oğlan oyununu bitirinceye dek yerinden kıpırdamadı. Ancak, oğlan, babasının etrafında dönmekten bıktıktan sonra, yeniden yürümeye koyuldular, ama gene ağır ağır. Az bir süre sonra, oğlan, kaldırımın kenarına çöktü, babası da yanında dineldi. Ciddiydi ama olağanüstü bir davranışta bulunur gibi bir hali yoktu. Oğlunu gezmeye çıkartmıştı, birlikte yürüyorlardı; hepsi o kadar.

Dengesini sağlamak ve iki ayağı üzerinde ilerlemeye gerekli hareketleri koordine etmeyi öğrenebilmesi için. Çocuk için en uygun gezinti tarzı da budur zaten.

Öbür memeliler gibi insanın eli ayağı da dört; ama dört ayak değil, iki ayak üzerinde yürüyor. Gerçi maymunların yerde yürüdüklerinde destek olarak kullandıkları uzun kolları var, ama insan sırfiki ayağının üze-

rinde dengeli olarak yürüyebilen tek hayvan. Dört ayaklılar yürürken, sırayla bir ön ayağını, bir de ona çapraz ard ayağını kaldırır, öbür ikisi yerdedir. Ama insan yürürken, bir bu ayağına, bir öbür ayağına dayanır. Doğa, bu yer değiştirme sorununu, çeşitli biçimlerde çözüme bağlamıştır. Hayvanlar yürümeyi içgüdüleriyle öğrenir, insan ise ısrarlı ve gönüllü çabasıyla beller yürümeyi.

Çocuk yürüme yeteneğini gökten zembille değil, yürüye yürüye edinir. Anaların, babaların onca sevinçle karşıladıkları ilk adım, doğanın fethinde büyük bir adımdır ve genellikle bir yaşından iki yaşına geçiş günlerine rastlar. Çocuk için yürümeyi öğrenme, ikinci bir doğuştur; böylece çaresiz bir yaratık olmaktan çıkıp, kendi başına hareket edebilen bir yaratık haline gelir. Yürümedeki başarısı, çocuğun normal gelişimi bakımından doğru olarak, baş ölçüt bellenelemiştir, ama ilk adımları atmakla iş bitmez, bu alıştırmayı hiç sektirmeden sürdürmesi gerekir. Yürüme çabalarında çocuğu güden dayanılmaz bir dürtü vardır. Bu işte gözüpek, hatta gözü karadır, yiğitçesine riski göze alıp, zafere doğru pervasızca ilerler. Çocuğun bu amaca yönelişindeki gözüpeklik ve hırs karşısında yetişkinler aslında engel olmaktan başka işe yaramayan güvenlik tedbirlerine başvururlar. Çocuğu ya oyun kafesine kapatırlar, ya da düpedüz dizgi- ne vururlar.

Gezmeye çıkardıkları zaman, pekâlâ yürüyebildiği halde, arabaya oturturlar. Ayakları kısa olduğu için büyüklerin yürümesine ayak uyduramıyor, uzun yürüyüşe dayanamıyor bahanesiyle, askıya alınır. Parayla tutulmuş bakıcıyı bile çocuğun yanına kattıklarında, genel yetişkinlerin yasası yürürlüktedir. İçi zerzevat doluymuş gibi sürerler arabayı, meyve haline mal yetiştireceklerdir sanki. Menzile varıldıktan sonra ancak, çocuk, parkın çimenine boşaltılır. Bütün bu sıkı tedbirler, sözde çocuğu tehlikeye karşı korumak içindir. Bedenini koru-

yacağım derken, ruhsal gelişimini ayaklar altına aldıklarının farkında değillerdir.

Bir buçuk iki yaşları arasında bir çocuk kilometrelerce yürüyebilir, merdiven çıkar, rampa iner, ama onun yürümekten muradı bizimkine uymaz. Yetişkin, belirli bir menzile, bir dış amaca yönelir, oraya doğru bodoslama yürür. Düzenli bir yürüyüşü vardır, yolu tuttu mu bir kez, adeta makine gibi, ısrarla menziline varıncaya dek yürür de yürür. Oysa çocuk işlevlerini geliştirmek üzere yürür. Menzili değil, amacı vardır ve bu amaç, özünde yaratıcı olan bir amaçtır. Ağır yürür, yürümenin ritmini bulamamıştır daha, belirli bir menzile, burnunun doğru-suna gittiği de yoktur. Yolunun üzerindeki nesnelere ilgilenir. Her çiçekten bal toplayan bir arı gibi dikkatli, oradan oraya konar. Yetişkinler çocuğa yardım etmek istiyorlarsa, hem koca adımlar atmaktan, hem de o belli menzile yönelme alışkanlığından onun hatırı için vazgeçmelidirler.

Bir zaman Napoli'de genç bir çiftle tanıştım. Bir buçuk yaşında bir çocukları vardı. Yazları denize girmek için oturdukları evden kumsala dik bir yokuştan aşağı bir iki mil kadar yürümek zorundaydılar. Çocuklarını da yanlarına almak istiyorlardı, ama kucakta taşımak gözlerini korkutuyordu. Çocuk, kendi başına yürüye koşa o yokuşu inerek, sorunu kökünden çözüverdi. Arada bir duruyor, çiçekleri elliyor, ya da çöküp çimene oturuyor, karşıdan gelen hayvanlara bakıyordu. Böyle ağır ağır, yolda mola vere vere, her gün, hiç mi hiç yorulmadan anasının babasının gözünü korkutan o dik yokuşu inip çıkmaya başladı.

Öte yandan çocuklarının bu gibi başarı heveslerini anlamayıp mırın kırın eden analar da vardır. Kadının biri, bir zamanlar yakındıydı bana: Yeni yürümeye başlayan çocuğu, merdivenlerin alt başına geldiklerinde fer-yadı basıyormuş. Merdivenden korkuyor herhalde, diye sızlanıyordu kadın. Oysa yavrucak, kucağa alınmasına

isyan ediyordu, merdiveni kendi başına çıkmak istiyordu. Üstelik basamaklara ellerini dayayarak bedenini dengelemekten de hoşlanıyordu. Bahçede çimenlerin üzerinde tutunacak bir şey bulamıyordu. Sonra da üstüne oturmak için tam boyuna posuna göre o basamaklardan âlâ sandalye mi olurdu!..

Çocuk bu! Koşacak, oynayacak, merdivenlerden inip çıkacak. O mutlu yoksul çocuklar, karışanları görüşenleri olmaksızın sokaklarda nasıl fir dönüyorlar! Kazaya uğrarlarımı! Oncağızlar, o tehlikeyi atlatmanın da yolunu yordamını öğrenirler. Ama o uyuşuk, ürkek zengin çocukları sanki tehlikeden kaçabiliyorlar mı? Hem aslında bir çocuğun normal gelişimi için gerekli hareket özgürlüğünden yoksun kılınmasından daha büyük bir tehlike olur mu? Öte yandan hem zengini, hem yoksulu gelişimi bakımından hiçbir yardım görmüyor. Biri yetişkinler sokağının tehlikelerine salınıyor. Öbürü ise tehlikelerden koruyalım diye, anasının babasının etrafına diktikleri engeller arasında bunalıp gidiyor, tehlikenin en büyüğü ile, doğru dürüst büyümemeye tehlikesiyle karşı karşıya kalıyor.

Oysa çocuk, adam olma yolunu tutmuştur. Onun yolunu kesmeyin, yeter!

12. EL

Fizyologların, çocuğun normal gelişimine ölçüt saydıkları üç büyük aşamadan ikisinin hareketle ilgili oluşu ilginçtir. Bu iki motor işlevi çocuğun geleceği bakımından bir çeşit zayıç (*) sayılsa yeridir. Bunlar yürüme ve konuşma işlevleridir. Nitekim bu çetrefil faaliyetler çocuğun hareket ve ifade araçları üzerine ilk zaferini kazandığına kanıtlık ederler. Ama yürüme, insanın öbür hayvanlarla paylaştığı bir yetenek olduğuna göre, dil düşüncenin ifade aracı olması bakımından sırf insanlara özgü bir yetenek.

Hayvanın bitkiden farkı, "mekân içinde hareket" edebilmesidir. Bu hareket, kol ve ayak gibi özel organlar tarafından gerçekleştirildiğinde, yürüme tarzı temel karakteristik niteliği kazanır. Gene de insanın mekân içinde hareket edebilme yeteneği bütün yeryüzünü içine alacak kadar gelişmiş olmasına rağmen, yürümenin kendi başına insana özgü bir nitelik sayılmaması gerekir.

Buna karşılık, insanın zekâsıyla yakından ilgili iki vücut hareketini, yani konuşmaya yarayan dil hareketiyle, çalışmaya yarayan el hareketleri bambaşka bir önem taşımaktadır. İnsanın tarih öncesinde belirli bir yörede bulunup bulunmadığını, araç olarak kullandığı yontulmuş ve parlatılmış taşların varlığından anlarız. Araç kullanma yeteneği yeryüzündeki canlı varlıkların

(*) Zayıç: Eskiden bir çocuk doğduğu zaman müneccimlerin gökyüzündeki belirtilere ve doğum saatine bakarak yaptıkları tahmin, yani fal.

biyolojik tarihinde yeni bir aşamayı gösterir. Dil de el emeğiyle kayaların üzerine kaydedilmeye başlandığında insanlığın geçmişinin tutanağı haline gelir, İnsanın karakteristiklerinden biri de ellerini kullanmada kazandığı özgürlüktür. Ön ayaklan, yani kollan hareket aracı olmaktan çıkar, zekâsının gereçleri arasında yer alır. Zekâsının hizmetindeki ellerini kullanmakla, insan sade öbür yaratıklardan daha üstün bir düzeyde olduğunu göstermekle kalmaz, aynı zamanda insan doğasının temel birliğini ve bütünlüğünü ortaya koyar.

Onca ince ve karmaşık nesne olan insan eli, zihnin kendini açığa vurmasına elverdiği gibi, bir de bütün varlığının çevresiyle özel ilişkiye girmesini sağlar. Denilebilir ki, "İnsan, çevresine elleriyle sahip olur." Zekâsının kılavuzluğunda elleri çevresini geliştirir, böylece dünya yüzündeki görevini yerine getirmesini sağlar.

Çocuğun zihinsel gelişimini belirlemek istiyorsak, "zekice hareketlerini ilk belirtilerinden başlayarak ele almamız, yani konuşma ve ellerini kullanma çabalarını incelememiz gerekir.

insanlar zekânın bu iki dış belirtisini, yani dil ve el hareketlerinin önemini içgüdüsel olarak kavramış, onları insan türünün bellibaşlı özellikleri olarak kabul etmiştir. Ama bu, daha çok yetişkinlerin sosyal yaşamıyla ilgili konulara yönelik bir tutumdur. Örneğin, bir erkekle kadın evleneceklerinde el ele verip, evliliklerini adeta mühürlerler. "Söz verirken", "vaatte bulunurken", "selam verirken" el kaldırılır. Bu örnekleri dilediğimiz kadar çoğaltabiliriz. Anlaşıyor ki, insanlar, eli, egolarının, benliklerinin görüntüsü saymaktadır. Öyleyse, çocukta bu temel "insan faaliyetlerinin gelişimini kutsal bellemeli, küçücük ellerin dış nesnelere ilk uzanışı yetişkinlerce merakla, sabırsızca beklenmeli" değil mi? Oysa, yetişkin, bu elleri beş para etmez birtakım nesnelere kırar, döker diye durdurmaya kalkışır hemen, "onu elleme!", "bunu elleme!" deyip durur.

Bilinçaltının gölgelerinde dolaşan bu kaygılardır ki, yetişkin, hemen bir savunma hattı kurar ve dirliğini düzenliğini tehdit eden bir yaban güçle karşılaşmışcasına tertiplere girer.

Zekâsını geliştirebilmesi için çocuğun çevresinde görebileceği, sesini işitebileceği nesnelere ihtiyacı vardır. Kendini hareketleriyle, ellerinin emeğiyle geliştirme zorunda olduğuna göre, çalışabileceği birtakım şeylere muhtaçtır. Oysa aile çevresinde bu ihtiyaca boş verilmektedir. Çocuğu çevreleyen eşyalar yetişkinlere aittir. Onların kullanmaları için tasarlanmıştır. Çocuk için tümü yasaktır, tabudur. Böylece, gelişiminin bu dönüm noktası, "ona dokunma!" "buna dokunma!" yaygarası içinde boğuntuya uğratılır. Çocuk, kazara bir şeyi eline geçirdi mi, nasılsa bir kemik kapmış köpek yavrusu misali, ıssız bir köşeye gizlenir, birisi gelir, elinden alır endişesi içinde onu geveler durur.

Çocuğun hareketleri rasgele değildir. Benliğinin, egosunun yönetimi altında, örgütlü hareket için gerekli koordinasyonu kurmaya çalışır. Bu arada karşısına çıkan başka deneylere yüz vermeyerek, benliğini ifade, yani konuşma organlarını koordine eder, örgütler ve gelişmekte olan ruhuyla bütünleştirir. Öyleyse çocuğun kendi eylemlerini belirleme ve yürütmede özgür bırakılması gerekir. Kendini yoğurma ve biçimlendirme süreci içinde olduğu için, hareketlerinde rasgeleliğe ve geçici ilkelere yer vermeyen belirli bir özellik vardır. Çocuk, öyle amaçsız koşup zıplamaz, sırfortalığı altüst etmek için onu bunu ellemez. Yapıcı hareketleri, yetişkinlerin hareketlerine dayanmaktadır. Onlara bakıp, eşyaları nasıl kullandıklarını izleyerek işe girer, onları taklit eder. Çocuk, etrafındaki yetişkinler gibi hareket etmeye çalışır, onların kullandıkları nesnelere el atar. Bundan dolayı eylemleri doğrudan doğruya ailesi ve sosyal çevresiyle bağlıdır. Çocuk, yerleri süpürmek, bulaşık yıkamak, çamaşır yıkamak, kendini yıkamak, saçını taramak filan

ister. Çocuğun bu doğal eğilimine taklit deniyor. Ama bu terim yerinde değil, çünkü çocukta taklit örneği maymunun taklitçiliğinden farklıdır. Çocuğun yapıcı hareketlerinin ruhsal bir kökeni vardır ve yapıcı zihinseldir. Her zaman bilgi, hareketi önceler. Çocuk, bir şey yapmaya kalktığında, önceden ne yapacağını bilir. O hareketi bir başkasının yaptığını görmüştür, onu kendi de yapmak istemektedir. Bu anlattığım, konuşmayı öğrenme süreci için de geçerlidir. Çocuk, çevresinde konuşulan dili kapar. Daha önce işitmiş olduğu sözcük belleğindedir. Ama o sözcüğü içinde bulunduğu anın ihtiyaçlarına göre kendi kullanır.

Sözcükleri kullanırken, çocuk, papağan gibi davranmaz. Sırf sesi taklitle yetinmez; edindiği, biriktirdiği bilgiyi kullanır. Çocuğun taklidi, hiçbir zaman mekanik değildir. Çocukların faaliyetini ve yetişkinlerle ilişkilerini anlamak istiyorsak, bunu göz önünde tutmalıyız.

TEMEL HAREKETLER

Çocuk, gözlemlediği yetişkinler gibi mantıklı bir biçimde harekete başlamadan önce, kendi özü için ve eşyaları yetişkinlerin bir türlü anlayamadığı bir biçimde kullanarak eyleme geçer. Bir buçukla üç yaş arasındaki çocuklarda görülür bu. Söz gelimi, bir seferinde on sekiz aylık bir çocuk görmüştüm. Yeni ütülenmiş bir deste peçete bulmuştu, nerden ele geçirdiyse. Peçetelerden birini çekti aldı, özene bezene tuttu elinde. Buruşmasını diye bir elini üstüne kapatıp, peçeteyi adeta törenle odanın karşı köşesine götürdü ve "bir" diyerek yere koydu. Derken, gittiği gibi döndü geriye. Belli ki özel bir duyarlılığın etkisi altındaydı. Eski yerine gelince, ikinci peçeteyi alıp, gene aynı yoldan karşıya geçti, gene yere bıraktı peçeteyi ve gene "bir" dedi. Peçeteler tükeninceye dek bu hareketi tekrar etti. Sonra da aynı törenle peçeteler eski yerine ta-

sındı. Peçeteler eskisi kadar temiz değilse de, katlan bozulmamıştı; büsbütün karışmış değildi. Allahaan aileden kimse yoktu görünürde. Yoksa, "Dur, yaramaz seni!" yaygarası çoktan kopar, yavrucuğun elleri yediğı şamaradan kıpkırmızı kesilirdi.

Çocukların ilgisini çeken, "temel" işlerden biri de, şişenin kapağını çıkarıp, yerine yerleştirmektir, özellikle şişe, camdan ve rengârenk olursa pek severler bu işi. Tutkunu oldukları bir uğraş daha vardır: Kutuların, dolapların kapaklarını açıp kapamak. Ana baba, çocuğun kendi eşyalarına el sürdüğünü görmesin, kızılca kıyamet kopar. "Yetişkinler de eşyalarını çocuğun eline verip, kır-dıracak değiller a!" diyeceksiniz. Ama unutmayın ki çocuk, ille de o şişeyi, o dolabı, o kutuyu istemiyor ki! Ona yapmak istediğı hareketleri yürütebileceğı nesnelere gerekli. O işe yarayacak nesnelere sağlansa, ortada mesele kalmayacaktır.

Dıştan bakılınca belirli bir sonuca yönelik olmayan bu temel eylemler, insan denen işçinin ilk çelimsiz çabaları gözle görülebilir. Çok küçük çocuklar için hazırladığımız bazı gereçler, örneğin bir kütüğe oyulmuş deliklere oturtulan dereceli silindirler, çocuğun yaşamındaki bu belirli dönemin ihtiyaçlarını karşılamak üzere tasarlanmış olduğu için çok başarılı sonuçlar verdi.

Çocuğu kendi başına bırakmak ilkesine, yetişkinlerin akli kolay yatıyor, ama zihinlerimizde bunun gerçekleştirilmesini önleyen köklü birtakım engeller var. Yetişkin, çocuğun isteklerine uymaya, dilediğı nesnelere dokunup oynamasına razı olmaya karar verse bile, özünde öyle belirsiz dürtüler var ki, çocuğu kendi buyruğı altına almaya zorluyor.

Görüşlerimize yakınlık duyan New York'lu bir genç hanım, dediklerimizi iki buçuk yaşındaki çocuğuna uygulamaya heves etti. Bir gün oğlanın su dolu sürahiyi oturma odasına getirdiğini görmüş. Sürahi de ağır, güç

bela taşıyor, ikide birde oğlan kendi kendine, "dikkat, dikkat!" diye söyleniyormuş. Kadın acımış oğlana, elinden alıp, masanın üstüne koymuş, çocuk buna çok üzül-müş. Ana, çocuğunun üzüldüğünü farketmiş, ama oğlu-nun yok yere yorulmasına gönü razi olmadığı için müda-hale ettiğinden ötürü de kendini haklı görüyormuş.

Kadın, benden öğüt isterken, "Yanlış yaptığımı bili-yorum," dedi. Bu sorunun başka bir yanı aklıma çeldi, ye-tişkinlerin çocuğa karşı mal canlısı oluşları zihnime ta-kıldı. "Evde porselen var mı, fincan mesela? Bırak, baka-lım, taşısın oğlun, ne olacak?" dedim. Kadın öğüdümü tutmuş, anlattı sonradan: Oğlan, tüy gibi hafif porselen kabı, büyük bir itina ile ve dikkatle, attığı her adımı he-saplayarak, taşıyıp yerine koymuş. Bu sıra ana, iki duy-gunun arasında, çocuğun çabasına saygı ile malına karşı duyduğu kaygı arasında parçalanmış. Gene de çocuğa karışmamış, böylece çocuk, ruhsal gelişimi için bu önem-li işin üstesinden gelme olanağını bulmuş.

Çocuğun çalışma içgüdüsünün önemini anlamayan bir yetişkin, bunun ilk belirtisiyle karşılaşınca şaşalaya-caktır. Birtakım fedakârlıklarda bulunmak zorunda ol-duğunu görür. Kendi özbenliğinden bir şeyi gözden çı-karması gerekmektedir; bu, bilinen sosyal yaşamla bağ-daşmaz. Yetişkinler çevresinde çocuk, kuşkusuz, toplum dışı bir varlıktır. Ama günümüzde yapılageldiği üzere, onu toplum dışı kılmak, büyümesini kösteklemekten başka bir şey değildir.

Bunun çaresi, çocuğa eğilimlerini ortaya koyabilece-ği, elverişli bir çevre hazırlamaktır. Çocuk, ilk sözünü söylediğinde, özel bir hazırlığa gerek yok. Çünkü nasıl ol-sa ağzında ilk gevelediği sözler, evde sevinç haykırışma-ları uyandıracaktır. Ama o küçücük ellerin ilk çalışma çabalan, gösterdiği çalışma isteğine uyan birtakım nes-nelere ihtiyaç gösterir. Çocukların boylarından büyük iş-lere kalkışmalarını da gördüğümüz olur. Bu çelimsiz ha-

liyle bunca yükün altına nasıl giriyor diye şaşar kalırız. Kimi zaman da küçücük çocuklar çalışmalarında kendilerinden umulmayan bir ustalık ve titizlik gösterirler. Yeter ki çevre elverişli olsun.

13. RİTM

Çocuğun ellerini kullanma ihtiyacında olduğunu anlamayan ve bunu çalışma içgüdüsünün ilk belirtisi olarak karşılamaya yanaşmayan bir yetişkin, onun gelişmesini engelleyebilir. Bu, her zaman, yetişkinin savunucu bir davranış takınmasından ileri gelmez. Daha başka nedenler de olabilir. Sözelimi, yetişkin, eylemlerinin sonucuna gözünü dikmiştir, kullandığı araçları da kendi zihinsel tutumuna göre seçer. "Asgari çaba" diye bir çeşit doğa yasası vardır onun gözünde, en kısa zamanda amacına erişmesine elverecek en kestirme araçları seçmeye bakar. Çocuğun görünüşte boş yere birtakım eylemlere giriştiğini görünce, yetişkin hemen üzülür ve ona yardım kalkışır.

Çocuğun en olmadık, en hurda şeylere karşı gösterdiği coşkunluk, yetişkini yadırgatır. Çocuk, diyelim, masa örtüsünün çarpık olduğunu görünce, nasıl örtülmüş olması gerektiğini hatırlayarak, olanca coşkunluğuyla onu, beceriksiz hareketlerle, ama ısrarla düzeltmeye kalkar. Gelişiminin işte bu dönemini geçirmekte olan bir çocuk için bu anlamlı şanlı bir eylemdir ve bunu ancak yetişkin karışmaz, engel olmaya kalkmazsa başarabilir.

Çocuk saçını taramak mı istiyor, yetişkin bu soylu isteğin karşısında sevinecek yerde cin-ifrit olur. Çocuğun saçını gereğince ve tezelden tarayamayacağını, bu işin üstesinden gelemeyeceğini bilir ya! İşte o zaman bu yapıcı ve zevkli işle uğraşan yavru, bir de bakar ki, o ne yapsa, başa çıkamayacağı kocaman varlık başında bitmiş, "Sa-

çını ben tarayayım!" deyip tarağı elinden kapıvermiş! Yetişkini sinirlendiren şey, çocuğun sade yapamayacağı bir işle yok yere uğraşması da değildir, asıl kendisinin-kindenden farklı bir çalışma ritmini, eylem tarzını da kabul edememektedir.

Ritm, dilediğimiz anda değiştirebileceğimiz rasgele bir kavram değil. Ritm, kişinin vücut biçimi gibi temel bir özelliğidir. Bizler, hareket ritmi kendimizinkine uygun kimselerle düşünüp kalkmaktan hoşlanıyoruz; meşrebimize, ritmimize uymayan işlere koşulmaktan da hiç hoşlanmayız.

Sözgelimi, yan felçli biriyle birlikte dolaşmak bizi bunaltır; o titreyen elleriyle kahve fincanını ağzına götürürken, içimiz daralır. Kendi hareket özgürlüğümüzle bu tutukluk arasındaki çelişki gözümüze batar. Ne yaparız o zaman? Ona yardım bahanesiyle, fincanı elinden alıp, "Ben içireyim sana!" diye abanırız üstüne. Aslında dileğimiz yardım değil, bu kendimizinkine yabancı hareket ritmine son vermektir.

Yetişkin de çocuğa aşağı yukarı böyle davranır. Bilinçsizce kalkar, çocuğun o doğal, ama ağır ve hesaplı hareketlerini engeller, böylece bir sinek kovarmış gibi o tedirginlik konusunu ortadan kaldırır. Buna karşılık tez ve hızlı bir ritimle girişmesi şartıyla, çocuğun deli bozuk hareketlerine göz yummaya hazırdır. Deli dolu bir yavrunun yarattığı kargaşaya, dayanıklığa bile razıyız -dır. Çocuk, kendi kafamıza göre bir yol yordam tutturmuş olduğu için, ona karşı sabrımızı kullanırız. Ama çocuk ağır ağır, kendi ritmince harekete koyuldu mu, dayanamayız, burnumuzu sokarız hemen; çocuğun tarzı yerine kendi hareket tarzımızda dayatırız. Lakin böyle davranmakla, çocuğa yardım etmek bir yana, onun ihtiyaçlarını ayaklar altına aldığımızı aklımıza bile getirmeyiz. Çocuğun serbestçe hareketlerini önler, doğal gelişimini köstekleriz. Büyükler üzerine, "Seni yıkayacağız!", "Seni giydireceğiz!" diye geldikçe, sözümona "huysuz" bebeğin

feryadı basması, büyüme çabası süresince karşılaştığı bütün bu engellere isyandır aslında. Ama hangimizin aklına gelir ki, yaptığımız o yersiz yardımlarla çocuğun yaşamını zehir etmekteyiz, bunlar ömür boyunca acısını çekeceği çeşitli baskıların başlangıcıdır.

Japonlar, töreleri uyarınca, çocuk mezarlarının üzerine ufak ufak taşlar bırakırlar; bunlarla oyuncak hisarlar kurup eğlensinler diye. Ama, gene töreye göre, bu oyuncakları cinler gelip yerle bir edermiş geceleri. Ölü çocukların çektiği hayali çileyi dile getiren bu görenek, çocuklara reva gördüğümüz eziyetlerin bilinçaltımızdan dışarı vuruluşuna bir örnek sayılsa gerek.

14. ZORAKI KİŞİLİK

Yetişkin, çocuğun yerine hareket ederek, kendini onun yerine koymuş olur. Bununla da kalmaz, kimi zaman da, daha ince bir oyuna başvurarak çocuğa kendi istemini zorlar, yani çocuğun istemi yerine kendi istemini dayatmaya kalkar. İşte o zaman harekette bulunan çocuk değil, onun aracılığıyla kendi başına buyruk iş gören yetişkindir.

Charcot, ünlü psikiyatri kliniğinde histeri hastalarının kişiliklerine ipnotizma yoluyla kişilik ikamesinin mümkün olduğunu gösterdiğinde, büyük bir gürültü kopmuştu. Bu deneyleri, insan doğasının temel özelliklerinden sayılan *insanın kendi hareketlerine egemen olduğu* inancına balta indirmiş sayıldı. Ama Charcot, deney yoluyla gösterdi ki, bir hastaya kendi kişiliğini yitirip ipnotizmacının kişiliğini edindiği sanısı ve inancı aşılanabilmektedir.

Bu deneyler, sayıca sınırlı ve bir klinikte yapılmış olmasına rağmen, yeni çalışmalara ve buluşlara yol açtı; parçalanmış kişilikler, bilinçaltı ve aktarmalı ruhsal haller gibi konularda ilerlemelere el verdi.

Çocuk kendi bilincine varmaya başladığı, duygularının da yaratıcı bir süreç içinde bulunduğu dönemde, bu gibi telkinlere büsbütün açıktır. Yetişkin, çocuğun kişiliğine sızıp, onun istemini ve yaşantısını kendi istemi ve yaşantısıyla harekete geçirebilir.

Okullarımızda gördük ki çocuğa bir şey fazla coşkunlukla, ya da abartılmış hareketlerle şöyle yapılacak,

böyle yapılacak diye gösterildiğinde, yavrunun kendi başına düşünme ve yargıya varma yeteneği bastırılıyor. Kendinden daha güçlü olan bir başka ego, yani benlik tarafından çocuğa buyrulan hareket, onun benliğinden ayrı, bunun için de benliğine aykırı düşüyor. Bu yaban benlik, çocuğu kendi eylem gücünden yoksun kılıyor. Gerçi, yetişkinler bunu belki bile bile yapmazlar, ama sonuçta sözünü ettiğimiz ipnotizma benzeri telkinlerle çocuğu egemenlikleri altına alıyorlar, onu kendilerine bağlıyorlar.

Bu sorunla ilgili başımdan geçen birkaç örnek var: Bir seferinde iki yaşında bir çocuk görmüştüm, ayakkabıyla tertemiz yatağın üstünde koşuyordu. Hemen ayakkabılarını çıkarıp bir kenara koydum, "Kirli bunlar," diyip elimle yatak örtüsünü temizleyip düzelttim. Bu olaydan sonra, yavrucak ne zaman bir çift ayakkabı görse yanına koşup, "Pissiniz siz," diyor, derken yatağa gidip hiç de kirlenmiş olmadığı halde, yatağı temizliyordu.

Bir başka örnek: Genç bir kadına bir paket geldi bir gün. Sevinçle açtı paketi, içinden bir ipek mendil çıktı, küçük kızına verdi. Bir de boru çıktı, onu da ağzına götürdü üfledi. Çocuk, "Mızık!" diye haykırdı. O günden sonra da ne zaman eline bir kumaş parçası geçse, "Mızık!" diye seslendi.

Yetişkinlerin çocukta büyük tepki uyandıracak kadar kesin olmayan yasaklamaları da çocuğun hareketlerini köstekleyici etkiler gösterebilir. Bu gibi ayakbağı olucu tepkilerin kaynağı daha çok okumuş, ciddi yetişkinler ve özellikle kibar bakıcılardır. Dört yaşında bir kız, ninesinin malikânesinde kalıyordu bir yaz. Bahçedeki havuzun fiskiyesinin musluğunu açmaya heves etti. Tam elini uzatırken, birden elini çekti. Yanındaki ninesi "Aa, yavrum, aç da su nasıl fişkırıyor bak!" diye yüreklendirmeye kalkınca, "Dadım izin vermiyor," diye karşılık verdi. Nine üsteledi, dadısına bu işte bir sakınca olmadığını söyleyeceğini vaat etti. Çocuk sevinçten yüzü

işıldayarak musluğa elini uzatırken, gene irkildi, vazgeçti birden. Dadının yasağı, ninesinin yüreklendirmelerinden bile ağır basmıştı.

Buna benzer bir olay da yedi yaşlarında bir çocuğun başından geçti. Otururken, ilerde dikkatini çeken bir şey oldu mu, yerinden kalkıp ona doğru gitmeye davranacağı sırada, sanki kendini tutan bir şey varmış gibi, birden duraklıyor, yerine çöküveriyordu. Onu böyle köstekleyen efendi kimdi acaba? Ne kendi, ne de anası babası biliyordu bunu. Bu tutukluğun nedenini kendi bile unutmuydu, ama acısını ömür boyu çekecekti.

ÇEVRE SEVGİSİ

Çocuğun telkinlere açık oluşuna ise ruhsal gelişimine yardımcı olan ve "çevre sevgisi" diye adlandırabileceğimiz iç duyarlılığın abartılmış hali olarak bakmak gerekir. Çocuk, hırslı bir gözlemcidir, özellikle yetişkinlerin eylemlerine ilgi duyar, onları taklit etmek ister. Bu açıdan yetişkinin sorumluluğu büyüktür. Çocuğun ilerdeki hareketleri için bir esin kaynağı ve bir kılavuz olmanın sorumluluğunu duymalıdır. Ama çocuğun önünde ve bu sorumluluk duygusu içinde hareket ederken kendisini seyreden yavrunun hareketlerini bütün ayrıntılarıyla görebilmesi için de ağır ve sakin davranmalıdır.

Yetişkin, böyle yapmayıp, kendi doğal eğilimlerine uyacak olursa, çocuğu eğitecek, ona kılavuzluk edecek yerde, yavrunun ruhunu kendi hızlı hareket ritmine zorlar, böylece telkin yoluyla kendini çocuğun yerine koymuş, onu ikame etmiş olur.

Duyu nesnelere, gereçlere bile, tabii çekici ve renkli olanları, çocuğun üzerinde etkiler yaratarak tıpkı bir mıknatıs gibi çeşitli hareketleri çocuğa telkin ederler. Prof. Levine'nin filme de alınmış olan bir deneyi, bu bakımdan ilginç. Deneyin konusu, sakat ve normal çocuk-

ların aynı nesnelere karşı gösterdikleri değişik tepkilerin ayırıldılması. İki grup çocuk almış, yaşları ve kökenleri hemen hemen bir. Geniş bir masa üzerine, içlerinde bizim çocuklar için hazırladığımız gereçlerden bazıları da dahil olmak üzere, bir alay nesne koymuş. Filmde bir grup çocuğun odaya girişi gösteriliyor. Hepsinin gözleri parlıyor, önlerinde serili duran çeşitli nesnelere ilgiyle bakıyorlar. Cıvı cıvıllar; yüzlerinin güleçliğinden, bunca çekici nesneyi bir arada görmenin mutluluğu okunuyor. Her biri eline bir şey geçirip çalışmaya başlıyor. Derken, onu bırakıp başka bir şey alıyorlar ellerine, böylece o gereçten bu gerece sekip duruyorlar. Filmin bu bölümü bitince, ikinci grup içeri giriyor; ağır hareket ediyorlar, duraklıyorlar, etraflarına bakıyorlar. Gereçleri ellerine aldıkları pek yok, masanın çevresinde toplaşıyorlar, hareketsiz duruyorlar. Filmin ikinci bölümü de böyle sona eriyor. Bu iki gruptan hangisi normal, hangisi sakat çocuklar acaba? Sakat çocuklar o ordan oraya koşuşan, gereçlerin birini bırakıp birini alan, herşeye el atan ve mutlu görünen canlı çocuklar. Seyirciler, bunların daha zeki oldukları kanısına varıyorlar. Çünkü, yetişkinler, bir oyuncaktan ötekine, bir ilgi konusundan ötekine atlayan değişken ve bir bakıma maymun iştahlı çocukları daha zeki belleye gelmişlerdir. Oysa aslında normal çocuklar gayet sakin ve telaşsız hareket ediyorlar. Filmde de uzun bir süre kımıldamıyor, gözlerine kestirdikleri gereci ölçüp biçiyorlar. Bundan da anlaşılıyor ki, sakin ve ölçülü hareket, tutarlı, düşünceli davranış normal çocuğun özelliğidir.

Prof. Levine'nin deneyi öteden beri benimsenmiş görüşlere aykırı düşüyor. Çünkü, alelade bir çevre içinde zeki çocuklar da filmde gördüğümüz sakat çocuklar gibi davranıyorlar. Okullarımızdaki normal çocukların davranışı bambaşkadır. Ağırdır, ölçülüdür, hareketleri benlikleri tarafından denetlenir, akli tarafından yönetilir. Böyle bir çocuk gördüğü nesnelere elbette kayıtsız kal-

mamıştır; ama bu izlenimlerini dizginler, sonuçta da onlardan gereği gibi yararlanmasını bilir. Özlenen şey, amaçsız koşuşma değil, özdenetimdir. Çocuğun motor, yani denetim organlarına sahip olup, sarsak davranmaması son derece önemlidir.

Aklının yönetiminde hareket etme yeteneği, dikkatin yoğunlaşmasına olanak sağlar. Zihnin böyle yönelişi ve tek bir nesne üzerinde toplanıp eyleme geçişi, kökeni çocuk ruhunun derinliklerinde yatan bir olgudur. Zaten ölçülü, biçili, düşünceli hareket etme yeteneği hepimiz için normal ve sağlıklı olanıdır. Bu, kendini düzenli hareketlerde ortaya koyan bir iç disiplinin belirtisidir. Bu iç disiplin olmadıkça, kişinin hareketleri denetiminden çıkar, bir başkasının yönetimi altına girer, dümeni kopmuş bir tekne gibi de sonunda kayalara çarpıp batar.

Çünkü bir başkasının istemi disiplinli eylem yaratmaya elverişli değildir. Böyle bir dış etki, disiplinli eylem için gerekli örgütlenmeyi yerine getirmeyi engeller. Bu gibi durumlarda, bireyin kişiliği bölünmüştür. Böyle bir şey çocukta olduğu zaman da doğal çizgideki gelişme olanı kaybolur. Böyle bir çocuk, bir balonla bir çöle inmiş, derken balonu rüzgâra kapılıp uzaklaşınca, ortada kalmış bir adama benzer. Balonunu yitirmiştir, çevresine bakar, onun yerini tutacak hiçbir şey yoktur, işte bu hal çocukken yetişkinlerin hışmına uğramış bir insanın halidir. Zihni gelişmemiş, kişiliği kararmış, ifade araçları dağılıp gitmiş ve adeta doğal güçler karşısında bir kurban durumuna düşmüştür.

15. HAREKET

Ruhsal gelişimde bedensel faaliyetin ya da hareketin önemi üzerinde durulmalıdır. Hareketi, bedenün çeşitli işlevlerinin arasında sayıp da onu besinin sindirilmesi, soluk alma gibi bitkisel yaşam işlevlerinden ayırdetmemek ciddi bir yanıldır. Nitekim hareket, bedenün soluk alma, sindirim, kan dolaşımı gibi normal işlevlerine bir yardımcı olarak görülür.

Hareket, hayvanların karakteristiği olmakla birlikte, bitkisel yaşam üzerinde de etkisi vardır. Hatta diyebiliriz ki, hareket bütün bedensel faaliyetleri önceleyen, eşleyen ve izleyen bir şeydir. Gene de hareketi, sırf bedensel açıdan ele almak yanlış olur. Sporla uğraşmanın yararlarını biliyoruz. Böyle bedensel faaliyetler, bedensel sağlığa yaradıkları gibi, yürekliliği ve özgüveni de pekiştirirler. Aynı zamanda insan üzerinde ülkülerine sahip çıkma ve coşkunluk yaratma gibi moral etkiler de gösterirler. İşte bu çeşitli ruhsal etkiler, sırf bedensel olan etkilerden daha üst bir düzeyde yer alır.

Çocuk, kişisel çabası ve girişkenliği sayesinde gelişir. Bundan dolayı büyümesi, bedensel olduğu kadar, ruhsal etkenlere de bağlıdır. Çocuk, edindiği izlenimleri hatırlayabilmeli, açık seçik aklında tutabilmelidir. Çünkü benlik, edindiği bu duyu izlenimlerine dayanarak zekâyı kurup geliştirecektir. İşte bu iç çaba sayesinde ki, çocuğun aklı gelişir. Son çözümlemede ise, insanı us-

dışı yaratıklardan ayıran şey, gelişken aklıdır. İnsan, düşünüp taşınmış yargılara varabilen ve istemiyle hareket çizgisini belirleyebilen üstün bir canlıdır.

Yetişkinler, çocuğun aklının zamanla gelişmesine bel bağlayıp işi olurlarına bırakırlar. Yardım etmek bir yana, çocuğun düşünme süreçlerine engel olurlar. Hele, çocuğun hareketleri kendilerini rahatsız etmeye görsün! Oysa, dediğim gibi, hareketin çocuk için önemi büyüktür. İnsanı, türüne özgü yetkinliğe eriştiren şey bu yaratıcı enerjinin işlevsel olarak biçimlenmesidir. Çocuk, hareketleriyle dış çevre üzerinde eyleme geçer, böylece dünyadaki kişisel görevini yerine getirir. Hareket, sade benliğin bir görüntüsü değil, aynı zamanda bilincin gelişmesinde de kaçınılmaz bir etkidir. Benliği dış gerçekle açık seçik ve belirgin ilişkiye koşan şey, hareketten başka nedir ki? Demek ki, hareket ya da bedensel faaliyet, dışardan alınan izlenimlere bağlı zihinsel gelişimde önemli bir etkidir. Bizler, hareket sayesinde dış gerçekle ilişkiye geçeriz ve bu temaslar sayesinde de soyut düşüncelerimizi oluştururuz. Bedensel faaliyet, ruhu dünya ile birleştirir. Ama, ruhun iki yanlı bir eyleme ihtiyacı vardır. Bir, kavramları geliştirmek; iki, kendini dış dünya karşısında dile getirmek. Hareket, son derece karmaşık bir nitelik gösterebilir. İnsanın o kadar çok kası vardır ki, tümünü birden kullanmak istese de kullanamaz. Hattâ bir bakıma, insanın emrinde birtakım yedek organlar deposu bulunur. Sözelimi, bir dansöz, bir operatörün ya da bir makinistin ömründe kullanamayacağı birtakım kasları kullanmaktadır. Elbet bunun tersi de geçerlidir. Her üçünün de kaslarından yararlanmış biçimleri, kişiliklerinin gelişimini etkilemiştir.

Yeterince idman yapacaksınız ki, kaslarınız körlenmesin. Bazı kasları özel birtakım işler için geliştirmek, bir sonraki iştir. Kaslar, gereğince kullanılmayınca, yamsal enerji kaynakları kurur gider. O zaman insana sade bedensel değil, aynı zamanda ruhsal bir bunalım

basar. Bunun içindir ki, eylem, insanın ruhsal enerjilerini de etkilemektedir. Bedensel faaliyet ile istem arasındaki dolaysız ilişkiyi kavramakla bedensel hareketin önemini çok daha iyi anlayabileceğiz. Sinir sistemine bağlı olmakla birlikte, bütün o bitkisel işlevler, istemden bağımsızdırlar. Her organın belirli bir biçimde getirdiği özel işlevleri vardır. Çeşitli hücrelerle dokular, özel ödevler görürler. Kendine özgü görevi ustaca yerine getiren, ama bunun dışında bir işe el attığında, yaya kalan uzmanlar gibidirler. Bu hücre ve dokularla kaslar arasındaki temel fark, kasları oluşturan hücrelerin, kendilerine özgü görevleri olmalarına rağmen, buyruk almadan kendi başlarına eyleme geçememişlerindedir. Üstlerinden buyruk bekleyen askerler gibi.

Dış buyruğa muhtaç olmasızın işleyen bazı hücreler de vardır: Süt ve tükürük salgıları, oksijeni sindiren, mikroplarla savaşan hücreler örneğin. Bunlar durup dinlenmeden çalışarak, tüm bedenin sağlığına hizmet ederler. Belirli görevlere uyarlanmış oluşları, bütün organizmanın işlemesine yardım etmektedir.

Bu zorunlu çalışan hücrelerin belirli faaliyetlerine karşılık, kaslar, istemin her buyruğuna tez elden cevap verebilecek esnekliğe sahip olmalıdır. Bu da sürekli alıştırmaya ve idmanla kabildir. Böylece çeşitli kas grupları, buyrulan işlevleri birlikte ve gerektiğinde yerine getirmek üzere işbirliğine geçebilirler.

İstem buyruklarını yerine getirmek için kimi zaman beden alabildiğine girift hareketlerin üstesinden gelme zorundadır. İstem kendini hareketle gerçekleştirebildiğine göre, çocuğa istemini eyleme sokmakta yardımcı olmalıyız. Çocuk, hareket organlarını dileğince kullanma yeteneğini kazanma bakımından doğal olarak zaten isteklidir. Bunu başaramazsa, zekâsının ürünü alamayacak, dışı vuramayacaktır. Demek oluyor ki, istem sade bir yürütme, yani icraat aracı değil, aynı zamanda ruhsal bir gelişme aracıdır da.

Okullarımızdaki ilginç ve beklenmedik başarılarından bir tanesi de, çocukların kendilerine düşen görevleri yerine getirişte gösterdikleri özen, dikkat ve hevestir. Hareket özgürlüğüne sahip olan çocuk, çevresinden izlenimler derlemekle kalmaz, kendine düşen eylemleri yürütmede dakik ve titiz davranır. Yaptığı işe âşıktır adeta. Yaptığı işle, kendini gerçekleştireceğini adeta sezerek, önündeki işi kendinden bir parçaymış gibi tamamlar.

16. ANLAYIŞ EKLIĞİ

Yetişkinler, bedensel faaliyetin çocuk için önemini kavrayamadıkları için, çocuğun hiç de amaçsız olmayan hareketlerini baş belası sayar, dizginlemek için ellerinden geleni yaparlar.

Bilginler ve eğitimciler bile hareketin, insan gelişimindeki önemini kavrayamamışlardır. Oysa aralarında bizim de bulunduğumuz hayvanları toprağa çakılmış duran bitkilerden ayıran bu hareket yeteneği olduğuna göre, çocuğun hareketlerini köstekleme alışkanlıklarımızın ne derece zararlı olduğunu görmek hiç de zor olmasa gerek. "Çocuk bir çiçektir", "Çocuk bir melektir" gibi sözlerin altında yatan bu yanlış tutum olmalı. Bu saçma sapan sözlerle çocuğu çiçeğe meleğe benzeten yetişkinler, belki de onların yerlerinden kımıldamamaları, ya da melekler gibi göğe varıp başımızdan def olmaları yolundaki özlemlerini dile getirmektedir. Bütün bunlar, insan ruhunda psikanalistlerin bilinçaltında varlığını saptadıkları kısmi körlükten de beter bir vurdumduymazlığa parmak basmaktadır. İnsanın bilinçaltı derinliklerini araştıran bilim, bu esrarlı körlüğün nedenini henüz bulabilmiş değildir.

Herkes, duyu organlarının zihinsel gelişimdeki önemi konusunda sözbirliği ediyor. Sağır, ya da kör bir çocuğun zihinsel olgunluğa erişmede olağanüstü zorluklarla

karşılaştığından elbet kimsenin kuşkusu yok. Bir de sağırlı olmayan bir çocuğun en ufak bir ses çıkmayan bir yerde büyütülerek kulaklarını kullanma olanağından yoksun kılındığını düşünün! Böyle bir çocuğun normal gelişmeyeceğini tahmin etmek güç değil. Hep biliyoruz bunları, ama başımız sıkışınca unutuyoruz. Bedensel hareketin, çocuğun moral ve zihinsel gelişimindeki önemini siliveriyoruz aklımızdan. Büyümekte olan bir çocuğun hareket organlarını kullanma olanağından yoksun kılındığı takdirde, gelişiminin gerileyeceğini hatırlamak istemiyoruz.

Kendi teninin, bedeninin içine hapsedilen, yani gerektiği gibi hareket etmesi önlenen çocuğun durumu, sağır ve dilsizlerden de beter. Onlar, hiç değilse geri kalan duygularını keskinleştirerek, dış çevreyle ilişkilerini sağlamanın yolunu bulurlar. Oysa, bedensel hareket, doğrudan doğruya kişiliğimizin gelişimiyle ilişkili olduğuna göre, onun yerini tutacak başka bir şey bulamazsınız. Bu konuda yetersizlik, güdüklük, bir yıkımdır. Böyle bir felakete uğramış kişi, yaşama sırtını dönecek, içinden bir daha çıkamayacağı bir kuyunun dibini boylayacaktır.

"Kaslar" dediğimizde, korkarım, aklımıza bir çeşit makine geliyor. Oysa kaslar, ruhun gelişimiyle öyle iç içe geçmiştir ki, bu birliğin varlığını gölgeleyen böyle bir anlayış baştan beri açıklamaya çalıştığımız ilkelere aykırı düşecektir.

Belki de hareketin zihinsel gelişim için duyma ve görme duyularından çok daha önemli olduğunu söylemem birçoklarının tuhafına gidecektir. Duymaya ve görmeye zihinsel birtakım veriler atfetmemizden ötürü herhalde bu. Ama, gözlerimiz ve kulaklarımız da fizik, hatta mekanik yasalara uyuyor. Göz için, "canlı bir fotoğraf makinesi" deyip durmaları boşuna değil. Kulak da öyle, titreşen telleri ve davuluyla bandoya benzerilse yanlış olmaz.

Ne var ki, bu organların zihinsel gelişimdeki yerinden söz ederken, onları sırf mekanik gereçler değil, bilgi edinme araçları gözüyle görüyoruz. Onlar sayesinde benlik, dünyayla ilişkiye geçiyor ve onları ruhsal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıyor. Onlar sayesinde kişilik denen şey biçimleniyor.

Aynı şey, hareket organları için de geçerli. Bu organlar, kulak ve göz kadar çapraşık olmasalar bile, genel olarak ele alındığında, benliğin yoğrulmasına katkıları çok daha büyük. Zaten eğitimin bir amacı da hareket araçlarına söz geçiren akıllı uslu kişiler yetiştirmek değil mi? Öyle bir kişi ki, sırf duyuşal dürtülerine içgüdüsel karşılıklar vermekle yetinmeyip, hareketlerini zekânın yönetimi altında yürütebilsin. İşte bu amaca ulaşılmadı mı, ussal bir hayvan olan insanın başlıca özelliği, yani kişiliğinin bütünlüğü de kaybolur.

17. ZEKÂNIN AŞKI

Doğa yasalarına göre görülen ve varlıklar arasında uyum yaratan her iş, aşk üzre biçime ve bilince girer. Bu ise, işi gören canlının sağlığına ve güvenliğine işarettir.

Aşk sebep değil, sonuçtur. Işığını güneşten alan bir gezegen gibi. Yürütücü güç, yaşamın yaratıcı gücü olan içgüdüdür; yaratım süreci içinde, aşkı da doğuran odur. Çocuğun bilinci bu aşkla dolar. Böylece onun öz-gerçekleşimini etkiler.

Duyarlılık dönemlerinde çocuğu, çevresindeki nesnelere birleştiren dayanılmaz dürtü, aslında çocuğun çevresine duyduğu aşktır. Bu, sadece duygusal bir tepki değildir; çocuğun görmesine, işitmesine, böylece gelişmesine elveren zihinsel bir arzu ya da aşktır. Çocukların duyduğu bu doğal arzu, Dante'nin "Zekânın aşkı" diye tanımladığı şeydir.

Onun canlılığından yoksun oldukları için, yetişkinlere önemsiz gibi görünen çevre özelliklerini, çocuğun keskin bir dikkat ve coşkunlukla gözlemlemesine elveren şey işte bu aşktır. Zaten aşk, bizi başkalarının gözüne görünmeyen şeylere karşı duyarlı kılmaz da ne yapar! Başkalarının değerini bilmedikleri ayrıntılarla özel nitelikleri bize ifşa eden aşk değil de nedir? Çocuk, çevresine âşık olduğu için yetişkinlerin gözüne görünmeyen şeyleri görür.

Çocuğun çevresine olan aşkını biz yetişkinler, onun gençliğine, toyluğuna, coşkunluğuna yorarız. Bunun ya-

ratma çabasının yanı sıra beliren bir ruhsal enerji ve bir ahlaksal güzellik olduğunu gözden kaçırmayalım.

Çocuğun aşkı, doğuştan sade bir aşktır. Ona, büyüme araçları sağlayacak olan izlenimleri edinme özleminde doğmaktadır bu aşk.

Çocuğun aşkının bellibaşlı hedeflerinden biri yetişkinlerdir. Muhtaç olduğu maddi yardımı ondan görür, öz gelişimi için muhtaç olduğu şeyleri ondan ister. Çocuk için yetişkin, saygıdeğer bir varlıktır. Konuşabilmek için öğrenmek istediği sözcükleri onun ağzından duyar. Kıscası, her şey için onun ağzına, eline bakar.

Yetişkin, hareketleriyle çocuğa insanların nasıl davrandıklarını gösterir. Çocuk, ilişkide bulunduğu yetişkinleri taklit ederek, kendi yaşamını sürdürmeye başlar. Yetişkinin sözleri ve hareketleri çocuk için öyle büyüleyicidir ki, onun karşısında adeta ipnotize olur. Yetişkinine öylesine duyarlıdır ki, bir noktadan sonra yetişkin, onun benliğinde yaşamaya ve hareket etmeye başlar. Yatak örtüsünün üzerine pabuçlarıyla çıkan çocuğu hatırlayın. Daha sonraki davranışı, yetişkinlerdeki telkin gücünü nasıl kesin bir şekilde ortaya koymaktaydı. Yetişkinin çocuğa söyledikleri, onun belleğine adeta kazınır. Anası, postayla gelen mendille boruyu paketinden çıkardığı zaman, o küçücük kızın ne yaptığını hatırlayın! Çocuklar öğrenmeye o kadar teşne ve aşka o kadar susamışlar ki, yetişkinler, çocukların yanında söyleyecekleri sözleri iyice tartmak zorundadırlar.

Çocuk, yetişkinine seve seve itaat eder ama, yetişkin, kendisinden gelişimine önayak olan içgüdüleri terk etmesini istediği zaman başkaldırmamak elinde değildir. Yetişkin, sırf kişisel çıkarları için çocuktan böyle bir esirgemezlik beklemekle, dişleri kopuşan çocuğun dişlerinden vazgeçmesini istemek kadar saçma ve yersiz bir hevese kapılmaktadır. Çocuğun huysuzlukları ve başkaldırmaları, yaratıcı dürtüleriyle, ihtiyaçlarını anlamazlıktan gelen yetişkinine karşı duyduğu aşk arasındaki

ölüm-kalım savaşının görüntüsünden başka bir şey değildir. Çocuk, itaatsizlik ettiğinde, huysuzluk ettiğinde, yetişkin bu çatışmayı aklına getirmeli ve çocuğun bu gibi davranışlarını, gelişimi için gerekli eylemleri yerine getirmek için çaresiz başvurduğu bir savunma olarak kabul edebilmelidir.

Hiç aklımızdan çıkarmayalım: Çocuk, bizi sevmektedir. Bize itaat etmek istemektedir. Çocuk, yetişkini her şeyden fazla sever. Yine de bunun tam tersinin dile getirildiğini her gün duyarız. "Çocuklarını ne kadar çok seviyorlar!", "Falanca öğretmen öğrencilerine âşık adeta!" gibi sözler yetişkinlerin ağızlarından düşmez. Bu yetmiyormuş gibi çocuklara ana babalarını, öğretmenleri, bütün insanları, hatta bitkilerle hayvanları sevmeyi belletmekten söz edilir.

Bu sevgiyi onlara kim belletecektir? Hem bir başkasına sevmeyi öğretmek kimin harcıdır ki?.. Çocuğun bütün haklı başkaldırmalarını huysuzluk diye karşılayan, kendini ve mallarını çocuktan korumak için en olmadık tedbirlere başvuran yetişkin mi yapacak bu işi? Yoksa, çocuğun en ufak bir hatasını bile hoşgörülülükle karşılamayan öğretmen mi bu işin üstesinden gelecek? Dediğimiz gibi bu iş, onların değil, "zekânın aşkı" diye tanımladığımız duyarlılığa sahip olan kimselerin harcıdır.

Asıl sevmesini bilen, yetişkinin her daim yanında olmasını isteyen, dikkatini hepüstüne çelmeye çalışan, yani sevgi canlısı olan çocuktur.

Akşamları yatmaya giderken sevdiği büyüğünü yanına çağırır, gözünün önünden aynısını istemez. Biz yemek yerken, yanımızda oturup bizi seyretmek için türlü hokkabazlıklar eder. Yetişkinler, çocuğun bu derin sevgisini anlamaz, kadrini bilmezler. Ama unutmayalım ki, şimdi bizi seven bu küçük çocuk, yarın, öbür gün büyüyecek, bizi bırakıp gidecektir. O zaman kim bizi sevecek, kim gözümüzün içine bakacak? Şimdi yatmaya giderken, "Sen de gel!" diye tutturan bu çocuğun yerini kim tu-

tacak? Demek istiyorum ki, Şimdi başımızdan savmak için bunca savaŐtıŐımız, sevgisine karşı duvarlar ektiŐimiz, "İŐim var!", "Ben sonra gelirim!" diye atlattıŐımız yavruları, yarın acı acı arayacaŐız. NeymiŐ, her sözüne pekiyi dersek, çocuğun kölesi olurmuŐuz! Kölesi olmayınca da, tabii bildiğimiz gibi sağa sola gidebilir, istediğimiz gibi gezip tozarmıŐız.

Sabahları, ocuk, anasını babasını uyandırmaya gelmeye görsün, kıyamet kopar. Ama çocuğu uyanır uyanmaz onların yanına koşturan sevgiden başka nedir ki?.. ocuk, yatağından kalkar kalkmaz bir koŐu onların yanına varıyorsa, bilsinler ki onlara, "Sabah oldu, iŐıĐa bakın, doğru dürüst yaşamayı öğrenin!" demek içindir bu adeta. Oysa ana baba, çocuğun baŐlarında bittiğini görüp, mahmur mahmur, "Sana kaç kere buraya gelme dedik!" diye onu terslediklerinde, ocuk, "Ben sizi değil, uyusuk ruhunuzu uyandırmak için geldim!" dese ne cevap verirler?

Bilelim ki çocuğun sevgisi, yabana atılır bir Şey değildir. Analar babalar uykudadırlar, onları uyandıracak ve artık yitirdikleri taze bir enerjiyle onları yeniden canlandırarak yeni bir varlığa muhtaçtırlar. İŞte o varlık, sabahları yanlarına koŐarak, "Uyanın ey gafiller, uyanın, daha bir insan gibi yaşamaya bakın!" diye adeta doğanın sözcülüğünü etmektedir.

Çocukların yardımını da olmasa, yetişkinler bu düzen içinde büsbütün yozlaŐırlar. Yetişkin, kendini yenilemeyi unutmuş, yüreği sert bir kabuk baĐlamıŐ, vurdum - duymazlaŐmıŐtır. Onu uyaracak, uyandıracak yeni bir ses, yeni bir esinti, yeni bir haberci, yeni bir muŐtu lazımdır.

İkinci Bölüm

18. ÇOCUĞUN EĞİTİMİ

Çocukların, incelikleri gözden kaçan ve çalışması, yetişkinler tarafından farkına varılmadan bozulabilen bir ruhsal yaşamı olduğunu kavramamızın zamanı gelmiştir.

Yetişkinler evresi, çocuklar için uygun bir evre olmak söyle dursun, onların dirençlerini artıran, davranışlarını çarpıtan bir engeller bileşimidir. ocuk ruh bilimi ve eğitimi, çocukların değil, yetişkinlerin görüş açısından ele alınmıştır. Öyleyse, varılan bütün sonuçlar, temelden değişecektir. nce de belirttiğimiz gibi, çocuğun her alişılmadık tepkisi, bizleri çözülmesi gereken bir sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Çocuğun her huysuzluğu, düşmanca bir çevreye karşı savunma mekanizması değil, ortaya çıkmaya çalışan soylu bir özellik olarak yorumlanması gereken kökü derinde bir çatışmanın dışa vurulmasıdır. Her huysuzluk, ocuk ruhunun gizli köşelerinden ortaya çıkıp, kendini dünyaya göstermeye çalışan bir fırtına gözüyle görülmelidir.

Belli ki, bütün bunlar, çocuğun gerçek ruhunu gizleyen aldatmacalar, kamuflejlardır. ocuk tutturmacalarıyla, didişmeleriyle, terslikleriyle bir yandan kendini gerçekleştirme çabalarını gizlemekte, bir yandan da asıl kişiliğini meydana vurmaktan sakınmaktadır. Bu tedirgin edici dış belirtilerin gerisinde, belirli bir plana göre gelişen bir ruhsal embriyon yatmaktadır. Bu dış belirtilerin altında kurtarılması gereken bilinmedik bir ocuk saklıdır. EĞitimcilerin ilk görevi, bu bilinmedik çocuğu

tanıyıp, onu içinde bulunduğu karmaşadan kurtarmaktır. Psikanaliz yöntemiyle bu bilinmedik çocuğun ruhsal yönden incelenmesi arasındaki belli başlı ayırım şundan ileri gelmektedir: Yetişkinin bilinçaltındaki sırrı, kendi içinde baskıladığı bir şeydir, oysa çocuğun sırrı, çevre tarafından, o da güç bela baskı altında tutulabilmektedir. Yetişkine ancak uzun bir süredir yapageldiği uyarlamaların çetrefil çilesini çözmekte yardımcı olabiliriz. Çocuğa yardım için ise, özgürce gelişmesine elverecek bir çevre sağlamamız gerekir. Çocuk, kendi kendini gerçekleştirme döneminden geçmektedir, önüne dikilen kapıyı açın, ona yeter. Zaten, kendi kendini yaratan, kuvveden fiile geçmekte olan bu varlık, yaşamının bu döneminde, mümkünü yok, girift olamaz. Kabına sığmayan bu enerji kaynağı, güçlük çekmeden kendini gösterecektir.

Açık, yani yaşına uygun bir çevrede, çocuğun ruhsal yaşamı doğal olarak gelişip, iç sırrını ortaya koyacaktır. Bu ilkeye uymadınız mı, daha sonra girişeceğiniz eğitim çabalan, dolaşığı büsbütün çözülmeye hale getirecektir.

Yani eğitimin ilk amacı, çocuğun keşfi ve özgürleştirilmesidir. Karşılaştığı ilk sorun, doğrudan doğruya çocuğun varlığıyla ilgilenmek, ikincisi de olgunluğa doğru ilerlerken ona gerekli yardımı sağlamaktır. Demek oluyor ki, çocuğun gelişimi için elverişli bir çevre sağlanmalıdır. Engeller asgariye indirilmeli ve çocuğun enerjilerini geliştirecek faaliyetler için gerekli ortam sağlanmalıdır. Yetişkinler de çocuğun çevresinin bir parçası olduğuna göre, onlar da kendilerini çocuğun ihtiyaçlarına göre ayarlamalıdır. Çocuğun bağımsız faaliyetini destekleyici hiçbir engel olmamalıdır. Ne de yetişkinler, çocuğun sayesinde olgunluğa eriştiği faaliyetleri onun adına yürütmeye kalkmalıdır. Eğitim sistemimizin en karakteristik yanı, çevreye verdiği önemdir.

Okullarımızda, öğretmenin rolü, ilgi ve tartışma konusu olmuştur. Pasif davranışıyla öğretmen, otoritesinin ve müdahalesinin çocuk için yaratabileceği engelleri

ortadan kaldırmakta, böylece çocukları, kendi kendilerine aktif hale getirebilmektedir. Öğretmen, çocukların kendi başlarına eylem gösterip ilerlediklerini gördükçe hoşnutluk duymakta, bu gelişimi kendine maletmeksiniz şu düşünceden yola çıkmaktadır: "O çoğalmalı, ama ben azalmalıyım."

Öğretim sistemimizin bir başka özelliği de, çocuğun kişiliğine duyulan saygının şimdiye dek görülmedik bir dereceye vardırılmasıdır.

Bu üç ilke, başlangıçta, "Çocuk yuvaları (*Case dei Bambini*)" diye adlandırılan kuruluşlarda geliştirilmiştir.

Bu yeni eğitim sistemi, özellikle çocuğa ve yetişkine tanınan rollerin tersine çevrilmesi bakımından enine boyuna tartışılmıştır. Öyle ki, öğretmen, masasız, otoritesiz, hatta öğretimsiz bırakılmakta, buna karşılık çocuk, dilediğince harekette ve kendi uğraşını çizmede özgür bir faaliyet merkezi durumuna geçmektedir. Bunu, kimileri bir çeşit hayal bellediler, kimileri de bir abartma saydılar.

Öte yandan, bazı yenilikler ilgiyle karşılandı: Sözgelimi, çocuğun vücuduna oranlı nesnelere, aydınlık ve ışıklı odalar, çiçeklerle bezeli alçak pencereler ve modern mobilyaları örnek alan minyatür eşyalar, ufak masalar, ufak koltuklar, şirin perdeler, çocuğun dilediğince kullanabileceği çeşitli nesnelere dolu ve isteğine göre kolayca açılıp kapanan küçük dolaplar. Bütün bunlar, çocuğun gelişimine yarayan pratik buluşlar sayıldı. Ve sanırım, "Çocuk yuvaları"nın çoğu, bu dış şirinlik ve rahatlık özelliğini bellibaşlı karakteristiklerden biri olarak bile bile sürdürmeye çalışmaktadır. Şimdi, bu alandaki yoğun çalışmalar ve denemelerden sonra, yeniden bu sistemin kökenlerine dönmek olacaktır.

Bizim çocukların gizli bir doğası olduğu yolundaki şaşırtıcı sonuca, çocukları doğrudan doğruya gözlemleyerek vardığımız ve bu gerçeği sezerek, değişik tipte bir

okul ve değişik bir eğitim sistemi kurmayı dűşündűęümüz sanılmasın. Zira, henűz bilinmeyen bir Őeyin gözlemlenmesi de mümkün değildir. Sırf sezgiye dayanarak çocuğa iki ayrı doęa atfetmek ve sonra da bunları deney yoluyla ortaya koymaya kalkışmak da mümkün değildir. Bilinmeyen Őey, öz enerjisiyle kendini ortaya koymalıdır. O zaman da buna ilk tanık olan en büyük Őaşkınlıęı duyacaktır. Herkes gibi o da yeni olan Őeyi yadsıyacak ve sonunda, o zamana dek bilinmeyen bu olgu görülűp, tanıyıp coşkunlukla benimseninceye dek, ısrarla dayatacak, diretecek ve ilk tanığı zorlayacaktır. Yeni ışıkla çarpılıp sonunda onu bağrına basan birey, sevdalanacak ve yaşamını o ışığın yoluna adayacaktır. Coşkunluğu öyle büyüktür ki, onu kendi yaratmış sanır. Oysa, bütün rolű, onun belirtilerine uyanık oluşudur. Yeni bir Őeyi farketmemiz güçtür. Böyle bir keşfin doğruluğuna akıl erdirmemiz daha da güçtür, çünkü duyularımızın kapılan her yeninin karşısında kapalı durmaktadır. Ama, böyle bir keşfe dalıp, doğruluğunu aklımız kestikçe de, İncil'de öykűsű anlatılan elmas arayan tüccara döneriz. Büyük parçayı bulduğumuzda, onu ele geçirmek için daha önce bulduğumuz bütün öbür elmas parçalarını gözden çıkarırım. Böyle buluşlar, yabancılara kapalı kibar salonlarına benzetilse yeridir. Oraya girebilmek için oraca tanıyan biri tarafından takdim gerekir. Böyle takdim edilmiş biri, ya kapılan karacak, ya da hırsızlama girecektir. Girdięinde de ortalığı telaşa verecektir. Fizikçi Volta, can çekişen kurbanının titremelerine Őaşkınlık ve inanmazlık içinde bakmış olmalıdır. Ama deneyinde dıretmiş ve bu titreşimleri elektriğin işleyişiyle eşleştirmeyi bilmiştir. Kimi zaman sıradan bir olay, önümüzde yeni ve sonsuz ufuklar açabilir. İnsanoğlu, doğuştan kâşiftir ve görünüşte önemsiz ayrıntıları bularak ilerleyebilmektedir.

Fizik ve tıp biliminde yeni olguların tanımı için keskenes ölçütler vardır. Bu alanlarda yeni bir buluş o za-

mana dek varlığından habersiz olduğumuz ve daha önce bilinmeyen olguların tanımını yerine geçer. Bu olgular nesnelidir; kişisel sezgilere bağlı değildir. Böyle bir olgunun ortaya konmasında iki aşama vardır. İlk soyutlanmak, değişik koşullar altında incelenmeli, sonra da yenilenmeli, yani yeniden yaratılmalı, çeşitli bakımlardan incelenmelidir ki, bir aldatmaca değil, gerçek ve elle tutulur, değerli bir buluş olduğu kanısına varalım. Önem-siz gibi görünen olguları bulmanın çok büyük önem taşıyabileceğinden sözettiğimize göre, bunun ilk "Çocuk yuvalarının kuruluşunda rastladığımız bir örneğini burada vermemiz yersiz kaçmayacaktır.

EGİTİMİMİZİN KÖKENİ

Eğitim sistemimizin kökeniyle ilgili olarak aşağıda aktaracağım tanımlama, zaman zaman çizdiğim notlardan alınmıştır:

Siz Kimsiniz?

Üç ile altı yaşındaki küçük çocuklar için okulumuz, ilk olarak 6 Ocak 1907'de açıldı. O zamanlar özgün bir eğitim sistemim yoktu. Hepsi yoksul, üstü-başı dökülen, çoğu salya-sümük ağlayan, ürkek mi ürkek, elliyi aşkın çocuktuk. Hemen hepsi okuma-yazma bilmeyen ana babaların evlatlarıydı.

Bu çocukların yaşadığı kocaman apartmanda bir yer ayrılmış, ben de, çocuklar bir başlarına kapı önlerine bırakılıp, duvarları berbat etmesinler, patırtı çıkarmasınlar diye bu ayrılan yere göz kulak olmaya davet edilmiştim.

Nedenini bilmem ama, sonu aydınlık ve büyük bir işe başladığımız inanandaydım. Açılış töreninde hazır bulunanlar, "Bayan Montessori, bu yoksul barınağını niye böyle gözünde büyütüyor?" diye fısıldaştılar.

Ben bu işe, tohumluğunu bir yana biriktirmiş, eke-

cek toprak aranırken bereketli tarlaya konmuş çiftçi gibi başladım. Kesekleri tırmıklamama bile kalmadı, buğday derken altın buldum. Elinde lambası, bunun gizli hazineleri açan bir anahtar olduğunu bilmeden dolaşan Alâaddin gibiydim. Bu çocuklar için giriştiğim çalışmalar, beni en azından bir dizi şaşkınlığa boğdu diyebilirim.

Daha önce geri zekâlı çocuklarla çalışmış, onları eğitmekte kullandığım çeşitli araçlarla iyi sonuçlar almıştım. Zayıf zekâlılara yardımda ve düşünme yeteneklerini geliştirmede başarıyla uygulanan bu araçların, normal zekâlılara da yararı dokunabileceğini düşünmek, mantık dışı değildi. Bu denemelerden, zihinsel sağlıkla ilgili bazı ilkeler edinmiştik. Bunların başka tür çocuklar için de kullanılmaması için bir neden yoktu, ama ne yalan söyleyeyim, bu araçların normal çocuklar üzerindeki ilk etkilerini gördüğümde şaşırıp kaldım.

Bu normal çocukların ellerine verdiğim nesnelere etkisi, zihince sakat çocuklar üzerindeki etkilerden farklıydı. Normal bir çocuk, bir nesneyle ilgilendi mi, bütün dikkatini onun üstüne toplar, kendini görülmedik bir yoğunlukla işine vererek, boyuna uğraşır, durur. İşini bitirince de —halinden bellidir— hoşnutluk içindedir. İşte, yuvamızın çocuklarının avuçiçi kadarlık yüzlerinde ve isteyerek girilip bitirilmiş bir ödevden duyulan hoşnutlukla parlayan gözlerinde, bu dediğim dinlenmişliği, hoşnutluğu okuyuverdim hemen. Çocuklara verdiğim nesnelere, bir çalar saat anahtarı gibiydi. Ama arada önemli bir fark vardı. Saati kurduktan sonra, o, kendiliğinden işler. Oysa çocuğun eline kullansın diye bir nesne verdiğinizde çocuk, çalışmakla kalmaz, bu çabaları sayesinde zihince eskisinden daha güçlenir, sağlıklılanır. Bunun bir göz aldatmacası olmadığına bir türlü inanamıyordum. İnançsızlığım bir yana, telaşa bile kapıldım. Çocukların ne yapıp ettiklerini sorduğumda bana akıl almaz şeyler anlatan öğretmeni tersleyip duruyor, ikide bir, "Bana bu masalları anlatma," diyordum; ama o hiç is-

tifini bozmadan, coşkunluğunu yitirmeden, "Dediklerime inanmamakta haklısınız, çünkü bu anlattıklarımı gördüğümde ben de inanmadım," diye cevap veriyordu.

Günlerden bir gün, bu çocukları büyük saygı ve sevgiyle seyrederken, elimi kalbime koyup sordum: *Siz Kimsiniz?*

İlk başta hepsi ağlamaklı, hepsi ürkekti. Korkularından konuşamıyorlardı. Yüzleri donuk, gözleri şaşkındı. Başka nasıl olabilirlerdi ki? Hepsi de karanlık, dermeçatma yuvalarında zihinlerini uyandıracak hiçbir şey bulmaksızın büyümüş, yoksul ve başıboş çocuklardı. Belliydi, yeterince beslenmemişlerdi. Yiyeceğe, açık havaya, güneşe muhtaçtılar. Sanki dallarında solup kurumaya mahkûm koncalardı. Peki ama, şimdi bu karşımızda gördüğümüz değişimi yaratan neydi? Onlara bu yeni yaşama gücünü aşıl原因 güç nereden geliyordu?

Belliydi ki gelişimlerinin önüne dikilen engeller kaldırılmış, ruhlarını Özgür kılan araçlar bulunmuştu, ama bu engellerin neler olduğunu nasıl kestirecektik? Ruhların tomurcuklanıp çiçek açmasına elveren şeylerin neler olduğunu nasıl bilecektik?

Bu çocukların aile çevresini incelemekle başladık işe. Anaları, babaları, toplumun en düşük katlarındandı. Hiçbirinin okuma yazması, düzenli bir işi yoktu. İş peşinde koşmaktan, çocuklarına gereğince bakacak ne zamanlan, ne de halleri vardı.

Öte yandan, bu çocuklara bakmanın öyle kârlı, parlak bir gelecek vaat edici olmadığı da meydandı. Bu yüzden eğitim görmüş öğretmen bulamadık. Çocuklara göz-kulak olacak bir işçi kadın tuttuk. Daha önce öğretmenliğe heveslenmiş ama, parasızlıktan eğitimine ara vermişti. Sizin anlayacağımız, gerekli eğitimden yoksundu. Buna karşılık işimizi köstekleyecek önyargılardan da arınımıştı. Göz önünde tutulması gereken bir başka etken de, okulumuzun özel bir girişim oluşuydu. Okulu bir

emlakçı kumpanyası destekliyordu. Verdiği paraları, binanın bakımına harcanmış masraflar kalemine geçiriyordu. Çocukları, dediğimiz barınağa toplamaktan murat, duvarlara zarar vermelerini önlemek ve böylece tamir masraflarını azaltmaktı. Çocuklara bedava yemek, doktor bakımı sağlamak söz konusu bile değildi. Verilen para, sırfkurulan barınağın döşenmesi ve donatımı içindi. Bu yüzden de, hazır okul sıraları satın alacak yerde, masalarımızı, sandalyelerimizi kendimiz yapmaya başladık. Bu anlattığım çeşitli koşullar, daha doğrusu zorluklar olmasaydı, bu çocukların böyle beklenmedik biçimde değişimine yol açan ruh-bilimsel etkenleri soyutlayamaz, belirleyemezdik.

İlk çocuk yuvası, okul olmaktan çok, yararlılığı henüz kestirilmemiş bir birimdi. Paramız öyle kıttı ki, barınağımızı çerden çöpten donatıp döşemekten başka çare bulamadık, ama döşemenin, donatımın bütün yanlışlığına rağmen, elimde sakat çocuklar için kullandığım bazı özel araçlar vardı. Gene de bunlara okul aracı, gereci denemezdi. İlk "Çocuk yuvası", bugünküler gibi aydınlık ve ferah değildi. Öğretmene masalık eden kabasaba bir sırayla, içine onu-bunu tıkıştırdığımız kocaman bir dolabımız vardı. Zorla açılan kapağının anahtarı öğretmende idi. Çocukların masaları, sağlam, dayanıklı olsun diye seçilmişti. Okul sıraları gibi ardarda dizilmişti. Her biri üç çocuk sığacak genişlikteydi. Sonradan okullarımızın özelliği haline gelecek çiçeklerden eser yoktu. Böyle bir okulda önemli bir deneyin üstesinden gelebileceğimi aklımdan geçirmiyordum. Gene de işe başladık. Daha önce üzerinde çalışmış olduğum geri zekâlılarla, bu çocukların tepkileri arasındaki ayrımları incelemek üzere, duyularını eğitmeye giriştim. Özellikle, küçük yaştaki çocuklarla, yaşça daha büyük, ama zihince sakat çocukların hareketleri arasındaki ayrımları inceliyordum. Öğretmene hiçbir şekilde karışmadım, hiçbir özel görev vermedim. Sadece çocukların duyularını eğitecek

çeşitli nesnelerin nasıl kullanılacağını gösterdim, çocuklara bunları göstereceğini diye. Araçlarla ilgilendi. Ben de onu, kendi girişimini kullanmaktan alıkoymadım.

Kısa bir zaman sonra, öğretmenin, çocuklar için kendiliğinden daha başka araçlar yaptığını farkettim. Bunlar arasında kırmızı kurdeleler vardı. Davranışını beğendiği çocuklara ödül olarak dağıtıyordu bunları. Bir de çocuklara asker selamı vermesini belletmişti. Nedense bundan pek hoşlanıyordu. En kabası beş yaşında olan çocukların birbirlerini böyle selamlamaktan hazzettiklerini gördüğümünden, "Ne zararı var?" diyerek ben de ses çıkartmadım.

İşte bu koşullar altında köşemizde çalışmaya başladık. Uzun bir süre kimse ne yaptığımızla ilgilenmedi. Bu dönemin belli başlı olaylarını özetlemekte yarar var. Benim müdahalelerimse bilimsel falan değildi, gene de önemli bazı gözlemler ve keşifler yapıldı.

19. GÖZLEMLER VE BULGULAR

TEMRİNİN TEKRARI

Gözüme ilk çarpan, silindirleri yerlerinden çıkarıp, yine yerlerine yerleştirmekle meşgul üç yaşlarında bir kız çocuğu oldu. Dediğim silindirler, değişik boylardaydı ve herbirinin boyuna göre bir deliği vardı; tıpkı bir şişenin tıpası gibi, bu deliklerin içine tıpatıp oturuyorlardı. Bu yaşta bir çocuğun bu temrini öyle yoğun bir ilgiyle üst üste tekrar etmesine şaşıtm kaldım. Daha da tuhafı, kız bu işi yaparken, ne hızını, ne de istifini bozuyordu. Hareketleri adeta bir kısır döngüydü. Temrini kaç kez tekrar ettiğini saymaya başladım. Ardından da kendini bu garip meşgaleye ne derece kaptırdığını denemeye karar verdim. Öğretmene, öbür çocuklara şarkı okutturmasını söyledim. Küçük kız bana mısın demedi. Bu sefer öbür çocukları ortada koşturmaya başladık, o, gene istifini bozmadı. Bunun üzerine oturmakta olduğu sandalyeyi usulca kaldırıp ufak bir masanın üzerine kondurdum. Sandalyeyi kaldırırken, kızcağız, üzerinde çalışmakta olduğu nesnelere kapıp, dizlerinin üstüne koydu, durumda bir değişiklik olmamışçasına işine devam etti. Ben saymaya başlayalı beri kırk iki kez işlemi tekrarlamıştı. Derken, derin bir uykudan uyanmışçasına durdu, başını kaldırıp mutlulukla gülümsedi. Gözleri pırıl pırıldı. Demin onu tedirgin etmek için yaptığımız azizlikleri bile farketmemişti. Şimdi ise hiçbir neden yokken, görevi sona ermişti. Ama biten görev neydi, ne için bitmişti? İşte,

bu gözlem, çocuk zihninin henüz el atılmamış derinliklerine yaklaşmamıza ilk olanağı sağladı. Kızcağız, dikkatin alabildiğine hercai olduğu ve zihnin bir konudan öbür konuya sekip seyirttiği bir yaştaydı. Gene de, yaptığı işe öylesine kapılmıştı ki, dış dürtülere karşı içine kapanabilmişti. Bu yoğun dikkatin yanı sıra, çeşitli nesnelere yan yana getirirken ellerinin ritmik bir hareket düzeni içinde olduğu da dikkati çekmekteydi.

Sonradan, bu gibi olayların nicesiyle karşılaştık. Her seferinde de çocuklar, bu görev nöbetlerinden dinlenmiş, yenilenmiş, tazelenmiş olarak dünyamıza dönüyorlardı. Yüzlerine baktığımızda büyük bir sevinç, büyük bir mutluluk yaşamış insanların aydınlığı çarpıyordu gözlerimize. Çocuklara dış dünyayı unutturabilecek güçteki bu dikkat dönemlerine pek sık rastlanmasa bile, bütün hepsinde ortak, garip bir tutum dikkatimi çekti. Daha sonra buna ben, "temrinin tekrarı" adını verdim. Günlerden bir gün, kirli parmacıklarının çalışmasını seyrederken, bu çocuklara yararlı bir şey öğretmek geldi içimden. Şunlara, ellerini yıkamasını öğreteyim, dedim. Öğrettim de. Bir de ne göreyim: Çocuklar elleri tertemiz olduktan sonra bile musluğun başından ayrılmıyorlardı. Paydos gelip, evlerine gitmeden önce, ellerini bir fasıl daha yıkıyorlardı. Sabahleyin anaları anlattı; çocuklarını musluk başından güçbela çekebilmişler. Kimisi de böyle özenle temizlenmiş ellerinden öylesine gurur duyuyorlardı ki, sokakta gelip geçenlere ikide bir ellerini açıp gösterdikçe, herkes onları dilenci sanıyordu. Diyeceğim, bir işe, bir temrine başladılar mı, nedense üst üste tekrardan kendilerini alamıyorlardı. Her işte böyleydi. Temrinin ayrıntılarına girdikçe çocukların özeni, tekrar tutkusu büsbütün artıyordu.

ÖZGÜR SEÇİM

Bir başka yalın gerçek daha ortaya çıktı. Çocuklar, öğretmenlerinin dağıttığı nesnelere kullandıktan sonra geri veriyorlar, o da bunları yerlerine yerleştiriyordu. Öğretmen anlattı. Araçları toplamaya davrandığında, çocuklar yerlerinden kalkıp üzerine doğru gelmekteydiler. Başından savmak için bağırıp çağırsa da faydası yoktu, çocuklar yerlerine dönmüyorlardı. Bu yüzden bana, çocukların itaatsizliğinden uzun boylu yakındı.

Nasıl bir iştir bu, diye bir bakayım dedim. O zaman kafama dank etti. Çocuklar, kullandıkları araçları yerlerine kendileri koymak istiyorlardı. Bıraktık, öyle yapsınlar. Onlara yeni bir yaşam kapısı açılmıştı adeta. Her şeyi yerli yerine koymaktan, sıralayıp düzenlemekten alabildiğine zevk duyuyorlardı. Hele içlerinden birinin elinden bir bardak düşsün, o saat hep birden başına üşüşüyor, kırıkları topluyor, ortalığı süpürmekte birbirleriyle yarışıyorlardı.

Bir gün öğretmen, renk tonları değişik, seksen küpçükle dolu kutuyu elinden düşürdü. Bunca değişik renk tonundaki küpleri yeniden düzene sokmanın ne güç olduğunu bildiğinden, öğretmen, bayağı ezilip büzüldü. Tam o sırada bir de baktık ki, çocuklar koşuşup başımıza toplanmışlar. Hemen işe giriştiler ve öğretmenden daha dikkatli hepsini düzene koydular.

Gene bir gün, öğretmenin bir işi çıkmış, okula geç kalmıştı. Aksilik bu ya, akşamdan dolabı kilitlemeyi de unutmuştu. Geldiğinde bir de ne görsün: Çocuklar dolabın kapağını açmışlar, hepsi toplaşmış başına, gözlerinin kestiği araçları kapıp köşelerine taşıyorlar. Öğretmen, bunu bir çeşit hırsızlık saymış, kendisine, okula saygısızlık bellemiş, cezayı hak ettiklerinden dem vurmaya başlamıştı bana. Bense olayı bambaşka gözle görüyordum. Demek ki çocuklar araçları artık kendi diledik-

lerince seçecek kadar iyi bellemiş, öğrenmişlerdi. Sonunda da böyle olduğu anlaşıldı.

Böylece çocuklar için yeni ve ilginç bir uğraş başlamış oldu. Artık kendilerine özgü, kendi gönüllerine göre araçlarını, uğraşlarını seçiyorlardı. Bunun üzerine biz de boylarına göre dolaplar edindik. Dolapların gözlerinden kendi ihtiyaçlarına uygun malzemeyi rahatça seçip alabiliyorlardı artık. İşte bu *Özgür Seçim* ilkesi böylece *Temrinin Tekrarı* ilkesi yanında yer almış oldu.

Çocukların uğraşlarını, araçlarını özgürce seçebilmeleri, bizim de onların ruhsal ihtiyaç ve eğilimlerini gözlemlememize el veriyordu. İlk ilginç keşiflerimizden biri şu oldu: Çocuklar kendilerine sunulan çeşitli nesnelerin hepsini değil, sadece bazılarını seçip alıyorlardı. Hemen daima aynı şeyleri seçiyorlar ve bunda da, belirli bir tercih güdüyorlardı. Boşlanan öbür nesnelere, çoktan tozlarla kaplanmıştı.

Bütün araçları üşenmeden bir bir çocuklara gösteriyordum. Öğretmen de onları dağıtıyor, nasıl kullanılacağını yeniden gösteriyordu. Ama boşuna!.. Çocuklar, ne yapmanız istemedikleri nesnelere gönül rızasıyla el atmıyorlardı. O zaman anladım ki, çocuklarla ilgili her şey, düzenli olmakla kalmayacak, aynı zamanda çocuğun kullanmasına uygun ve oranlı olacak, ve ilgi ile dikkat yönelimi dediğimiz yetenekler, kafa karıştırıcı ve gereksiz unsurların ortadan kaldırılmasıyla oluşacak.

ÖYÜNCAKLAR

Okulumuzda birtakım seçme oyuncaklar da yok değildi. Ama nedense çocuklar bunlara iltifat etmiyorlardı. Tuhafıma gitti bu. Dediğim oyuncaklarla oynamalarına önayak olayım dedim. Ufacık ufacak kapkacakları nasıl kullanacaklarını, oyuncak mutfağın ocağını nasıl yakacaklarını gösterdim. Mutfakın yanına da cici bir bebek

oturttum. Çocuklar bir an için ilgilendilerse de sonradan savuşup gittiler. Bu oyuncakları gönülden seçmediklerine bakarak kavradım ki, çocuğun yaşamında oyun, ancak daha iyi bir uğraş bulamadığı zaman seçtiği devede kulak bir şey. Çocuk, bu uydurma uğraşlardan çok daha önemli işleri görmeye kendini yetkin saymaktadır. Yetişkinlerin yaşamında briç, poker, satranç gibi oyunların yeri neyse, çocuğun yaşamında da oyuncağın yeri o kadardır. Boş zamanlarımızda oturup, seve seve birkaç el oynarız. Ama devlet zoruyla bu oyunları oynamaya mahkûm edildiğimizi düşünün, kimbilir ne usandırıcı olurdu. Elimizde önemli bir iş, önümüzde görülecek hatırı sayılır bir ödev varken, hangisinin aklına oyun oynamak gelir? Çocuk da öyle. Elinde önemli bir iş varken, tutup da oyunla neden uğraşsın?

Çocuk hiç durmaz, daha aşağı bir düzeyden daha üstüne çıkmaya savaşıp uğraştığı için, her dakikasının, her anının büyük değeri vardır. Çocuk, hiç durmadan büyüdüğü için, gelişimine yarayan ne varsa hepsine sarılır ve bu ciddi uğraş adına aylıklıktan kaçınır, derme-çatma uğraşlardan uzak durur.

ÖDÜLLER VE CEZALAR

Bir seferinde okula girdiğimde baktım, bir çocuk odanın ortasında sandalyesine oturmuş, aylak duruyor. Göğsünde, öğretmenin, iyi hal ve gidiş gösterdiği için ödül olarak dağıttığı o kırmızı kurdelelerden biri asılı. Öğretmene sorduğumda, çocuğun cezalı olduğunu söyledi. Meğer bir başka çocuğa vermiş bu kurdeleyi. O da tutup herhalde gereksiz saydığı bu nesneyi cezalı olanın göğsüne takmış. Sandalyedeki cezalı arada umursamazlıkla kurdeleye göz atıyor, sonra da dönüp zerre kadar utanç duymadan ortalığı keyifle seyre koyuluyordu. Bu olay, ödüllerin de, cezaların da boş olduğunu ilk ağızda

anlamamıza yaradı. Daha sonraki ayrıntılı gözlemlerimiz bu ilk sezgimizi doğruladı. Sonunda öğretmen hem cezaya, hem ödüle metelik vermeyen bu çocukları ödüllendirmekten ve cezalandırmaktan utanır oldu. Daha da şaşırtıcı olanı; çocuklar ödülleri geri çevirmeye başladılar. Bu da vicdanlarında daha önce rastlanmayan yeni bir onur duygusunun uyandığına işaret etti.

SESSİZLİK

Bir gün sınıfa kucagımda dört aylık bir kız çocuğuyla girdim. Avluda bekleyen anasından aldığım bebek, o semtte âdet olduğu üzere sımsıkı kundaklanmıştı. Öyle sakin duruyordu ki, bayıldım. Öbür çocuklara da bu hayranlığımı iletayım istedim. "Bakın, nasıl sesi çıkmıyor! Hiçbiriniz bu arkadaşınız gibi sessiz duramazsınız, eminim," dedim şakacıktan. A, bir de baktım hepsi büyük bir dikkatle gözlerimin içine bakıyor, can kulağıyla dinliyorlar beni. "Bakın," diye devam ettim, "nasıl sakin soluyor! Hiçbiriniz onun kadar sakin soluyamazsınız!" Çocuklar şaşaladılar, hemen ardından soluklarını tutmaya kalkıştılar. Çıt çıkmıyordu ortalıkta. Saatin nicedir işitilmeyen tıktağı duyulur oldu. Bebecik adeta, odaya günlük yaşamda rastlanmadık bir sessizlik havası getirmişti.

Kimsenin çıtı çıkmıyordu. Herkes sessizliği yaratmaya, içine sindirmeye bakıyordu. Bütün çocuklar bu işe koyulmuşlardı. Coşkunlukla demeyeceğim, çünkü coşkunlukta da ateşli ve aşikâr bir yan vardır, oysa buradaki çaba çok daha derin bir özlemden kopup gelmeydi. Kıpırdamadan duran, elden geldiğince sessiz nefes almaya çalışan çocukların yüzünde, ancak murakabeye varmışların yüzlerinde görülen hem uyanık, hem huzur içinde bir ifade vardı. Yavaş yavaş etkileyici sessizliğin ortasında taa uzaktan gelen su damlalarının şıptısı ya da, bah-

çede bir kuşun şakıyışı gibi belli belirsiz sesler duyulmaya başlandı.

İşte *sessizlik alıştırmasının* kökeni buydu.

Bir gün sessizliği, çocukların duyma gücünün keskinliğini ölçmede kullanmak aklımıza geldi. Uzaktan tek tek adlarını fısıldadım. Adını duyan ayaklarının ucuna basarak yanıma gelecekti. Çocukları böyle uzun süre sabırla beklemeye zorlamanın bir bakıma insafsızlık olacağını düşünerek gönüllerini almak için şeker, çikolata getirmiştım. Bunlara iltifat eden olmadı. Hani nerdeyse kalkıp bana "Bu güzelim deneyi bozma, aklımızı karıştıрма," diyeceklerdi.

Böylece çocukların sade sessizliğe değil, bu sessizlik içinde kendilerini belli belirsiz çağıran seslere karşı da duyarlı olduklarını anladım. Parmaklarının ucuna basarak bana doğru geliyorlar, gelirken de bir yere çarparız da bir gürültü çıkar diye içleri titriyor. Sonradan anladım ki, hataların düzeltilmesine elveren hareket alıştırmaları, bu anlattığım örnekteki gibi alıştırmalar, çocuk için son derece yararlıdır. Böyle bir alıştırmaların tekrarı, çocuğa bu çeşit eylemleri sırf ders yolundan edinemeyecekleri bir mükemmellekle yerine getirme olanağını sağlamaktadır. Çocuklarımız bir alay eşya arasında, hiçbirine çarpmaksızın yürümeyi, gürültü etmeden seyirtmeyi öğrenerek çevikleştiler, atikleştiler. Bu eylemleri yerine getirirken eriştikleri kusursuzluk onları sevince boğdu. Hepsi güçlerini sınavı keşfederek, yaşamlarının perde perde açıldığını, bu büyülü dünyada nelere kadir olduklarını görmekten büyük mutluluk duyuyorlardı.

Çocukların şekerlemeleri geri çevirmesinin derin bir nedeni olabileceğini epeyce geç anladım. Çocuklar şeker, çikolataya onca düşkün olmalarına rağmen, böyle isteksizlik gösterebilirler... Aklım bir türlü almadı. Şunları bir daha deneyeyim dedim. Grene şeker getirdim okula, çocuklar el bile sürmediler. Yoksuldular hepsi, belki evlerine götürmek isterler diye düşündüm. "Size verdim bu

şekerleri. Sizin bunlar," dedim, "ister burada yiyin, ister eve götürün." Şekerleri aldılar, ceplerine koydular, ama yiyen olmadı hiç. Armağanın kadrini bilmemiş de değil-lerdi. Bu, öğretmenin hasta düşen bir öğrenciyi ziyareti sırasında meydana çıktı. Hasta oğlancağız, öğretmenin gelişine öylesine sevinmişti ki, yastığının altından bir kutucuk çıkarıp içinden okulda dağıttığım şekerlerden birini öğretmene buyur etmişti. Demek ki, o kıymetli şeker yememiş, haftalarca bir kenarda saklamıştı. Bu davranış, çocuklar arasında öylesine yaygındı ki, sonradan yapılan yayınlarda bu olayları okuyan birçok ziyaretçi okulumuza geldiklerinde, "Doğru mu bu?" diye sordu-ruşturdular. Bu, çocuklar için doğal ve kendiliğinden bir gelişmeydi. Kimse onları perhize girmeye, şeker orucu tutmaya zorlamamıştı. Çocuklar ruhsal yaşamda yeni zenginliklere eriştikçe bu çeşit çeşni kabilinden zevkleri bir yana koyabiliyorlardı. Bir gün konuklarımızdan biri değişik geometrik biçimlerde kalıplanmış pastalar getir-di-ydi. Çocuklar onları yiyecekleri yerde seyre koyuldu-lar. Sonra da, kimi "Aa, işte bir daire," kimi de "Bak bu da dikdörtgen," diye çığırmaya başladı. Bu tür bir fıkra da var anlattığımız: Yoksul öğrencilerimizden biri, mutfak-ta anasının başında dikilmiş, kadıncağız paketten tere-yağı çıkarttığıında, çocuk, "Dikdörtgen bu," demiş. Ana bıçağı vurup ekmeğe sürmek üzere bir köşesini kesip al-dığıında, "Şimdi de üçgen oldu," diye keyiflenmiş. Oysa bi-zim bildiğimiz çocuk tereyağı dilimi bana ver, diye tut-turmalı, değil mi?

ONUR

Bir ara çocuklara, biraz da eğlence olsun diye, bu-runlarını nasıl sümkürececeklerini göstermeye kalktım. Mendilin nasıl kullanılacağını gösterdikten sonra, bu işi göze çarpmadan yapmanın yollarını da anlattım. Mendi-

limi usulünce cebimden çıkarıp gürültüsüzce sümkürdüm. Çocuklar, gözlerini dört açmış seyrediyorlardı. Sonunda gülüşürler sandım, gülmediler. Tersine bir alkıştı tır koptu. Sanki tiyatrodaki ustaca bir temsil vermiştim. O küçük ellerin bu kadar gürültü çıkarabileceği hiç aklıma gelmezdi. Derken o ufak sosyal dünyalarının sezilmez bir noktasına dokunduğumu kavradım. Çocuklar burunlarını sümküirmede güçlük çekerler. Bu yüzden başları belaya girer boyuna. Sağdan soldan terslenirler, azarlanırlar. Onlar da kırılırlar tabii. Kaybetmesinler diye önlüklerine iğnelenmiş mendilleri hep görmüşsünüzdür. Yetişkinlerimiz bağırıp çağırmayı bilirler ama kimse, şunlara nasıl sümkürüleceğini öğretmeyim demez. İşte ben bu hoşlanmış işi, hoşlanmış hizmeti yerine getirdiğimde, çocuklar daha önce uğradıkları darbelerin acısını çıkarmış oldular. Ve beni alkışlayarak kendilerine hakbilirlikle davrandığımı anladıklarını, öte yandan toplum içinde daha onurlu bir yer kazanmalarına yardım ettiğim için, bana şükran duygularını gösterdiler.

Sonraki çalışmalarında bu olayı bu biçimde yorumlamakta haklı olduğumu büsbütün anladım. Çocukların üstün bir kişisel onur duygusuyla donatılmış olduğunu zamanla anlamıştım. Yetişkinler küçüklerin nasıl kolayca güvendiklerini, kırıldıklarını oldum-bittim anlamazlıktan gelirler.

O gün işte, okuldan çıkarken ardından, "Aferin öğretmene," diye bağıştılar. Sonra da sessiz bir düğün alayı halinde peşime takıldılar. "Haydi şimdi dönün geriye, birbirinize hiç çarpmadan parmaklarınızın ucuna basa basa gidin kapıya kadar," diyerek başımdan savabildim onları. Bu olağanüstü davranışın, bana karşı gösterilen bu iltifatın nedeni belliydi. Can evlerine dokunmuştum.

Konuklar okula geldiklerinde çocuklar onurlu ve özsaygılı davranıyorlardı. Onları insanca bir güvenle karşılıyor, hiç çekinmeden, utanmadan, nazlanmadan nasıl

çalıştıklarını gösteriyorlardı. Bir seferinde önemli bir kişinin okulu ziyaret edeceği, ama çocuklarla yalnız kalmak istediği haber verildi. Öğretmene işi oluruna bırakmasını tembihledikten sonra çocuklara dönüp, "Yarın bir konuk gelecek, göreyim sizi, ona dünyanın en akıllı çocukları olduğunuzu gösterin," dedim. Öğretmene bu sınavdan nasıl geçtiğimizi sorduğumda, çocukların başarısını anlata anlata bitiremiyordu. Konuğu içeriye buyur etmişler, altına bir iskemle sürüp "Buyurun, oturun," demişler. "Hoş geldiniz, safa geldiniz," sözleri gırla gitmiş. Sonunda da konuk giderken, pencerelere üşüşüp, ardından "Gene bekleriz!" diye seslenmişler. Öğretmeni, "Ben sana çocukları rahat bırak, nasıl davranacaklarını göstereyim diye uğraşma dememiş miydim?" diye sıkılayınca: "Ben onlara bir şey söylemedim ki," diye and verdi. Dediği doğruydü. Zira çocuklar, onun belletip öğretebileceğinden çok daha iyi davranmışlardı. Nedenine gelince, çocuklar artık onur sahibi olmuşlardı. Konuklarına saygı göstermişler, neler yapabildiklerini ona göstermekten gurur duymuşlardı. Benim başlangıçtaki yüreklendirmemin de büyük bir etkisi olduğunu sanmıyorum. Çünkü onlara ne zaman, "Size bir konuk geliyor." dense aynı sevimlilik ve onurla konukları ağırlamakta kusur etmiyorlardı. Başlangıçtaki çekingenliklerinden iz kalmamıştı. Çünkü kendi ruhlarıyla çevreleri arasındaki engeller artık ortadan kalkmıştı. Yapraklarını güneş ışınlarına açtıkça, güzelim kokular salan bir nilüfer çiçeği gibi yaşamları doğal olarak açılıp geliyordu. Önemli olan, çocukların gelişimlerinin önüne engel dikilmemiş oluşuydu. Saklayacak, korkacak, çekinecek hiçbir şey yoktu onlar için. İş bu kadar sade ve yalındı. Özinançlarını kendilerini çevrelerine eksiksiz olarak uyarlamış olmalarına borçluydular. Çocuklar canlı, hareketli ama her zaman sakindiler. Onları görmeye gelen yetişkinlerin gönüllerini gönendiren ruhsal bir sıcaklık saçıyorlardı. Sırf bu güvenliği tatmak için alay alay insan okulu-

muzun eşiğini aşındırmaya başladı. Hepsine kucağımızı açtık.

Bir gün, Başbakanın kızı Arjantin Büyükelçisiyle ziyarete gelmiş. Kendisine çocukların göklere çıkarılan içtenliğini, kendiliğinden gözlemlene fırsatını kaçırmaması için, okula geleceğini önceden bildirmemesi salık verilmiş. Geldiklerinde, bakmışlar okul kapalı, bayram günümüştü. Avluda oynayan çocuklar yanlarına yanaşmış, içlerinden biri ezilip büzülmeden, "Bayram günü bugün, ama ziyarı yok. Nasıl olsa hepimiz buradayız. Anahtar da kapıcıda," deyivermiş. Çocuklar ortalıkta koşuşmaya, birbirlerine seslenmeye başlamışlar. Sınıfın kapısı açılmış, bizimkiler hemen çalışmaya koyulmuşlar.

Çocukların anaları gelişmeleri şaşkınlıkla izliyorlar, ikide bir bana gelip, aile çevrelerinde olup bitenleri anlatıyorlardı. "Bu üç dört yaşındaki bebeler," diye söze başlayıp, sır verircesine anlatıyorlardı alçak sesle. "Öyle şeyler söylüyorlardı ki, hani kendi çocuklarımız olmasa, basardık sopayı! 'Ellerin kirli, yıkasana!' diye geliyor biri. Öbürü: 'Giysilerin de kirli, onları da yıkasana!' diye karışıyor söze. İlkın kızıyorduk, sonra alıştık. Üstelik haklı da çocuklar!" Sahiden de bu yoksul insanlar daha bir temiz, daha bir tertipli hale geldiler. Pencere camları ışıldamaya, pervazlarda sardunya saksıları görülmeye başladı.

DİSİPLİN

Çocuklar bütün bu pervasız ve özgürce davranışları bir yana, son derece disiplinliydi. Çıt çıkarmadan kendi köşelerinde bütün dikkatlerini önlerindeki işe vermiş, hani hani çalışıyorlardı. Çalıştıkları aracı bırakıp yenilerini almak için ayağa kalktıklarında da parmaklarının ucuna basarak dolaşıyorlardı. Arada içlerinden biri av-

luya çıkıyor, birkaç dakika hava alıp geri dönüyordu. Öğretmenlerinin dediklerini elifi elifine yerine getiriyorlardı. Öğretmen bir seferinde bana: "Ne dersem yapıyorlar, dediklerime öyle candan uyuyorlar ki, ben de kendimi her söylediğimden sorumlu duymaya başladım," dedi.

Öğretmenin bu sözünde hiçbir abartma yoktu. Söz gelimi sessizlik alıştırmayı mı yaptıracak, daha ağzını açar açmaz çocuklar yerlerinde put gibi dikilip duruyorlardı. Öte yandan, bu görünüşteki bağımlılık onları dilediklerinden hareketten, gönüllerince davranmaktan alıkoymuyordu. Çalışmaları için istedikleri araçları seçip alıyorlar, kendiliklerinden okulu temizlemeye girişiyorlardı. Öğretmen okula geç kaldığında ya da bir işi çıkıp onları yalnız bıraktığında, çıt çıkmıyor işler suyunca yürüyordu. Konuklan özellikle hayran bırakan şey, bu disiplin ve düzen duygusuyla içtenlik ve kendiliğindenliği bağdaştırmış olmalarıydı.

Çocuklar işlerini sürdürürken sınıfı kaplayan huzur havası dokunaklı bir şeydi. Hiçbir zorlama, dışarıdan hiçbir etken gelmeksizin kurulmuş, varılmış, başarılmış bir sonuçtu bu.

OKUYUP YAZMA

Günlerden bir gün, iki-üç ana gelip, benden çocuklarına okuyup yazma öğretmemi istediler. Kendileri okuma yazmasızdı. Bu öneriyi öbür analar adına getiriyorlardı bana. Böyle bir girişimin şimdilik, elimizdeki olanaklara bakarak, çizmeden yukarı çıkmak olacağını anlattımsa da, diretiler.

Böylece yeni bir şaşkınlıklar dizisi daha başladı. Bu dört-beş yaşındaki bebelere bütün gösterdiğim, öğretmenin kartondan kesip ellerine verdiği bazı harflerden ibaretti. Bunlardan bazıları, çocuklar, üzerine ellerini sürerler, harflerin biçimini öylece kavrasınlar diye zım-

para kâğıdından kesilmişti. Bunları, benzer biçimdeki harfleri gruplar haline getirerek mukavvalara yapıştırdım. Böylece çocukların elleri harflere dokundukça, birbirine benzer hareketleri denkleştirmiş oluyorlardı. Öğretmen de bu düzene hayır demedi. İşi bu kadarla bıraktık. Gelgelelim çocukların bu derme çatma nesnelere karşısında gösterdiği coşkunu görünce, şaşırdım kaldım. Harfleri bayrakmış gibi ellerinde sallayarak alay halinde yürüyüp bağırsıyorlardı. Baktım, bir gün bir oğlancık bir başına yürüyor ve kendi kendine, "Sofia demek için bir S, bir O, bir F, bir İ, bir de A var," diye söylenip duruyordu. Demek ki, seçtiği bir sözcüğün incelenmesine, çözümlenmesine girişmiş, hangi seslerden kurulu olduğunu çıkarmaya çalışıyordu. Keşifte bulunmuş bir bilginin olanca ciddiliği ve ilgisiyle, bu seslerden her birinin alfabe bir harfe karşılık olduğunu kavramaktaydı. Aslına da bakarsanız, fonetik imla, seslerle harf denen işaretler arasındaki uyarlardan başka nedir ki... Dil her şeyden önce konuşulan bir şeydir; bunun yazılı karşılığıysa seslerin görünür işaretlere aktarılmasından ibarettir. Yazmada ilerleme, yazılı ve sözlü dillerin paralel gelişmesine bağlıdır. Başlangıçta yazılı dil sözlü karşısından ayrı ayrı damlalar halinde süzülür ve sonunda yazılı sözcük ve cümlelerden kurulu belirgin bir ırmak gibi akmaya başlar.

Yazma, çifte kazanç sağlayan bir anahtardır. Elin hayati bir hüner edinmesine, aynı zamanda da bütün ayrıntılarıyla konuşulan sözcüğü yansıtan ikinci bir anlaşma, haberleşme aracı yaratılmasına elverişlidir. Yazı demek ki hem zihne, hem de ele bağlıdır.

Yazma besbelli ki belirli bir alfabenin gelişmesinin doğal sonucudur. Doğru dürüst yazmak için ise el, işaretleri çizecek yetenekte olmalıdır. Aslında alfabe işaretleri özgülleşmiş seslerden başka bir şeyi temsil etmediklerine göre, kolayca çizilebilirler. Ne var ki ben, çocuklar

kendi kendilerine yazmayı öğrenmeye başlamadan önce bunu akıl edememiştim.

Bu, çocuk yuvamızda yer alan olayların en önemlisiydi. Bunu ilk keşfeden çocuk, öyle şaşırmıştı ki: "Yazdım, yazdım!" diye bağırmaktan kendini alamamıştı. Öbür çocuklar kâşifin yere bir tebeşir parçasıyla çizdiği sözcüklere bakmak için koşuştular. "Ben de, ben de!" diye bağışarak kalem, tebeşir aranıyorlardı. Bu bir kasırgaydı adeta. Her yere, duvarlara, kapılara, hatta bakkaldan aldıkları ekmeklerin üzerine yazı yazıyorlardı. Yaşları dördü geçmiyordu. Yazı yazmaya başlamaları beklenmedik bir şeydi. Sözelimi, öğretmen bir sabah geldi yanıma: "O bızdık oğlan var ya!" dedi, "Dün saat üçte yazı yazmaya başladı."

Olağanüstü bir olayla karşılaşmıştık. Okula sağdan soldan özenle resimlenmiş, güzel mi güzel çocuk kitapları gelmişti. Çocuklar bunlara dönüp bakmadılar bile. Gerçi içlerinde çok güzel resimler vardı ama, onları yeni buldukları bu büyüleyici uğraştan alıkoyuyorlardı. Resimlere bakmak değil, yazı yazmak istiyorlardı artık. Çocuklar belki de ömürlerinde hiç kitap görmemişlerdi. Kitaplara karşı ilgilerini uyandırmak için epeyce uğraştık. Ama okumanın ne anlama geldiğini bile anlatamadık bir türlü. Biz de bu işi daha elverişli bir zamana erteleyip, kitapları bir yana bıraktık. Çocuklar bir başkasının yazdığını okumaya pek ilgi göstermiyorlardı. Ben yazdıklarını yüksek sesle okurken de, birçoğu dönüp "Ne yazdığını ne biliyorsun?" der gibilerinden yüzüme şaşkınlıkla bakıyorlardı.

Ancak altı ay sonra okumanın ne demek olduğunu anladılar. Yazmayla okumayı kafalarında birleştirerek başardılar bunu. Bir beyaz kâğıt üstüne harfler çizen elimi izlerken, düşüncelerimi tıpkı konuşmada olduğu gibi dile getirmekte olduğumu, daha doğrusu yazıya döktüğümü kavradılar. Bunu anlar anlamaz da üzerine yazı yazdığım kâğıtları kapıp bir kenara götürüp, okumaya

başladılar. Ama sözcükleri telaffuz etmeden, zihnen yapıyorlardı bu işi. Yazılanı anladıkları, gösterdikleri çabadan kasılmış yüzlerini birden kaplayıveren gülümsemelerinden ve içlerinde bir yay boşanmışçasına sevinçle oldukları yerde zıp zıp sıçramalarından anlaşılıyordu. Yazdığım cümlelerin her birinde, sözle de verebileceğim bir buyruk yer almaktaydı: "Camı aç!", "Yanıma gel!" gibi. Okumaya işte böyle başlandı. Sonunda çapraşık buyrukları dile getiren uzun cümleleri bile okuyacak kadar ilerlediler. Ama çocuklar yazmayı konuşma gibi, bir kişiden bir başka kişiye doğrudan doğruya iletilen bir başka ifade biçimi olarak anlıyorlardı.

Gerçekten de, konuklar geldiğinde, eskiden bıcı bıcı konuşan çocuklar, suspus oturmaya başladılar. Derken yerlerinden kalkıyor, karatahtanın başına gidip "Hoş geldiniz!", "Buyrun oturun!" diye yazılar çiziyorlardı.

Bir gün, Mesina kentini yerle bir eden, binlerce kişinin ölümüne yol açan depremden söz ettiğimiz sırada, beş yaşında bir çocuk birden ayağa kalktı ve karatahtaya gidip "Yazık!" diye yazdı. Biz, bakalım üzüntüsünü dile getirmek için ardından daha neler yazacak diye beklerken, "Küçüğüm daha," diye sürdürdü yazısını. Bu gözlem biraz garip düşmüştü ama gerisini getirdi: "Büyük olsam gider onlara yardım ederdim." diye bağladı cümlesini. Şu iki cümle ile içlerinin temizliğini, pırıl pırıl dile getiren koca bir kitap yazmış kadar olmuştu. Sokaklarda taze soğan, kıvırcık salata satarak geçimini sağlayan bir kadıncağızın oğluydu.

Beklenmedik, umulmadık nelerle karşılaşacaktık daha. Onları kitaplara alıştırmayı bir daha denemek üzere kitap harflerini öğretme amacıyla gereç hazırlarken çocuklar okulda buldukları basılı ne varsa hepsini okumaya başladılar. Bunlar arasında gotik harflerle yazılmış takvim de bulunmak üzere, çözülmesi ve okunması güç metinler de vardı. Bu arada ana babalan yolda iki-

de bir durup dükkân yaftalarını ve reklamları okumaya dalan çocuklarıyla gezmeye çıkamaz olduklarından yaktınmaktaydılar. Belliydi ki çocuklar sözleri okumaktan çok alfabenin harflerini sökmekle ilgilenmekteydiler. Değişik bir yazı çeşidi görür görmez sözcüğün anlamına dayanarak onu okumaya kalkışıyorlardı. Bu, yetişkinlerin tarih öncesinde kayalara kazılmış yazılan sökmeye başvurdukları sezgiye dayanan yöntemi andırıyordu. Simgede buldukları anlam onu çözdüklerinin kanıtı yerine geçiyordu.

Çocuklara basılı harfleri açıklamada acele etmiş olsaydık, ilgilerini ve sezgiye dayanan şevklerini kırmamız mümkündü. Kitaplardaki sözcükleri okumalarında vakitsiz ısrarımız ters bir tepki yaratabilirdi. Önemce ikinci derecede kalan bu işte direktmemiz zihinlerinin bir dinamo misali çalışmasını aksatıp dağıtabilirdi. Dolayısıyla kitaplar uzun bir süre daha dolaplarda yattı, neden sonra ellerine verildi. Bunun da ilginç bir hikâyesi var: Çocuklardan biri bir gün okula alı-al moru-mor geldi. Avucunda buruşmuş bir kâğıt parçası vardı. Arkadaşlarından birine, "Bil bakalım avucumda ne var?" diye fısıldadı. Öbürü, "Ne olacak, kâğıt parçası!" diye karşılık verince hazinenin sahibi "Bilemedin!" dedi, "O kâğıt parçası değil, bir hikâye!"... Derken öbür çocuklar da başına topladılar. Meğer meraklı çocuk, çöp tenekesinde bir kitaptan koparılmış bir yaprak bulmuş, başlamış okumaya, bakmış ki bir hikâye...

İşte böylece bir kitabın anlamını kavrar oldular ve kitaplar yağma gitti. Ne var ki, bazı çocuklar kitapta ilginç bir parça bulunca yaprağı koparıp eve götürüyorlardı. Zavallı kitaplar!.. Kitaba gösterilen bu rağbet gerçekten şaşırtıcıydı. Okulun her zamanki düzeni bozulmuştu. Bu küçücük ellerin okuma aşkıyla kitapları talan etmesini önlemek zorunda kaldık. Oncağızlar daha kitaplardan okumayı öğrenip, kitaplara saygı göstermeyi bellemeden önce, bizden gördükleri azıcık yardımla yazma-

yı, bayağı sökmüşlerdi. Abartıyorum sanmayın, ilkokulun üçüncü sınıfındaki çocuklar kadar ustalaşmışlardı bu işte.

BEDENSEL DEĞİŞME

Bütün bu süre içinde çocukların sağlığı ile ilgili hiçbir girişimde bulunmamıştık. Gene de okulun ilk açılış günündeki o kansız, cılız, beti benzi soluk çocuklar gitmiş, yerlerine al yanaklı, pırıl pırıl gözü canlı insan yavruları gelmişlerdi sanki. Onlardaki bu değişimi görenler, güneşli bir sayfiye yerinde tatil geçirmişler sansa yeriydi. Madem ruhsal bunalımlar metabolizmayı etkileyip insanın canlılığını kesebiliyordu, neden kırbaçlayıcı, canlandırıcı bir deneyim metabolizmayı düzene sokmasın, kişinin sağlığını yoluna koymasın? Okulumuzdaki çocuklarda görülen değişim bunu apaçık kanıtlamaktaydı. Bugün bu gerçek herkesçe kabul edildiği için size şartırcı gelmeyebilir, ama o sıralar bu değişiklik büyük heyecan yaratmıştı. Sağda solda mucizeden söz ediliyor, bu olağanüstü çocukların başarıları üzerine haberler ağızdan ağıza dolaşıyordu. Tanrının günü gazetelerde yazılar çıkıyordu. Onlar üzerine kitaplar, hatta romanlar yayınlandı. Yazarlar gözleriyle gördüklerini olduğu gibi anlattıkları halde okuyanlar üzerinde bambaşka bir dünyayı anlatıyorlarmış izlenimini uyandırıyorlardı. İş insan ruhunun nihayet keşfedildiğini iddia edecek kadar ileri götürülenler bile çıktı. Çocukların konuşmaları satın satırına yayınlanıyordu, İngiltere'de onlar için *Yeni Çocuklar* adlı bir kitap yayınlandı. Bu kitapta okuduklarını gözleriyle görüp doğrulamak üzere ta Amerika'dan gelenler oldu.

20. YÖNTEM

Okulumuzdaki olaylar ve izlenimler üzerine verdiğimiz bu kısa özet, yöntem sorununu açıkta bırakmakta. Bu sonuçlan almak için ne gibi bir yöntem kullandığımız sorunu elbette çok önemli.

Ortada belli bir yöntem yoktu. Belli olan tek şey çocuğun kendisiydi. Engellerden arınmış çocuk ruhu, kendi doğasına göre hareket etmekteydi. Görünen işte buydu. Burada soyutladığımız çocukluk özellikleri doğrudan doğruya çocuğun yaşamına aittir. Nasıl renkler bir kuşa, nasıl kokular çiçeklere aitse öyle. Bunların tümü belirli bir eğitim yönteminin ürünü sayılamazdı. Öte yandan şurası da ortadaydı ki, eğitim, bu doğal nitelikleri koruyarak, doğal gelişimlerine yardım edecek biçimde destekleyerek yararlı olabiliyordu.

Buna bir paralel aramamız şartsa, yeni çiçek çeşitleri yetiştirilmesini örnek gösterebiliriz. Gereğince bakım sayesinde usta bahçıvanlar, çiçeklerinin renklerini, kokularını ve buna benzer doğal niteliklerini geliştirebilmektedirler.

Çocuk yuvasında birtakım doğal ruh özellikleri gözleme olanağı bulduk. Bunlar tabii, bitkilerin fizyolojik özellikleri kadar aşikâr değildi. Çocuğun ruhsal yaşamı öylesine kaypaktır ki, doğal belirtileri elverişsiz bir çevrede ortadan silinip yerlerini bambaşka özelliklere bırakabilirler. Öyleyse belirli bir eğitim sistemi oluşturmadan önce, çocuğun doğal vergilerinin çiçeklenmesini destekleyecek elverişli bir çevre yaratmalıydık. Bunun

için de engeller ortadan kaldırılmalıydı. Gelecekte girişilecek bütün eğitim çabalarının temeli ve kalkış noktası bu olmalıdır.

Bundan dolayı yapılacak ilk iş, çocuğun gerçek doğasını keşfetmek ve ona normal gelişiminde yardım etmek olmalıdır.

Bu çocuklarda normal özelliklerinin çiçeklenmesine rasgele elveren özel koşulları incelediğimizde aralarında bazıların önemi gözümüze çarpacaktır. Bunların ilki, çocuklara sunulan ve içinde özgürce davranmalarına elveren çevrenin niteliğidir. O temiz, akpak sınıf, bebeler için ölçüle biçile yaptırılmış ufacık masaları, sıraları, sandalyeleriyle ve avludaki güneşli çimenleriyle, bu yoksul evlerden gelen çocuklar için kimbilir ne çekici olmuştur. Elverişli koşulların ikincisi de, başlarındaki yetişkinlerin tarafsız davranışydı. Anaları, babaları okuyup yazmasız, öğretmenleriyse hiçbir hırsı ve önyargısı olmayan sıradan bir işçi kadındı. İşte bu, zihinsel bakımından huzur sağlamaktaydı.

Bir öğretmenin huzur içinde olması, sakin, soğukkanlı olması beklenir, ama bu sükûnetten kastedilen şey, daha çok bir mizaç özelliğidir. Genellikle, öğretmenin sinirli olmaması istenir. Oysa daha derin bir sükûnet, daha temelli bir huzur ve bir iç açık seçikliğine kaynaklık edebilecek başka bir ruh hali söz konusudur. İşte bu sükûnet, çocuğu anlamak için gerekli ruhsal bir alçakgönüllülüğü, zihinsel bir arıklığı öngörmektedir. Öğretimde bulunması gereken sükûnet, böyle bir sükûnet olmalıdır.

Bir başka önemli koşul da, çocuklara üzerinde çalışabilecekleri özel araçlar vermiş oluşumuzdur. Çocuklar, algılarını geliştiren hareketlerini kolaylaştırıp, çözümlmelerine elveren bu araçlara tutkuyla bağlanmışlardı. Üstelik bu araçlar, onlara sözlü dersle sağlanamayacak bir şeyi öğretmiş, kendilerini önlerindeki işe bütünüyle vermeyi belletmişlerdi.

Görüyoruz ki, bu çocukları sarmalayan özel çevre, elverişli bir çevreydi; başlarındaki öğretmen, alçakgönüllü ve çocuk halinden anlayan bir öğretmendi; önlerindeki araçlar, ihtiyaçlarına uygun araçlardı.

Şimdi de bu çocukların dış dürtülere nasıl tepki gösterdiklerini ele alalım. Bunların arasında en hayret uyandırıcı olanı ve çocukların doğal yeteneklerini normal bir biçimde ifade olanağı sağlayanı, zekânın denetimi altında ellerin kullanılmasını gerektiren herhangi bir faaliyetti. Bu gibi işler, "Alıştırmanın Tekrarı" ve "Özgür Seçim" gibi çocuğun ruhsal derinliklerinde yatan başka, daha köklü faaliyetlere yol açıcı niteliktedirler, çocuğun gerçek kişiliğini ortaya koyarlar. Bu gibi faaliyetlere giriştiğinde, çocuk, büyük bir sevinçle, yorulmak nedir bilmeksizin didinir durur; çünkü yaşamı ve gelişimi ile yakından ilgili bir çeşit ruhsal sindirim süreci söz konusudur. Çocuğa yol gösteren ilke, seçimdir. Daha önce sessizlik örneğinde gördüğümüz türden deneylere şevkle tepki göstermektedir. Hakbilirlik ve onur gibi erdemleri amaçlayan dersleri benimser. Zekâsını geliştirmesine elveren yollara sevinçle koşar ama, ödül, oyuncak, şekerleme gibi şeylere sırt çevirir. Kendi iç yaşamının aynası olarak disipline ve düzene ihtiyacı olduğunu artık açığa vurmuştur. Gene de çocukluğunu yitirmez: O şen, taze, içten ve canlı çocuklar gene. Sevinçten naralar atar, ellerini çırpar. Ortalıkta koşuşur, arkadaşlarını bağıra çağırır. Duyduğu şükranı göstermesini bilir, hayır sahibine koşup ardından seslenerek minnetini dile getirir. Herkesle dost, her gördüğüne hayran ve rastladığı her şeye kolayca uyabilecek güçtedir.

Şimdi kişiliğini kendiliğinden ortaya koyan, tercihlerinin bir listesini sunalım. Buna yadsıdıklarının bir listesini de ekleyebiliriz.

Hoşlandıkları:

Temrinin tekrarı
Özgür seçim
Hata denetimi
Hareketlerin çözümlenmesi
Sessizlik alıştırmaları
Sosyal ilişkilerde düzgün davranış
Çevrede düzen
Kişisel temizliğe özen
Duyuların eğitimi
Okumadan ayrı yazma
Okumadan önce yazma
Kitapsız okuma
Özgür faaliyetli disiplin

Geri Çevirdikleri:

Ödüller ve cezalar
İmla kılavuzları
Toplu dersler (*)
Programlar ve sınavlar
Oyuncaklar ve şekerlemeler
Öğretmen masası

Bu listelerde bir eğitim sisteminin kaba taslağını bulabiliriz elbet. Çocuklar, kendi seçimlerinin güdücü ilke yerine geçeceği ve doğal canlılıklarının hataları denetleyebileceği bir eğitim sistemini kurmak için gerekli pratiği, olumlu ve denenmiş birtakım kuralları bizlere sunmuşlardır.

Bu ilkeler, eğitim sistemimizin daha sonra geçirdiği gelişimlerde geçerliliğini yitirmemiştir. Bunlar, sistemimizin belkemiğidir. İlk başta buğulu bir çizgi gibi görünen bu ilkeler, giderek eğitim bünyemizin omuriliği hali-

(*) **Bu demek değil ki, çocuk yuvalarında toplu dersler olmaz. Ama böyle dersler, geleneksel okullardaki kadar yaygın değildir. Toplu dersler, sadece özel sorun ve faaliyetlere giriş olarak verilir.**

ne gelmiştir. Böylece eğitim sistemimizin ana hatları, belkemiği gibi gelişen bazı özelliklerle çizgisel bir birlik göstermektedir. Bu bütün de, çevre, öğretmen ve çocuklar tarafından kullanılan çeşitli nesnelere diye üç ayrı kısma bölünmüştür.

Bu özgün taslağın gelişimini adım adım incelemek ilginç olacaktır. Böylece ilkel bir sezginin insan toplumu için büyük önem taşıyan bir kavram haline dönüşüşünü izleyebileceğiz. Bu eğitim yönteminin adım adım gelişmeleri, yeni yanlarını çevre karşısında yavaş yavaş açılıp saçılan bir yaşamdan devşirmekte olduğu için, evrimsel diye nitelendirilebilir. Üstelik çevre özellik taşımaktadır. Yetişkinler tarafından sağlanmış bile olsa, aslında büyüyen çocuğun yaşamında beliren yeni aşamalara aktif ve direkt karşılıklar verilmek suretiyle kurulmuştur.

Bu eğitim sisteminin her ırktan ve her sosyal kattan çocuklar için benimsenmesindeki çabukluk, bize alabildiğine geniş deneysel veriler sağlamış ve ortak yönlerini ve evrensel eğilimlerini belirleyerek çocuk eğitiminin dayanması gereken doğal yasaları saptamamızı sağlamıştır. Özgün çocuk yuvasından başlayarak gelişen ilkokullarımızın ilginç bir özelliği de, bu okullarda yeni kurallar ortaya koyma yerine, çocukların kendiliklerinden tepkilerini bekleme yolunun sürdürülmüş oluşudur.

21. ŞİMARTILMIŞ ÇOCUKLAR

Alışılmadık sosyal koşullar altında yaşayan çocukların bir başka takımı da, zengin çocuklarıdır. Onları eğitmenin ilkokulumuzdaki öğrencileri eğitmekten kolay olacağı sanılır. Gelgelelim bunlar nasıl olup da yola getirilecektir? Bir toplumun sağlayabileceği her türlü lüksle kuşatılmış olan bu zengin aile çocukları, büyük ayrıcalıklardan yararlınsalar da Avrupa ile Amerika'da bu çeşit çocukların eğitimiyle ilgilenmiş uzmanların anlattıkları hiç de yüreklendirici şeyler değildi.

Bu çeşit çocukları geniş bahçelerle, oturacak doğru dürüst sıralarla filan memnun edemezsiniz. Yoksul çocukları büyüleyen nesnelere ilgi göstermezler, dolayısıyla kendi ihtiyaçlarını doyuracak olan araçlara karşı isteksizlik gösterdiklerini gören öğretmeni şaşkırtırlar, üzerler. Yoksul çocukların kendilerine sunulan araçlara sarılmalarına karşılık bunlar, en cici-bici oyuncaklardan bıkkınlık getirmiş oldukları için, önlerine verilen araçları umursamazlıktan gelirler. Bir Amerikan öğretmeni, mektubunda bana şöyle diyordu: "Zengin çocukları, araçları birbirlerinin elinden kapıyorlar. Birine bir şey gösterecek olsam, öbürleri ellerindeki işi bırakıp bir gü-rültü, bir kıyamet başıma toplaşıyorlar. Aracın nasıl kullanılacağını daha anlatmaya kalkmadan, sen alacaksın - ben alacağım diye kavga kopuyor. Araçlarla yeterince ilgilenmiyorlar. Birini bırakıp birini alıyorlar. Bunlardan biri öyle huzursuzdu ki, yeni bir aracı ellemek için gereken süre boyunca bile yerinde oturamıyordu. Çoğu hal-

lerde çocukların hareketleri rasgele ve amaçsızdı, ortalığı kırıp geçirdiklerini umursamadan koşuyorlardı. Masalara tosluyor, sandalyeleri deviriyor, önlerine verilen araçları çiğneyip geçiyordu."

Matmazel D. ise, Paris'ten şöyle yazıyordu: "İtiraf edeyim, deneylerim hiç de iç açıcı değil. Zengin çocukları dikkatlerini bir araç üzerinde bir iki dakikadan fazla yoğunlaştıramıyorlar. İçlerinden biri bir aracı almaya görsün, öbürleri de aynı şeyi istemeye başlıyorlar, alamazlarsa da yere yatıp tepiniyorlar."

Bir de Roma'da zengin çocukları için açılmış bir okuldan aldığım rapordaki şu kısa yargıya bakın: "Bütün kaygımız disiplin. Çocuklar, çalışmalarında dağınıklar. Söz de dinlemiyorlar."

Ama işler hep böyle yürümedi. Amerika'dan gelen mektubun sahibi öğretmen, az sonra şöyle yazıyordu: "Bir iki gün içinde bu dağınık, bu girdap içindeki parçacıklar, yani bu disiplinsiz çocuklar, düzene girip, belirli bir biçim almaya başladılar. Adeta kendilerine bir yön çizme çabası içindeler. Daha önce aptalca oyuncaklar diye geri çevirdikleri araçlarla ilgilenir oldular. Sonunda da bağımsız varlıklar olarak hareket etmeye yöneldiler. Birinin olanca dikkatini çelen bir araca, öbürü dönüp bakmıyor bile. Çocuklar kendi ilgili konularıyla haşır-neşir olmaya başladılar."

"Çocuğun biri, ilgisini kendiliğinden uyandıran bir şey, bir nesne, bir araç bulduğunda, savaş kazanılıyor. Kimi zaman bu dediğim coşku, tutku, birdenbire beliri-veriyor. Bir seferinde okuldaki hemen bütün çeşitli araçları tek tek önüne sürerek çocuğun birinin ilgisini uyardırmaya kalkmış, akıntıya kürek çekmiştim. Derken, sırf rastlantı eseri çocuğa biri kırmızı, biri mavi iki levha gösterdim. Levhaların değişik renklerine dikkatini çektim. Çocuk, sanki dörtgözle onları bekliyormuş gibi, levhaları elimden kaptı ve tek bir ders süresi içinde, beş renge peş peşe öğrendi. Daha sonraki günlerde, önceleri hor-

ladığı bütün çeşitli araçları ele aldı, hepsiyle yavaş yavaş ilgilenir oldu."

"Başlangıçta dikkatini hiçbir şey üzerine toplamayayan başka bir çocuk, önüne serilen araçların en çaprazıklarından biri olan, adına, "uzunluklar" dediğimiz araçla ilgilenerek, bu darmadağan halden kurtuldu. Koca bir hafta hiç durmadan bununla oynadı. Saymayı ve basit toplamalar yapmayı öğrendi. Derken, daha basit malzemelere dönmeye başlayıp sistemimizin çeşitli geçreçleriyle ilgilenir oldu."

"Çocuklar, ilgilerini çeken bir şey bulur bulmaz tutarsızlıklarını bırakıp, dikkatlerini toplamayı öğreniyorlar."

Aynı öğretmen, bir çocukta kişiliğin uyanışı sorunu üzerine şunları anlatıyor: "Biri üç, biri beş yaşında iki kız kardeş vardı. Üç yaşındakinin hiç kişiliği yoktu. Hemen her şeyde ablasını taklit ediyordu. Ablası mavi bir kalem seçip almaya görsün, o da mavi bir kalem ele geçirinceye dek dur-otur bilmiyordu. Ablası, tereyağlı ekmek mi yedi, küçüğün önüne ne koysanız faydası yok. Çünkü o da tereyağlı ekmek yiyecek. Okulun hiçbir şeyiyle ilgilenmiyor, ablasının ardında, onun yaptıklarını kopya ederek avare avare dolaşiyor. Derken, bir gün, kırmızı küpelerle ilgileniverdi. Bunlardan bir kule dikti, ablasını hep-ten unutup bu temrini üst üste tekrarladı. Bu durum ablasını öyle şaşırttı ki, oturduğu yerden küçük kardeşine, "Ben daire doldururken, sen ne diye kule yapıyorsun?" diye seslendi. İşte o gün, küçük kızcağz kendine bir kişilik edinmiş, gelişmeye başlamış, ablasının kopyası olmaktan kurtulmuştu."

Matmazel D., eline bir bardak su verilir verilmez, bardak yan dolu bile olsa, taşırken ille de döken, bu yüzden de bardak gördü mü sıvışan dört yaşında bir kızcağzın öyküsünü anlatıyor: Bu kız, bu ara nasılsa ilgilendiği bir temrini başarıyla tamamladıktan sonra, hiçbir güçlük çekmeden su dolu bardakları taşımaya başlıyor ve bir

damlasını bile yere dökmeden suluboya çalışan arkadaşlarına su taşımaya gönüllü çıkıyor."

Bir Avusturyalı öğretmenin bize bildirdiği ilginç bir olay daha var: Miss. B.'nin konuşmayan, belli belirsiz sesler çıkarabilen bir öğrencisi varmış. Anası, babası meraklanıp, neden konuşmada geri kaldı diye doktora da götürmüşlerse de, çocukta hiçbir değişme olmamış. Derken bir gün, bu kızcağız, "Dengi dengine" dediğimiz araçlarla ilgilenmiş, uzun bir süre tahta silindirleri yuvalarından çıkarıp yerli yerine koymakla uğraşmış, bu alıştırmayı defalarca büyük ilgiyle tekrarladıktan sonra, öğretmenin yanına koşup, "Gel de gör!" diye bağırması.

Matmazel D.'nin bir hikâyesi daha var: "Noel tatilinden sonra, büyük bir değişiklik oldu. Bir de baktım, benim hiçbir katkım olmaksızın, özlemini çektiğim düzen kuruluvermiş; çocuklar, eskisi gibi değil. Önlerindeki işlere kapanıp çalışıyorlar, dolabın oraya giderek, şimdiye dek sıkıldıkları araçları kendiliklerinden alıp, çalışmaya başlıyorlar. Kısacası, sınıfta düzenli bir çalışma havası kuruldu. Eskiden ancak öğretmenin dürtüklemesiyle araçlarını seçen çocuklar, artık içlerinde beliren disiplin isteğinin güdüsüyle hareket ediyorlar. Emek ve dikkat isteyen ödevlere yöneliyorlar, güçlükleri yenmekten zevk alıyorlar. Bu güzelim çabalar, karakterleri üzerinde derhal etkilerini gösterdi. Kendi kendilerinin efendisi haline geldiler."

Matmazel D.'yi çarpan bir başka örnek de, olağanüstü gelişmiş bir hayal gücü olan dört buçuk yaşındaki bir kız. Kızın hayal gücü öyle gelişmiş ki eline bir şey verildiği zaman, daha biçimine bile dikkat etmeden, hemen kendisiyle eşleştireveriyormuş. Hiç durmadan konuştuğu için, dikkatini verilen nesne üzerinde toplayamıyor, zihni oradan oraya sektiği için de sakarlıklar yapıyormuş. Derken, çocukta acayip bir değişme olmuş. Temrinleri birbiri ardısıra, yolunca yordamınca yapmaya başlamış. Üzerine bir sükunettir gelmiş.

Belirli ve sabit bir yöntem oluşturmamızdan önce açılan okullardaki öğretmenlerin bu tür deneyleri alabil­diğine sıralanabilir. Ama hemen hepsi aynı gelişime yö­nelmektedir. Hem sonra akli başında ve çocuklarıyla il­gilenen ana babaların, hemen bütün mutlu çocuklarının yaşamlarında beş aşağı beş yukarı buna benzer olaylara ve bu çeşit ruhsal güçlüklerin yenilişine rastlanmakta­dır.

Başarılar, çocuğun daha sonraki gelişmelerini müj­deleyen patlayıcı bir nitelik göstermektedir. Bunlar ço­cuğun ilk dişini çıkartmasına ya da ilk adımlarını atma­sına benzetilebilir, ilk dişin ardından başka dişler patlak verecek, ilk sözün ardından çocuk konuşmaya, ilk adı­mın ardından yürümeye başlayacaktır.

Okullarımızın çeşitli ülkelerde birbiri ardınca açıl­ması, bu, "çocuk hidayeti" dediğimiz olgunun evrenselli­ğini ortaya koydu. Ama şunu da hemen belirtiyim ki, ço­cuğun eğitiminde işlenen bir başlangıç hatası, ruhsal ya­şamında sayısız sapmalara yol açabilir.

NORMALLEŞME

Bu anlattığımız olaylarda, özellikle dikkati çeken şey, ruhsal bir düzelme ve normale dönüş sürecidir. As­lında normal çocuk, kendine egemen olmayı ve huzur içinde yaşamayı bellemiş ve disiplinli çalışmayı aylaklı­ğa yeğ tutmayı öğrenmiş zeki bir çocuktur. Böyle çocuk­lara, "vaktinden önce gelişmiş", büyümüş de küçülmüş yaftaları yakıştırıldığına bakmayın. Asıl bu çocuklar normaldir, işte çocuğu bu ışık altında gördüğümüzde, o "hidayet" sözünü bir yana atıp, "normalleşme" deyimini kullanmamız gerekir, insanın gerçek doğası kendinde gizlidir. Döl yatağına düştüğünde yaşamaya başlayan doğanın hakkı verilmeli ve gelişmesine olanak tanınma­lıdır.

Ama bu yorum, çocuğun, "hidayete ermesi" ile ilgili görünümleri ortadan silmez. Belki bir yetişkin bile aynı yoldan "hidayete" erebilir ama, bu değişiklik öyle güçlüklerle doludur ki, bunu insan doğasının temel ögesine yakın bir dönüş gözüyle görmek kolay olmayacaktır.

Çocukta normal ruhsal özellikler kolayca çiçeklenebilir. O zaman kuraldan sapma niteliği taşıyan özellikler ortadan kalkacaktır, tıpkı sağlığa kavuşan bir hastada hastalık belirtilerinin silinişi gibi.

Çocukları bu açıdan gözlemlemeye başladığımızda en çetin koşullar altında bile bu normallik halinin kendiliğinden çiçeklenmesi örneklerini daha sık ve daha kolay seçebileceğiz. Normal bir gelişimin belirtileri tanınıp yardım görmediği için yadsınsa da bütün engellere rağmen ölüm-kalım ilkelerine özgü yılmazlıklarıyla dönüp gelecekler, kapımızı yeniden çalacaklardır.

Çocuk, doğasının derinliklerinde bıkip usanmadan, yetişkinlerin baskılarına rağmen, çiçeklenip gelişmektedir. Çocuk, normal gelişimine kasteden güçlere karşı sürekli bir savaş vermektedir.

22. ÖĞRETMENİN RUHSAL HAZIRLANIMI

Öğretmenliğe, sırf öğrenim yolundan hazırlanacağını sanan öğretmen, yanlış düşmektedir. Bir öğretmen den beklenen ilk yetenek, görevine yatkın olmasıdır. Çocuğu gözlemlene yöntemimiz, son derece önemlidir. Eğitimi sadece kuramsal yönüyle bilmek yeterli değildir.

Öğretmenin sistemli bir şekilde kendi kendini inceleyerek hazırlanması gerektiğinde ısrar ediyoruz. Ancak böylelikle temelli kusurlarını ve çocukla ilişkilerini köstekleyen yanlarını anlayıp, bunları içinden söküp atabilir. Bu bilinçaltı aksaklıkların meydana çıkarılması özel bir çeşit eğitime ihtiyaç gösterir. Biz öğretmenler, kendimizi başkalarının gözüyle görmeye alışmalıyız.

Bu da, öğretmenin her çeşit çileye hazır olması demektir. "Çocuğun hatalarını düzeltmek" ile uğraşacağım derken, kendi kusurlarını, kendi eğilimlerini incelemeyi bir yana bırakmak kadar büyük hata olmaz. Öğretmenin bu iç hazırlanımı, din adamlarında aranan kusursuzluk ve arınmışlıktan bambaşka bir şeydir. İyi bir öğretmenin kusurlardan ve zaafardan tamamıyla arınmış olması gerekmez. Öte yandan hiç durmadan kendi iç yaşamını geliştirmeye savaşıyan bir öğretmen bile, çocuğu anlamasını önleyen çeşitli kusurlarını görmeyebilir. Onun içindir ki, etkin öğretmenler olmak istiyorsak, bizden daha

iyi yetişmişlerin kılavuzluğunu benimseyip, onların öğütlerini gözönüne alabilmeliyiz.

Nasıl bir doktor, hastasının vücudunu saran illetlerin neler olduğunu anlatırsa, biz de geleceğin öğretmenlerinde gördüğümüz ve çalıştırmalarını engelleyebileceklerini kestirdiğimiz kusurlarına parmak basmalıyız. Sözgelimi, öfkenin, insanı doğru yoldan saptıran, çocuğu anlamasını engelleyen belli başlı bir maraz olduğunu belirtmeliyiz. *Nasıl, belalar bir başlarına gelmezlerse, öfke gibi kusurlar da yanları sıra türlü belaları birlikte getirir. Ve işin acısı, böyle kusurlar iyilik kisvesine de bürünebilir.*

Bozuk eğilimlerimizi biri içten, biri dıştan olmak üzere, iki biçimde altedebiliriz. Bunların ilki, bildiğimiz kusurlarımıza karşı savaşımdır. İkincisi ise, bozuk eğilimlerimizin dış belirtilerini bastırmaktır. Kabul edilmiş davranış ölçülerine başkalarının yanında uyuşumuz, bizleri düşünmeye ve kusurlarımızı anlamaya yönelteceği için önemlidir. Komşumuzun düşüncesine saygı, insanın içindeki gururu altetmesine; çevremizdeki insanların uyarısı, içimizdeki hırsı dizginlemeye; dost bildiklerimizin sert tepkileri, öfkemizi yenmeye; yaşayabilmek için çalışma ihtiyacı, ön yargılarımızı içimizden silmeye yarar. Sosyal gelenekler, başıboş davranışları denetim altına alır. Bir günden bir güne, lüks bir yaşantıya kavuşma tutkusunun önüne dikilen güçlükler, şımarıklığı önler. Onurumuzu koruma, kıskançlığa set çeker. Bütün bu çeşit etkenler, iç yaşamımızın üzerinde olumlu izler bırakır. Sosyal ilişkiler, ahlaksal dengemizi sürdürmemize yardımcıdır. Gene de sosyal baskılara boyun eğmemiz ilk bakışta sandığımız kadar kolay olmayacaktır. Kendimizde varlığını gördüğümüz hataları düzeltme ihtiyacını isteyerek kabullensek de, başkalarının hatalarımıza parmak basmasından hoşlanmamakla kendimizi haklı görme yanlısına düşebiliriz. Hatayı kabul etmektense, hataya devamı bile göze aldığımız olur. Tutumu-

muzu değiştirmek gerektiğinde, tutumumuzu değiştirmek yerine, içgüdüsel olarak onurumuzu kurtarmaya kalkar, olup bitenin kaçınılmaz olduğunu ileri süreriz. Bunun en elle tutulur kanıtı, istediğimiz bir şeyi elde edemediğimiz zaman, "Ben zaten onu istemiyordum" deyip, işin içinden sıyrılmamız; yani erişemediğimiz çiğere mundar demek alışkanlığımızdır. Bu, dış dirence karşı içgüdüsel olarak gösterdiğimiz bir tepkidir. İimizi, benliğimizi kusursuz kılmaya çalışacak yerde, didişmeyi yeğ tutarız. Bunun sonunda da görürüz ki kişisel çabalarımız, başkalarının yardımına ihtiyaç göstermektedir. Aynı kusurları paylaşanlar, içgüdüsel olarak birbirlerine yardım eder, ortak kusurları üzerine kurdukları birlikte medet umarlar. Nasıl savaşta saldırgan silahlar, barış koruma bahanesiyle mazur gösteriliyorsa, biz de kusurlarımızı soylu ve zorunlu görevler kisvesi altında saklamaya çalışırız. Kusurlarımıza gösterilen direnç ne kadar zayıfsa, bahanelerimizi denkleştirme kolaylığımız o derece artacaktır.

Kusurlarımız yüzünden eleştirildiğimizde, onları mazur göstermenin yolunu buluruz, ama aslında, hatalarımızı savunmaktayızdır. Bunun için de hatalarımızı, "güzellik", "zorunluluk", "ortak çıkar" gibi bahanelerin ardına saklarız. Ve yavaş yavaş yanlış olduğunu düpedüz bildiğimiz, ama düzeltmeyi bir türlü kendimize yediremediğimiz kusurların doğruluğuna kendi kendimizi kandırırız.

Öğretmenlerin ve genel olarak gençliğin eğitimiyle ilgilenenlerin tümü, durumlarını baltalayan bu hatalar bileşiminden kurtulmalıdır. Gurur ve öfkeden kurulu bu temel kusuru bütün gerçekliğiyle görüp, bundan kurtulmaya bakmalıyız. Öfke, baş kusurdur ama çoğu zaman onu karşısındakinden saygı bekleyen bir onur görünümi kazanmış gururumuzla örtmeye çalışırız. Ama öfke komşularımızı hemen dirence davet eden bir illettir. Onu denetim altında tutmak zorunluluğu belirir ve bu ihtiyat

gereğidir. Böylece, alçak gönüllülüğe erişmeyi başaran kişi, sonunda kendi mizacının kusurlarından utanç duyma olgunluğuna varır.

Çocuklarla alışverişte ise durum bambaşkadır. Onlar bizi anlayamazlar. Kendilerini bize karşı koruyamazlar. Ne söylesek kabul ederler. Azarı, tekdiri, hatta haksızlığı kabul etmekle kalmaz, onları kınadığımızdan ötürü utanç bile duyarlar.

Öğretmen, çocuğun yazgısı üzerinde sık sık düşünmelidir. Çocuk, haksızlığı aklıyla tartıp, yerine oturtamaz. Sadece bir yerlerde bir bozukluk olduğunu sezer, üzülür, bozulur, çarpılır. Yetişkinlerin hınzırlığına, düşüncesizliğine karşı çocuğun tepkisi, ürkeklik, yalan, ters davranışlar, sebepsiz ağlamalar, uykusuzluk, aşırı korkular biçiminde kendini gösterir. Çünkü uğradığı bozgunun nedenini zekâsıyla bulup çıkaramamaktadır. İlkel hali içinde öfke belirli çapta bir fiziksel zorbalık davranışıdır. Ama gerçek yüzünü maskeleyen daha ince, daha kaypak biçimlerde de kendini gösterebilir. En yalın haliyle öfke, çocuğun direncine karşı, çocuğa duyulan kızgınlıktan ibarettir. Ama giderek, çocuğun kendini savunma yolundaki güçsüz çabalarıyla karşılaştıkça, gururla karışır ve bir çeşit despotluk haline gelir.

Despotluk, tartışmayı saf dışı kılar. Kişiyi gökten inme bir otoritenin aşılmaz duvarlarıyla kuşatır. Yetişkinler çocuğa kabul edilegelmiş, doğal sayılan haklar adına hükmederler. Bu hakka itiraz, bir çeşit kutsanmış egemenliğe karşı geliş sayılır. İlkel topluluklarda despotun tanrıyla temsil etmesine benzer bir yargı çerçevesi içinde, yetişkin, çocuğun karşısında kendinde bir tanrısallık vehmeder. Yetişkin, her türlü tartışmanın dışında bellebilir. Çocuk, itaatsizlik ne kelime, susup her şeyi sineye çekecektir.

Direnç gösterdiğinde bile bu, yetişkinin hareketine karşı doğrudan ve hesaplı bir cevap olmaktan uzaktır. Çocuk sadece ruhsal bütünlüğünü canla dişle savun-

makta ya da zulme karşı bilinçsiz bir tepki göstermektedir.

Çocuk, ancak zamanla despotluğa karşı doğrudan tepki gösterir. Ama o zamana dek yetişkin, çocuğu daha ince yollarla altetmeyi başarmış, sözgelimi, bu despotluğun kendi hayrına olduğunu ona kabul ettirmenin yolunu bulmuştur.

Çocuk, büyüklerine saygı borçludur, ama yetişkinler çocuğu yargılama, hatta onu kırma hakkıyla donatılmış olduğu kınasındadırlar. Çocuğun ihtiyaçlarını dilediklerinde yönetir, ya da baskırlar. Çocuğun sesli, sessiz itirazları ise, tehlikeli ve hoşgörölmez bir itaatsizlik gözüyle görülür.

Yetişkinler, o dediğı dedik, haraç yiyen ilkel hükümdarların davranışını benimsemişlerdir. Her şeyi büyüklerine borçlu olduğuna inandırılmış olan çocuklar, varının yoğunun kralın lütfuna bağı olduğunu sanan köleler gibidirler. Bunun suçu da, onlara bu tutumu aşlayan yetişkinlerin boynunadır. Kendilerini Yaradan saymışlar, çarpık gururlan içinde çocuğa ait ne varsa hepsinden sorumlu oldukları iddiasına kapılmışlardır. Sözümona, çocuğu iyi bir yurttaş, imanı-bütün bir kul, zeki bir vatandaş kılmak, onlarla başlayıp, onlarla biten bir görevdir. Ve bütün bunların üstüne tüy dikercesine de, çocuklara despotluk ettiklerini zerrece akıllarına getirmemektedirler. Ama hangi despot, buyruğundakilere amansızca davrandığını kabul eder...

Bizim sistemimize göre, öğretmen olmayı amaçlayan kişi, kendi kendini eleştirebilmeli ve bu despotluk eğiliminden arınabilmelidir. Alçakgönüllü ve cömert olmayı öğrenmelidir. Bu niteliklere sahip kişi, zaten gereken denge ve görünümü kendiliğinden kazanacaktır.

Lakin bütün bu söylediklerimizden, çocukları hiçbir zaman yargılamamak, yaptıkları her şeyi onaylamak, aklının ve duygularının gelişimine müdahalede bulunmamak gerekir anlamı çıkarılmasın. Öğretmen, öğret-

men olduğunu, başlıca görevinin de eğitmek olduğunu asla unutmamalıdır.

Ama gene de alçakgönüllü olmalı, kalbimizde kök salmış önyargıları koparıp atabilmeliyiz. Öğretmenlik görevimiz sırasında bize yardımcı olacak yeteneklerimizi alabildiğine koyvermeli, öte yandan yetişkinlerin çocuğu anlamasını engelleyen içsel niteliklerimizi denetlemeyi öğrenmeliyiz.

23. SAPMALAR

Tecrübe göstermiştir ki, normalleşme olarak adlandırığımız süreç sırasında, çocukluğa özgü birçok nitelik yitirilmektedir. Bunların arasında, bir sürü kusur sayabileceğimiz gibi, bazı erdemleri de sayabiliriz. Böylece tertipsizlik, itaatsizlik, pislik, açgözlülük, bencillik, kavgacılık ve istikrarsızlığın yanı sıra, "yaratıcı hayal gücü", masallardan hoşlanma, bazı kimselere bağlılık, oyun oynama, yumuşak başlılık gibi nitelikler de kaybolup gider. Ayrıca, bilimsel araştırmalar sonucu, çocukluğa özgü olarak tanımlanan, hayal gücü, merak, tutarsızlık ve dikkat dağınıklığını da analım. Bu çocuklara özgü niteliklerin yitirilişi, çocuğun gerçek yapısının daha henüz anlaşılmadığını kanıtlar. Bu olgunun çeşitli ırk, din, dil ve kültürden çocuklar için geçerli oluşu dikkate değer. Ne var ki, insanoğlunun çifte kişilik sahibi oluşu, çok eski zamanlardan beri kabul edilegelmiştir. Hıristiyan dine göre, bunlardan birincisi yaratıldığı sırada kendisine verilen kişiliktir. İkincisi ise, "İlk Günah"ı işledikten, Tanrının yasasını çiğnedikten sonra kazandığı kişiliktir. Bu görüşün, çocuğu daha iyi tanımamızda bize yardımcı olacağı kanısındayız.

Küçücük, önemsiz gibi görünen bir hareket, bir davranış, bir nesne, çocuğun yoldan çıkmasına elverişlidir. Sevgi ve yardım kisvesi altında, dikkatten kaçan, ama aslında yetişkinlerin bilinçsiz bencilliği yüzünden baş veren bir zaafın çocuk üzerinde son derece yıkıcı etkileri olabilir. İyi ki, çocuk hiç durmadan kendini yenilemekte, hiç dur-

madan yeniden doğmaktadır, iyi ki, her şeye rağmen, normal gelişmesine el verecek olan planı, kendi içinde, her türlü zedelenmeye karşı koruyabilmektedir. Çocuğun normale, doğal hale dönüşü, tek bir belirgin etkene, yani onu dış gerçekle alışverişe sokacak bedensel bir faaliyet üzerinde dikkatini yoğunlaştırmasına bağlı olduğuna göre, demek oluyor ki, çocuğun sapmalarına yol açan tek bir kaynak vardır: Çocuk, düşmanca bir çevreyle karşılaştığı için ilkel gelişme planını gerçekleştirme olanağını bulamamıştır. Oysa bu dönemde, potansiyel enerjilerinin, "ruhun vücutla birleşmesi" süreci içinde gelişmeleri gerekirdi.

KAÇIŞLAR

Ruhun vücutla birleşmesi kavramı, sapma özelliklerini yorumlamada bir kılavuz olarak kullanılabilir. Demek istediğimiz şu ki, ruhsal enerji, söz konusu çocuğun kişiliğinin bütünlenebilmesi için harekete dönüşmeli, hareket halinde cisimlenmelidir. İster yetişkinlerin baskısı, ister çevredeki yüreklendirici güdünün eksikliği yüzünden olsun, bu birliğe erişilmedikçe iki yapıcı etken, yani ruhsal enerjiyle hareket, birbirinden ayrı gelişmeye başlar, dolayısıyla insan "ikiye bölünür". Doğada hiçbir şey ne yoktan var olduğuna, ne de yok olacağına göre, ruhsal enerjiler de ya gereğince gelişecekler, ya da yanlış yollara sapacaklardır. Bu enerjiler, amaçlarını yitirip avarelik içinde dolaşmaya başladıklarında, bu değindiğimiz sapmalar yer almaya başlar. Gönüllü bedensel faaliyetlere girişerek, kendi kendini yapıp kuracak olan zihin, hayallere sığmır.

Böyle bir firari zihin, üzerinde çalışabileceği bir şey bulamayınca, imgelere ve simgelere dalar. Bu denli düzensizliklere kapılan çocuklar, ortada tedirginlikle dolaşır dururlar. Canlıdırlar, ele avuca sığmazlar, ama

amaşsızdırlar. Enerjileri bir alay nesneye ve hiçbirini üzerinde yeterince durmaksızın yöneldiği için bir şeye başlamalarıyla ellerinden bırakmaları bir olur. Yetişkinler bu yoldan çıkmış, dikbaşlı çocuğu cezalandırsalar ve göz yumsalar da, aslında bir çeşit fanteziler çocuk zekâsının yaratıcı eğilimleri diye yorumlayıp hoş karşılar, hatta yüreklendirirler. Froeber, çocuğun hayal gücünün bu yönde gelişmesini teşvik amacıyla bir alay oyun icat etmekten kendini alamamıştır. Çocuktan, şu veya bu biçimde yan yana getirdiği tuğla ve bloklara uzun uzun bakarak onları atlara, kalelere, trenlere benzetmeleri istenir. Çocuğun hayal gücü, herhangi bir nesneye simgesel bir anlam vermekle yükümlü kılınır. Oysa bu, zihinde en olmadık serapların doğmasına yol açar. Kapı tokmağı at, iskemle taht, taş ise bir uçak hayaline dönüşür. Çocuklara oyuncaklar verilir, ama bunlar gerçekte üretken ilişkiler kurmasına yarayacak yerde kafasında ham hayaller üretir. Oyuncaklar, çocuğa hiçbir belirli amacı ve anlamı olmayan düşsel bir çevre sunduğu için, gerçek bir zihinsel yoğunlaşma yerine, uçucu, kaypak ve gerçek dışı hayallerle çocuğun enerjilerini boş yere harcar. Bu oyuncakların yarattığı ilgi, saman alevine benzer, yanmalarıyla kaybolmaları birdir. Derken oyuncak kenara atılır. Ne yazık ki, yetişkinlerin çocuklar için bulabildikleri tek faaliyet alanı bu oyuncaklardan ibarettir. Yetişkin, çocuğu bu derme çatma oyunlarla, çakar almaz oyuncaklarla bir başına bıraktığında, çocuğun zamanını mutluluk içinde geçirdiğini sanır.

Çocuk, önüne konulan oyuncaklardan çabucak bıkkın tümünü parça parça etse de, bu oyuncak alışkanlığı sürüp gider. Çocukların başına armağan diye bu cicili bicili nesnelere yığdıran ana babalar, nedense eli açık, çocuğuna sevdalı kişiler sayılır. Oyuncakla oynama, bu en nazik dönemde, daha yüksek bir yaşamın temellerini atmakla uğraşması gereken çocuğu tanıyan tek özgürlüktür. Bu çeşit "ikiye bölünmüş" çocuklar, okulda düzenden, di-

siplinden yoksun olsalar bile, pek zeki çocuklar diye anılır.

Okullarımızda sağladığımız çevrelerin içine girdiler mi, bu çeşit çocuklar hemen belirli bir ödevle kapılanmaktadır. Körüklenmiş fanteziler, huzursuz hareketler kaybolur. Çocuk, gerçekle yüz yüze gelip, tuttuğu işle, sarıldığı ödevle kendisini yetiştirmeye başlar. Böylece normal çocuk haline döner. Amaçsız eylemleri yön kazanır. Kolları, bacakları, içinde buldukları çevrenin gerçeğini bilip öğrenmeye hevesli zihinlerin bilinçli araçları olup çıkar. Amaçsız merakın yerini bilinçli bilgi arayıcılığı alır. Dikkate değer bir seziyle psikanalistler, hayal gücünün anormal gelişmeleriyle oyuna karşı aşın ilgi belirtilerini "ruhsal kaçış" diye adlandırmışlardır. Bu kaçış, bu firar, bu oyunda sığmak arama ya da bir hayal âleme göçme eğilimi çok zaman bölüntüye uğramış bir enerjinin varlığına işaret eder. Bu, ıstıraptan ya da tehlikeden kaçıp bir maskenin ardına saklanan benliğin (egonun) bilinçaltı bir savunma mekanizmasından başka bir şey de değildir.

ENGELLER

Öğretmenler, hayal gücü yüksek çocukların çalışmalarında öyle sanıldığı kadar başarılı olmadıklarını hep görmüşlerdir. Gene de bu çocukların zekâca bir sapmaya uğramış olmalarından nedense kuşkuya düşülmez. Galiba büyük yaratıcı zekâların pratik sorunlara uyarlanamayacağına inanıldığından böyledir bu. Oysa zihni böyle bir sapıklığa uğramış olan çocuk, düşüncelerini denetleyemediğine ya da zihinsel güçlerini geliştiremediğine göre, sıradan sayılan çocuklardan daha az zeki olduğu yargısına varmak gerekir. Çocuğun zihinsel güçlerinin zayıflaması, sade zihninin bir hayal âlemine kaçtığı zamanlarda değil, onun yüreksizlenip kurtuluşu kendi içi-

ne kapanmakta aradığı hallerde de görünür. Enerjileri yanlış yollara saptırıldığı için adeta yüksek bir yerden düşüp kemikleri hurdahaş olmuş bir insana benzer. Yeniden sağlığını kazanabilmek için özel bakıma muhtaçtır. Ruhsal düzensizliklerin giderilmesi ve zihinsel gelişimin sağlanması için gerekli olan böyle bir titiz tedaviden geçebilecek yerde, tartaklanır, itilip kakılır. Çarpıtılmış bir zihin, doğru yola zorla sokulamaz. Böyle bir çaba, ruhsal tepkiler yaratmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Bu, huzursuzluk ve itaatsizlikle kendini gösteren öteden beri bildiğimiz ruhbilimsel savunmadan ayrı bir şeydir. Dışardan verilen düşüncelerin kabulünü ve kavranmasını bilinçdışı engelleyen ve istemin, iradenin tümünden dışında kalan bambaşka bir ruhsal savunmadır.

Bu, psikanalistlerin, "ruhsal engeller" diye tanımladığı olgudur. Öğretmen böyle bir sorunla karşı karşıya olduğunu hemen kavrayıp, ona göre tedbir almayı bilir. Çocuğun zihni üzerine bir çeşit perde iner adeta. Ve dış dünyaya açıklığını engeller. Bu çeşit bir savunma mekanizması benimseyen ruh, bilinçsiz olarak sanki şöyle demektedir: "Sen konuşuyorsun ,ama, ben dinlemiyorum. Sen söyleniyorsun ama, ben işitmiyorum. Seni dışımda tutmak için çevreme bir duvar örmekle öylesine meşgulüm ki, kendi dünyamı kurmaya vaktim yok!"

Böyle bir savunma davranışının uzayıp gitmesi, sonunda, çocuğun doğal yeteneklerini yitirircesine hareketine yol açar. İyiyle kötü ayırımı ortadan kalkar. Nitekim böyle ruhsal engellerle hapsedilmiş çocuklarla karşılaşan öğretmenler, onların zekâca normalin altına oldukları, aritmetik ve imla gibi yetilere yönelen bazı tip araçları kavramak gücünden yoksun oldukları kanısına varırlar.

Aslında zeki çocuklar, birçok çalışma şekline ve hatta her türlü çalışmaya karşı ruhsal engeller diktiklerin-"

den aptal bellenir. Bir türlü başarı gösteremedikçe de zihince geri kalmış damgasını yer. İşin daha da acıklı yanı, burada söz konusu olan bu ruhsal engellerden ibaret değildir. Bu engeli de dışardan psikanalistlerin "Nefretler" diye adlandırdığı başka savunma hatları çevirir. Belirli bir konuya karşı kendini gösteren bu nefret, giderek çalışmanın tümüne, okula, öğretmene ve arkadaşlarına çevrilir. Sevgiye, dostluğa yer kalmaz. Sonunda çocuk okuldan korku duymaya başlar, okula bütün bütüne yabancılaşır.

Çoğu kimseler, çocukluklarında karşılıklarına dikilmiş olan bu ruhsal engelleri ömür boyunca taşırlar. Bunun yaygın bir örneğini çoğumuzun yaşadığımız sürece matematiğe karşı duyduğumuz nefrette görebiliriz. Matematiği anlamamakla kalmayız, adı anılır anılmaz te-dirgin edici bir iç engel kuruluverir. Bu, başka konular için de geçerlidir. Bir zamanlar, adamakıllı zeki olmasına rağmen, yaşına ve eğitimine göre şaşırtıcı imla yanlışları yapan genç bir hanımla tanışmıştım. Bu kusurunu düzeltme çabalan bir sonuç vermiyordu. Hata yapmaya-yım dedikçe hataya boğuluyordu. Klasikleri okusun dedik, o da fayda etmedi ama, günlerden bir gün de baktım, yanlışsız, hatasız su gibi yazıyor. Bu örneği burada ay-rıntılılarıyla tartışmak istemiyorum ama, bu dediğim genç hanımın ta baştan beri doğru dürüst yazı yazmasını bildiği muhakkaktı. Gelgelelim gizli bir güç bu yeteneğini dumura uğratmış, o yüzden de imla hatalarına boğulmuştu.

TEDAVİLER

Bu iki sapma çeşidinden hangisinin, kaçışların mı, engellerin mi daha tehlikeli olduğu sorusu akla gelebilir. Okullarımızın çocukları normalleştirici iklimi içinde, oyunla ya da hayal taşkınlıklarıyla ilgili olarak andığı-

mız kaçışların iyileştirilmesi daha kolay oldu. Bunun nedenini şu kıyaslamaya bağlayabiliriz: Bir insan bir yerden kaçıyor, o yerde dilediğini, ihtiyacını bulamadığından; kaçtığı çevrede bir değişme yer alırsa oraya yeniden dönebilir. Nitekim okullarımızda, düzensiz ve hoyrat çocukların kısa zamanda tanınmayacak kadar değiştiğini görüp durmuşuzdur. Kaşla göz arasında uzak bir diyardan sılaya dönmüş gibi olurlar. Düzensiz çalışma alışkanlıkları giderilmekle kalmaz, huzur ve doyuma ulaşmaları sayesinde benliklerinde çok daha temelli bir değişiklik yer alır. Sapmalar kendiliğinden kaybolur. Çocuk doğal bir değişim geçirir. Oysa zamanında bu sapmalardan kurtarılmamış kişiler bunun acısını ömürlerinin sonuna dek çekeceklerdir. Nice hayali zengin gibi görünen kimse, gerçekte çevreleriyle ilişkilerinde, duyularının belirsizliğinden bir türlü sıyrılamamış, duysal izlenimlerin ötesine geçememişlerdir. Böyle kişiler nedense hayali zengin mizaçlı kimseler olarak tanınır. Düzen adına yetersizlikleri bir yana bırakılıp, ışıklara, göklere, renklere, çiçeklere, manzaralara, musikiye tutkunluklarından dem vurulur, yaşama bakışları duygusal ve romantiktir.

Ama hayran olduklarını söyledikleri ışığı yeterince bilmezler ki onu sevebilsinler. Onlara hayranlık cümleleri esindiren yıldızlar, nedense dikkatlerini kısa bir süre için bile çekemez. Astronomi denen şey sanki yıldızın güzelliğini anlamalarına engeldir. Sanatçı eğilimleri, hevesleri vardır sözde. Ama, teknik bir hüner edinmeleri için gerekli sebatan yoksun oldukları için ortaya hiçbir yapıt çıkaramazlar. En göze batan özellikleri, ellerini nereye koyacaklarını bilememeleridir. Tedirginlik içinde her şeye el sürerler, el sürdükleri şeyleri de kırarlar. Onca sevdikleri çiçekleri o tedirgin elleriyle, dalgınlıkla koparıverirler. Yaşamlarında güzel bir şey ortaya çıkaramadıkları gibi, kendilerini ve başkalarını da mutlu kılmayı beceremezler. İstedikleri kadar şiiire hayranlıkla-

rından söz etsinler, alıcı gözüyle bakıldığında çevrelerinde cirit atan şiiri sezip kavrayamazlar. Onlara yardım edecek kimse çıkmazsa da, kalakalırlar. Çünkü başarısızlıklarını ve organik zaafılarını "mükemmeliyet belirtisi" bellemişlerdir. İşte, ciddi birtakım ruhsal marazlara yol açabilecek olan bu kusurların kökeni, çocuk yaşta önlere tıkanması yüzünden beliren ve başlangıçta ağırlığı belli olmayan sapmaların benliklerine musallat olduğu zamanlara dayanır.

Engellere gelince: Küçük çocuklarda rastlandığı hallerde bile aldedilmeleri güçtür. Ruhuna içine kapatan ve onu dünyaya kapalı kılan bir iç duvar kurulmuştur. Bu katmerli engellerin gerisinde gizli bir facia oynanmaktadır. Ruh, dışarda mutluluk kaynağı olabilecek ne varsa hepsinden ayrı düşmüştür. Bilgi edinme merakı, bilim ve matematiğin gizleri, müziğin, sanatın çağırısı bu kendini soyutlamış insanın, "düşmanlarıdır hep. Çarpıtılmış olan doğal enerjileri ilgi ve sevgi kaynağı olacak herşeyi karartmakta, kapatmaktadır. Hangi işe el atarsalar ardından bir yorgunluk, dünyaya karşı bir nefret belirir. Dünya, çocuğun fethedeceği bir ülke olmaktan çıkar, bozguna uğramış bir ordunun darmadağın bırakıp kaçtığı bir düşman ülkesine döner. "Engeller" sözcüğü bir de şu bakımdan anlamlı: Eski zamanlarda, sağlık biliminin habersiz olduğu çağlarda hastalıkların yayılmasını önlemek için alınan ilkel karantina tedbirlerini akla getiriyor. O çağların insanları, hastalık korkusuyla açık havadan, güneşten, sudan kaçarlardı. Işığı sızdırmayan duvarların gerisinde kapalı oturlardı. Dar ve havasız barınaklarda, kapalı pencerelerin ardında gece gündüz kokuşurlardı. Sırtlarına kalın mı kalın giysiler geçirirler, birbiri üstüne giydikleri kat kat hırkalarla kurumuş soğanlara dönerler, üşütürüz, hasta oluruz diye kir - pas içinde yaşarlardı. Böylece kendileri için kurdukları çevre, yaşamın özüne karşı diktikleri bir kaleden başka bir şey değildi.

Öte yandan, toplum içinde de bu "engel" sözcüğünü akla getiren yanlar var. Neden insanlar kendilerini birbirlerinden ayırır, neden aileler tasladıkları tafralar ve yapmacık iddialarla yaşamlarını komşularından kopuk tutarlar? Bu kendini ayrı tutma davranışı, aile çevresi içi mutluluğu sürdürme amacını da gütmaz. Bu tutum, kendilerini başkalarından ayırmanın başlı başına bir erdem olduğu yanlışından ileri gelmektedir. Böyle duvarlar, sevişenleri dışarıya karşı korumak için değil, sevgiyi içeri sokmamak için dikilmiştir. Bu tür ailelerin kurdukları bu çarpık savunma duvarları, içinde oturdukları evlerin duvarlarından bin kat daha sağlam ve aşılmazdır. Ve o duvarlar, insanları sosyal kasta ve birbirine düşman milletlere bölen daha büyük ve öldürücü duvarların, sınırların başlangıcıdır. Ulusal sınırlar, içinde yaşayan birlik ve dayanışmalı bir topluluğu dışarıda kalan topluluklardan ayırmak için ve içerdeki insanları da özgürlük ve sevgiyle yaşatmak için kurulmuş değil, tıpkı hasta çocuklardaki gibi kendini soyutlama alışkanlığıyla dikilmiş engellerdir. Bunlar milleti milletten, insanı insandan ayıran dikenli tellerdir.

Ama, uygarlık hem madde, hem de düşünce bakımından ancak karşılıklı bir değiş-tokuş düzeni içinde gelişecek olduğuna göre, bu güven yoksulluğunun ardında yatan nedir? Kimbilir, belki de, milletler de zulmün ve zorbalığın ürünü olan böyle ruhsal engellerin ceremesini çekmektedir. Acı ve çile öylesine örgütlenmiş, ıstırap öylesine yoğunlaşmıştır ki, milletlerin yaşamları kendi diktikleri engellerin gerisine çekilmiş ve yalnızlığın katmerlendiği bir düşmanlık havasına ve ruh yoksulluğuna terk edilmiştir.

BAĞLILIKLAR

Bazı çocuklar tabiatça öyle içine kapalıdır ki, ruhsal enerjileri yetişkinlerin etkisine direnç gösterecek güçte

değildir. Bu yüzden daha yaşlı birine bağlanıverir, onun eline bakar, ona bağımlı hale gelirler. Yeterli enerjiden yoksun oldukları için sızlanır dururlar. Her şeyden yakını, her şeyden şikâyet ederler. Ve başkalarında acı çektikleri izlenimini yarattıkları için, duygulu, hassas ve çilekeş bellenirler. Kendileri bütün bunların farkına varmamış olsalar bile, sürekli bir can sıkıntısı içindedirler. Ruhlarını ezen bu can sıkıntısından kendi başlarına kurtulamadıkları için de büyüklerden, yaşlılardan medet umarlar, eteklerine yapışırlar. Her daim kendileriyle oynasınlar, masallar anlatsınlar, ninniler okusunlar isterler. Yeter ki yalnız kalmasınlar... Yetişkin, bu çeşit çocukların esiri haline gelir. Çocukla yetişkin, birbirlerine anlayış ve şefkatle bağı görünse de, aslında aynı ağın içinde debelenmektedirler. Bu çeşit çocuklar, bilgi edinmeye pek meraklıymışlar gibi, "Neden bu böyle?" , "Neden şu şöyle?" diye ikide bir soru sorarlar. Ama şöyle bir • dikkat ederseniz, verilen cevapları dinlemediklerini fark ederseniz. Bu soru sorma tutkusu gerçekte bir şeyler öğrenmeye yönelik değildir, sırtlarına abandıkları yetişkini oyalamak içindir.

En ufak bir işaretle elindeki işi bırakır, yetişkinin yanına koşarlar. Yetişkin de türlü nedenlerle, çocuğun istemine uymayı bir marifet saymaktadır. Ama bu ilişki sonunda onları tembelleğe, miskinliğe, onarılmaz bir atalete sürükleyecektir.

Yetişkin, çocuğun kendine bağımlı oluşundan, bir dediğini iki etmemesinden memnundur. Bu sapmanın ne tehlikeli bir şey olduğunu idrak etmez.

Tembellik aslında ruhsal bir marazdır. Yaşamsal ve yaratıcı enerjinin çöküşüne işarettir.

Öte yandan yetişkin, farkına varmadan, bu yararsız koruyuculuk ve zararlı destekleme davranışı içinde kendini çocuğun yerine koymakta, onun ruhsal gelişimini engellemektedir.

MAL - CANLILIĞI

Küçük bebelerle normal çocuklarda çeşitli yetilerini kullanmaya karşı doğal bir eğilim vardır. Çevrelerine kayıtsız kalmak şöyle dursun, sevdalılırlar ona. Kendine besin arayan aç insanlar gibidirler. Bedensel bir ihtiyacı giderecek bir nesneye duyulan özlem, düşünmenin ötesindedir. Söz gelimi, biz "Yemek yemeyeli günler oldu. Bu böyle giderse dermansız düşeriz, besinsizlikten ölür giderim. Onun için bir yerlerden yiyecek bulmaya bakmalıyım," diye mantık yürütmeyiz. Açlık, bizi kaçınılmaz bir şekilde yiyecek aramaya sevkeden bir acı, bir sızıdır daha çok. Çocuk da çevresine karşı böyle bir açlık duyar. Ruhunu besleyecek şeyler arar ve bunları giriştiği eylemlerde bulur.

Yeni doğmuş bebeler gibi, "Ruhsal süte" açtır çocuk. Çevresine karşı tutku, sevdalılık, insanoğlunda doğuştan bir şeydir. Çocuğun çevresine ihtirasla âşık olduğunu söylemek de yanlış, çünkü ihtiras, ateşli ve geçici bir duygu. Bu, daha çok "yaşamsal bir deneye karşı duyulan bir güdü" diye tanımlanmalı. Çocuğun çevresine karşı duyduğu aşkın gerisindeki güdü onu bitip tükenmez bir faaliyete itmektir. Çocuğun içinde yanan ateş, havadaki oksijenin yanmasıyla bedende oluşan enerjiye benzetilebilir. Faal bir çocuk, elverişli bir çevrede, yani öz gerçekleştirime yarayan bir çevrede yaşamakta olduğu izlenimini yaratır insanda. Çocuk, böyle bir çevreden yoksun düştükte, ruhsal yaşamı gelişmez, güdük ve kötüdürüm kalır, dünyadan kopar. Çocuk bir bilmece haline gelir. Çaresiz, tutamaksız, can-sıkıntıları içinde kıvranan, olmadık kaprislere kapılan, gayrı-toplumsal bir yaratık artık.

Çocuk gelişimine katkıda bulunacak eylemler için olanak ve dürtü bulamayınca sırf "eşyalar"a tutulur, onlara sahip olma arzusuna kapılır. Bir nesneyi kapıp alma, ona sahip çıkma kolayına gelir; çünkü ne bilgiye, ne

sevgiye ihtiyaç vardır bunun için. Böylece de enerjileri saptırılmış olur. Bu gibi çocuklar, ortada bir saat gördüler mi, nasıl kullanıldığını henüz bilmeseler bile, "İstiyorum onu!" diye tuttururlar. Hele kendi gibi şımarık bir rakip çıkmayagörsün, kavga hazır. Sonunda çekişirken, saat paramparça olacakmış, olsun! İşte insanlar birbirleriyle çekişmeye, rekabete böyle başlarlar, göz koydukları nesnelere sahip çıkayım derken, sade o nesnelere değil, kendilerini de tahrip etmeye böyle alışır- lar.

Aslında bütün ahlaksal sapmalar sevgi ile sahip çıkma arasında birinden birine seçme yolunda atılan bu ilk adımdan başlar. Böyle bir seçim yapmış olan çocuk, birbirinden ayrılan iki yoldan biri boyunca ilerlemek zorundadır. Çocuğun doğal enerjileri bir ahtapotun kollan gibi ileriye uzanır, tutkuyla istediği nesnelere yakalayıp bozmaya yönelir. Mülkiyet duygusuyla gözüne kestirdiği nesnelere yapışır, öleceğini bilse bile bırakmaz. Canlı, güçlü çocuklar, mallarını korumak için rakipleriyle kavgaya tutuşurlar, birbirlerini yerler. Bu da metelik etmez şeyler yüzünden düşmanlıklara, garazlara, öç almalara yol açar. Bunları hafife almak yanlıştır. Ortada şirazesini kaymış bir şey vardır, aydınlık yerine karanlık vardır. Bunun da nedeni çocuğun doğal enerjilerinin saptırılmış oluşudur. Mal canlılığının kaynağı, üzerine düşüren o dış nesne değil, çocuğun canevindeki illettir.

Ahlaksal eğitim sırasında çocuklara maddesel şeylere tutkunlukla bağlanmamaları öğütlenir, başkalarının mallarına saygı aşılanır. Gelgelelim çocuk yukarıda anlattığımız nedenler yüzünden sakatlanıp, kendisini o derin iç yaşamdan ayıran köprüyü bir kere geçtikten sonra, bütün tutkusu ve gücüyle dış nesnelere dönecektir çaresiz. Bu tutku içinde öylesine yer etmiştir ki, doğasının bir parçası sayılır artık.

İçine kapanık çocuklar da o değersiz nesnelere dikkatlerini çevirirler ama, onlarda mal-canlılığı başka bi-

çimde kendini gösterir. Birbirleriyle çekişmezler, dövüşmezler. Nesnelere biriktirmeye, saklamaya yönelirler. Bu yüzden de koleksiyon meraklısı sayılırlar. Oysa bu topladıkları şeyleri sınıflamak, ussal kategorilere ayırmak akıllarından geçmez. Sade kafaca sakat yetişkinlerde değil, yoldan çıkmış çocuklarda da koleksiyon yapma adına ceplerini en olmadık süprüntülerle doldurma saplantısına rastlanır. Güçsüz ve içine kapanık mizaçlı çocuklar bu denli saçmalıklarla haşır neşir olsalar da, bu eşya toplama alışkanlıkları hepten normalleşmiş sayılır. Elllerinden bu topladıkları süprüntüleri almaya kalkışanlardan bucak bucak kaçarlar.

Ruhbilimci Adler, bu toplama alışkanlığı üzerinde ilginç bir yorum ileri sürmüştür. Bu alışkanlığı yetişkinlerin mal hırsına bağlar. Çocukta görülen koleksiyon merakı, ona göre, yetişkinlerdeki mülkiyet ihtirasının başlangıcıdır. İnsanın böyle, işine yaramayacak bir alay şeye bağlanıp üstüne kartal kesilişi, tüm dengesini altüst eden öldürücü bir zehirdir. Ana babalar, çocuklarının kendi mallarına sahip çıkışını zevkle izlerler. Bunu insan doğasının bir parçası ve toplum içinde önemli bir etken sayarlar. Bilmezler ki çocukları hastadır...

İKTİDAR HIRSI

Mal-canlılığıyla birlikte ele alınması gereken başka sapma biçimi de, iktidar hırsıdır. İnsanın çevresine hükmetme içgüdüğü ve bu çevreye duyduğu sevgi yoluyla dış dünyaya sahip olma isteği, iktidar tutkusunun bir çeşididir. Ama bu iktidar ruhsal gelişimin doğal bir sonucu olmaktan çıktığı anda salt ihtirasa dönüşür.

Yoldan çıkmış çocuk, kendini, her şeye kadir, dediği dedik bir yetişkinin karşısında bulur. Böyle bir yetişkinin ağırlığını kendi yanına çekebilirse, kendi gücünün de

o denli artacağını anlar. Kendi başına elde edemeyeceğini bildiği şeylere yetişkinin koruyuculuğu altında erişmek amacıyla, onu sömürmeye başlar. Bunda anlaşılacak bir şey yoktur; hemen bütün çocuklara bulaşan, kaçınılması güç, ama hayli olağan sayılan bir olgudur bu. Gerçekte çocukların büyüklere oynadığı klasik bir oyundur. Çelimsiz ve çaresiz bir çocuk, kendinden daha güçlü bir varlıktan yararlanabileceğini anlar anlamaz, bu oyuna başvuracaktır; bu doğaldır, mantıklıdır. Giderek yetişkinlerin vermeye yeterli gördüğünden fazlasını istemeye başlayacaktır. İstekleri biter tükenir gibi değildir. Hayali zengin bir çocuk için bir yetişkin en aşın, en olmadık kaprislerini yerine getirebilecek bir kaadir-i mutlaktır. Böyle bir davranış çocuğun ruhuna onca yatkın gelen masallarda en belirgin örneğini bulur. Çocuk bulanık isteklerinin bu peri masallarında dile getirildiğini sezer. Perilerin gözdesi olanlar, zenginliklere konmakta, insan-üstü bir yaşam sürmektedirler. Perilerin de iyisi, kötüsü, çirkini, güzeli vardır. Onların da yoksulu, varlıklı, ormanda, kulübede sürünenleriyle, saraylarda keyif çatanları vardır. Bütün bunlar, yetişkinler arasında yaşayan bir çocuğun hayalleridir. Ninesi gibi ihtiyar, annesi gibi genç, güzel perilerin serüvenlerini izler. Bu perilerden bazıları yamalar, bazıları ipekler içindedir; tıpkı kimi zengin, kimi yoksul analar gibi. Bu anaların ortak bir özelliği vardır yalnız, hepsi de çocuklarını şımartırlar.

AŞAĞILIK DUYGUSU

Yetişkinler, ister zebun, ister başarılı olsun, çocuğa kıyasla üstündür, güçlüdür. Çocuk, düşlerinin rüzgârıyla büyüğünü sömürmeye başlar. Yetişkin memnun olur ilkin, çocuğu mutlu kılabilirdiği için sevinir. Ama verdiği ödünler felaketi olur. Ellerini yıkamasına yardım ede-

yim der, ama sonunda bu isteğine uyduğu için pişmanlık duyar. Çocuğun isteklerinin sonu yoktur. Yetişkin parmağını uzatırken kolunu kurtaramaz olur. Ne verse, neye razı olsa, çocuk daha fazlasını ister. Sonunda yetişkinin kendi isteklerini yerine getirmek için yarattığını sanan çocuğun ilk sevinci hayal kırıklığına dönüşür. Çünkü madde dünyası, malûm, sınırlıdır; oysa hayal gücü sonsuza dek seyirtmekte özgüdür. Derken çatışma başlar, dananın kuyruğu kopar. Çocuğun kaprislerinin bitmez tükenmezliği karşısında yanılığını anlayan yetişkin, "Çocuğumu farkında olmadan şımartmışım," diye dövünmeye başlar.

Yumuşakbaşlı çocukların bile kendilerine göre fetih yolları vardır. Sevgiyle, gözyaşlarıyla, dildökmelerle, dargın bakışlarla, kimi de doğal sevimliliğiyle zafer kazanır. Yetişkin böyle bir çocuğa boyun eğer; eğer, ama bir noktaya gelir ki, daha fazlasını vermek elinden gelmez. Bu sefer binbir çeşit sapmaya yol açan bir kızgınlık, küskünlük, dargınlıktır başlar. Yetişkinin aklı başına gelmiş, çocuğun kusurlarına kendisinin sebep olduğunu anlamış, tamire çalışmaya başlamıştır.

Ama bir çocuğun kaprislerini hiçbir şeyin gideremeyeceğini biliyoruz. Ne ödüller, ne de cezalar fayda eder. Hummaya tutulmuş birine, "İlle de iyileşeceksin, sabaha dek ateşin düşecek!" diye baskı yapmaya benzer bu. Unutmayalım ki bir yetişkin, çocuğunu şımartmışsa, bu, gerektiğinde isteklerini yerine getirdiğinden değil, onun bütün kaprislerine, gelişimini önleyecek ve doğal büyümesini saptıracak bir şekilde boyun eğdiği içindir.

Yetişkinler, istedikleri gibi olmadığını düşündükleri çocuklarını hor görürler. Baba, çocuğunun güzel ve kursesiz olduğunu düşünse de, bütün umudunu ve gururunu ona bağlasa da, içinden bir ses ona çocuğunun "kof ve kötü" olduğunu fısıldadığı için, bu kofluğu doldurmayaya, bu kusurları düzeltmeye davranır. Bu belirsiz davranış, yetişkinin çocuğa karşı beslediği hor görmenin belir-

tisidir. Önündeki çelimsiz çocuğu kendi malı beller, dile-diği gibi kullanacağını sanır. Çocuğunun başkalarının yanında, yetişkinlerin arasında konuşulmasından utanç duyacağı yanlarını, özelliklerini döküp saçmada sakınca görmez. Evlerinin duvarları içinde babanın, pederâne otoritesi kisvesine bürünmüş hırsı ve despotluğu, çocuğun benliğini durmadan hırpalamaktadır. Sözgelimi, oğ-lunu bir bardak taşırken mi gördü, bardağı kıracak diye korkuya kapılır; yerinden fırlayıp bulunmaz bir hazineymiş gibi kötü bardağı çocuğun elinden kapar. Bunu yapan baba, karun gibi zengin de olabilir. Çocuğuna bırakacağı serveti artırabilmek için gözü kararmış bir para babası da olabilir. Ama o anda, o bardağı çocuğun gördüğü işten, eyleminden çok daha önemli görmekte, neye mal olursa olsun bardağın kırılmasını önlemek istemektedir. "Niye bu çocuk bardağı masanın üstüne çat diye koyuyor!... Sakar oğlan ne olacak?" diye düşünür. Oysa uzun vadede oğlu için her türlü fedakârlığa hazırdır. Oğ-lunun ünlü ve güçlü bir kişi olması için yapmayacağı şey yoktur ama, işte o anda, metelik etmez bir nesne uğruna despotça bir güdüye kapılmıştır. Aslında emrindeki hizmetçi o bardağı getirip, gene öyle rasgele masanın üzerine bıraksa, belki de hiç sesini çıkarmayacaktır; konuklarından biri kıracak olsa, üstünde bile durmayacaktır. Bu yüzden çocuk, babasının gözünde işe yaramaz, güvenilirmez tek varlık olduğunu görecektir sürekli bir kırgınlık, boşluk duygusu içinde bunalacaktır. Sonunda kendini dokunması yasaklanmış eşyalardan bile değersiz, aşağı bir varlık belleyecektir.

Hesaba katılması gereken daha başka olgular da vardır. Çocuk kendi iç yaşamını geliştirecekse, çeşitli eşyalara dokunmasına, ellemesine izin vermekle kalınmamalı, aynı zamanda onları tutarlı ve düzenli bir tarzda kullanabilmesine olanak tanınmalıdır. Yetişkinler, günlük yaşamlarında yer alan bir alay sıradan işi çoktan karnıksadıkları için bunlara dikkat bile etmezler. Söz geli-

mi, bir yetişkin, sabahleyin kalktığında ne yapacağını ezbere bilir ve onları dünyanın en basit şeyleriymiş gibi yapar, gider. Adeta bir otomat gibi düşünmeden, üzerlerinde hiç durmadan alışageldiği bu işleri görmektedir; soluk alır gibi.

Çocuksa, henüz bu işleri yapmayı öğrenip, onlara alışmak zorundadır. Ama büyüklerin zartzurtundan buna meydan bulamaz. Tam oyun oynamaya koyulmuşken anası çıkar gelir, gezmeye çıkacağız diye kolundan çeker götürür. Ya da tam elindeki kovaya büyük bir ciddiyetle taşlar doldurmaya uğraşırken, anasının konuğu gelir, çocuğu kovanın başından kaptıkları gibi konuğun yanına çıkarırlar. Yetişkin boyuna çocuğa karışmakta, çevresine müdahale etmektedir. Bu güçlü varlık, çocuğa hiç mi hiç danışmaksızın onun yaşamını yönetmektedir. Bu umursamazlık sonucu, çocuk yaptıklarının değersiz olduğu kanısına varır. Öte yandan, anası babası çocuğun yanında hizmetçilerine bile nezaket icabı "zahmet olmazsa", "lütfen!" diye eğilip bükülürken, çocuğu yüzüne karşı terslemeden edemezler. Bu yüzden de çocuk, kendisinin öbür insanlardan ayrı, onlardan aşağı bir varlık olduğunu sanır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, canevinde daha önce hazırlanmış bir plana uygun birtakım eylemlerin sırayla birbirini izlemesi, çocuğun gelişimi için alabildiğine önemlidir. Yetişkin, çıkıp çocuğa kendi hareketlerinden sorumlu olduğunu söylemeye kalkabilir. Böyle bir sorumluluk, çeşitli hareketler arasındaki ilişkinin yeterince anlaşılmasına ve anlamının kavranılmasına bağlıdır. Çocuğunda sorumluluk duygusu ve özdenetim duygusu yaratamadığından yakınan baba, aslında çocuğunun hareketlerindeki sürekliliği kırmış, onun özsaygısını zedelemiştir. Çocuğun içine güçsüzlük ve aşağılık duygusu yer etmiştir. Yeniden sorumluluk duygusu kazanabilmesi, çocuğun kendine yeniden güven beslemesine bağlıdır.

En cesaret kırıcı olan şey, insanın işe yaramazlığına inancıdır. Kötürümle sağlam arkadaşını yarıştırmaya kalktığımızda kötürüm elbet razı olmayacaktır bu yanlış. Rasgele bir yurttaş ringe çıkıp profesyonel bir boksörle dövüşmek istemeyecektir. Yetersizlik duygusu, daha denemeye bile girişmeden önce çabayı kesintiye uğratacaktır. Yetişkin, çocuğu durmadan küçük düşürerek, güçsüzlüğünü yüzüne vurarak harekete geçme isteğini kurutmaktadır. Yetişkin, çocuğun eylemlerinin önüne geçmekle kalmaz, ikide bir, "Sen yapamazsın bunu! Boşuna kalkışma hiç!" diye daha baştan onu baltalar. Daha kaba bir kişi ise, "Budala! Senin yapacağın iş mi bu?" deyip çıkar işin içinden. Böyle bir davranış, hem çocuğun çalışmasını önler, hareketlerinin sürekliliğini kırar, hem de özsaygısını silip götürür.

Çocuk, çalışmalarının, çabalarının değersizliğine inandıktan başka, kendisinin beceriksiz ve çaresiz bir kişi olduğunu da sanmaya başlar. Sonunda bu bir yüreksizlik ve güvensizlik kaynağı olur. Kendimizden güçlü biri yapmak istediğimiz şeyi engellerse, elbet bizden daha güçsüz birine rastladığımızda bu işi engellemez yapabileceğimizi düşünerek avunuruz. Oysa yetişkin, çocuğun kafasına yeteneksiz olduğunu soktuğu anda, zavallılığın benliğini bir buluttur sarmalar, atalet ve korku içinde yumulur. Böyle bir şey olduğu zaman çocuk "aşağılık duygusu" denilen iç engeli kendi özünde yaratır. Böyle bir engel, başkaları karşısında aşağılık ve iktidarsızlık duygusu olarak kişiliğine kök salabilir ve çocuğun günlük yaşamı içinde mücadeleye girmesini önler. Karar vermede ürkeklik, güçlüklerden ya da eleştirilerden kaçış, ikide bir ağlayıp sızlama, umutsuzluğa kapılma hep bu aşağılık duygusu dediğimiz içler acısı halin yanı sıra kendini gösterir.

Oysa normal bir çocuğun en dikkate değer özelliği, özgüveni ve hareketlerindeki kararlılıktır.

KORKU

Korku, çocuklarda olağan sayılan bir başka sapma biçimidir. Çocuğun derinliklerine kök salmış ve çevresinden bütün bütüne bağımsız bir duygusal rahatsızlık olarak bilinir. Yani, utangaçlık gibi çocuk ruhunun bir parçası sayılır. Bazı çocuklar öyle içine kapanıktır ki, korkunun altında ezilmişler sanırsınız. Öte yandan cesur, canlı, tehlike karşısında gerilemez olup da zaman zaman yersiz, mantıksız, birtakım hiç yoktan korkulara kapılan çocuklar da vardır. Bu gibi haller, geçmişte edindikleri sert izlenimlerin ürünü olarak görülebilir. Çocukların kimi sokakta karşıdan karşıya geçmekten, kimi fareden, kimi de tavuktan korkar. Bu korkular psikiyatrların yetişkinlerde gözlemledikleri fobileri andırır. Bunlar, özellikle yetişkinlere fazla bağımlı çocuklarda rastlanır. Yetişkinler, çocuğun cahilliğinden yararlanıp onu ne idüğü belirsiz şeylerle korkutarak yumuşakbaşlı kılmaya heves ederler. Bu bir çocuğa karşı kullanılacak taktiklerin en kötüsüdür, çünkü, çocukta zaten doğal olan karanlık korkusunu, ürkütücü imgelerle doldurarak büsbütün ağırlaştırmaktadır.

Çocuğun gerçekte ilişkiye girmesine, çevresini anlayıp denemesine yardımcı olanaklar, bu korkulardan kurtulmasına da yardımcı olacaktır. Çocuğu normalleştirmeyi ödev bilen okullarımızın ilk etkilerinden biri bu bilinçaltı korkulara son verişidir.

Dört çocuklu bir ispanyol ailesi, yavrularının en küçüğünü bizim okula vermişti. Fırtına koptuğu geceler yalnız o, korkuya kapılmıyordu. Ablalarını toparlayıp, ferahlasınlar diye ana babalarının odalarına götürüyordu. Bu garip korkuya esir düşmüş olan ablalarının başlıca dayanağıydı. Geceleri korktular mı, onun koynuna koşuyorlardı.

"Korku hali", tehlike karşısında öz savunma iç güdüsüyle uyanan "dehşet hali"nden farklıdır. Bu ikinci çe-

şit, çocuklarda daha az görünür. Ancak, tehlikeyle daha az karşılaştıklarından değildir bu. Çünkü çocuklar doğal olarak tehlikeye karşı çıkarlar, yetişkinlerden çok daha rahat olarak tehlikelere göğüs gererler. Dahası, hiç yoktan kendilerini tehlikeye atarlar. Yürümekte olan arabalara takılan sokak çocuklarını az mı görmüştüzdür? Damların üzerinde gezen çocukları görüp yüreğimiz oynamıştır. Yüzme bilmeden, akıntıya atlayan çocuklar az mıdır? Bunların yanında, arkadaşlarını kurtarmak için tehlikeye bile bile göğüs gerenleri de analım. Sözgelimi, geçenlerde gazetelerde okuduk. Bir hastanede çocuk koğuşunda yangın çıkmış. Aralarında körler de varmış. Körleri kurtarayım derken gözleri sağlam olanlardan da ölenler çıktı. Binanın başka bir bölümünde yattıkları halde, körlere yardıma koşarken can verdiler.

Çocuğun normale dönüşünün bu yiğitlik sevdasına yol açacağı sorusu akla gelebilir. Okuldaki çocuklarımızdan hiçbiri böyle yiğitliklere kalkmadı. Bu, tabii iş başa düşünce seyirci kalacakları anlamına gelmez. Ama, genel olarak çocuklarımız, tehlikeden kaçınmalarına, dolaşısıyla tehlikeleri karşılamalarına elveren bir "tedbirlilik" yeteneği kazanıyorlar. Masada, hatta mutfakta bıçak kullanabiliyorlar, ocak yakıyorlar, yalnız başına deniz kıyısında dolaşabiliyorlar, caddelerde karşıdan karşıya geçebiliyorlar, hareketlerini denetlemeyi öğrendikten sonra kendini yok yere tehlikeye atmaktan da uzak durabiliyorlar. Demek ki, normalleşme tehlikelere meydan okumakla değil, tehlikeleri görüp onlara egemen olmaya elveren bir ihtiyat yetisi kazanmakla, böylece tehlikeler karşısında nasıl davranacağını bilmekle olur.

YALANLAR

Ruhsal sapmalar, azgın medar bitkisi gibi dört bir yana dallarını salarlarsa da, hepsi aynı kökten gelmez.

Normalleşmenin sırrı işte buradadır. Eğitimcilerin çoğunun paylaştığı yanlış, bu sapmaları birbirinden bağımsız, ayrı birimler olarak görmeleridir.

En ciddi sakatlıklardan biri de yalan söylemedir. Aldatmaca, ruhu peçeleyen bir çeşit giysidir. Takım takım elbiseyle dolu bir gardıroba da benzetilebilir, çünkü bir değil bir alay tebdili vardır. Her birinin anlamı ve önemi değişik bir sürü yalan çeşidi vardır. Bunların kimi normal, kimi patolojik yalanlardır. Geçen yüzyılın psikiyatrları, isterik kadınlar ve erkeklerin zorunlu yalanlarıyla ilgilenmişlerdir. Bu gibi hastalarda, yalan öyle boyutlara varır ki, konuşmaları aldatıcı bir ağ haline gelir. Çocuk mahkemelerinde ve gene çocukların tanıklığa çağırıldığı davalarda bilmezlikle söyledikleri yalanlar üzerinde durulmuştur. Kamuoyu, "günahsız ruhu" gerçeğin aynası bellenen çocuğun bütün içtenliğiyle aslı olmayan bir şeyi doğruymuş gibi söyleyebileceğini öğrendiğinde kıyamet kopmuştu. Daha sonraki incelemeler, bu çocukların gerçekten doğruyu söylemek istediklerini, yalan söyleyişlerininse heyecanlanmaları yüzünden, zihinlerinin karışmasından ileri geldiğini gösterdi.

İster müzmin, ister geçici olsun, doğru diye söylenen bu yalanlar çocuğun, ardına saklanmak üzere kullandığı bir siper olarak söylediği yalanlardan bütün bütüne farklıdır. Ama öz savunmayla ilişkili olmayıp da normal çocukların gündelik yaşamları içinde söyledikleri yalanlar da vardır. Öte yandan çocuk, aldatmak ya da kişisel çıkarı için değil de sırf başkalarını olmadık bir şeye inandırmanın zevkini tatmak için gerçeküstü şeyler anlatma isteğine kapılabilir. Kendini rolüyle eşleştiren bir aktörde olduğu gibi çocuk, bu yalanları söylerken bir sanatçı özentisi içindedir. Bir seferinde çocuklarımızdan biri, anasının yemeğe çağırdığı bir konuğa kendi eliyle hazırladığı bitki sularını ikram ettiğini ve konuğun bu içkilere bayılıp öve öve bitiremediğini anlatmıştı. Okula geldiğinde anasına sordum. Kadın bunun aslı esası olmadığını

nı söyledi. Demek oluyor ki çocuk, hayal gücünü kullanarak yoktan varetmediği bu masalla kendine göre ilginç bir yaratıcılık denemesine girmiş.

Bu çeşit yalanlar, kafaca tembel çocukların doğruyu arayıp, bulup söylemeye üşendikleri için uydurdukları yalanlardan farklıdır.

Kimi zaman da hesaplı ve kurnazca söylenmiş yalanlarla karşılaşırız. Anasının bir süre için yatılı okula verdiği beş yaşında bir çocuk tanıdım. Sınıfının başındaki yönetici iyi yetişmiş bir eğitimciydi. Bu çocukla da yakından ilgileniyordu. Çocuk, bir zaman sonra yöneticiden yakınmaya başladı. Ona karşı sert davranıyordu! Anne, okulun müdürüne çıkıp durumu anlattı. Yöneticiyle yüzleştirdiler, o zaman kadın, yöneticinin çocuğuna kötü davranmak şöyle dursun, tersine, ona büyük ilgi gösterdiğini anladı. Çocuğuna niye yalan söylediğini sorduğu zaman çocuk, "Müdür kötüdür diyemedim ya!" diye karşılık verdi. Bu herhalde müdürü kötülemekten korktuğu için değil, eğiticiyi suçlamanın öğrenciler arasında bir gelenek halini almış olmasındandı. Çocukların kendilerini çevrelerine uydurayım derken başvurdukları kurnazlıklar üstüne daha neler anlatılabilir.

Zayıf ve içine kapanık çocuklarsa, hemen o anda denkleştiriverdikleri yalanlar söylerler. Bu yalanlar, düşünülüp taşınıp söylenmiş değildir. Bir çeşit savunma refleksidir bunlar. Safçadır, hemen oracıkta uydurulmuştur ve hemen yalan olduğu anlaşılır. Öğretmenler, bu biçim aldatmacalarla mücadele ederler, ama neyi temsil ettiklerini unuturlar. Bunlar yetişkinlerin saldırılarına karşı aşikâre kullanılan savunmalardır. Bu çeşit yalanların suçlusu çocuklar, zayıf, arsız, yaramaz diye hiç durmadan suçlandırılan çocuklardır.

Aldatmaca, çocukta görünen zihinsel bir olgudur. Ama yalan söyleyen çocuk yaşlandıkça, yalan da gelişir ve örgütlenmiş hale gelir. İnsan toplumlarında yalanın önemi öyle büyüktür ki, sade kaçınılmaz değil, soylu ve

güzel bir şey sayıldığı izlenimine varsak yeridir. Nerdeyse giysi gibi doğal bir şey. Okullarımızda çocuklar, bu saptıktan kendilerini kurtaramıyorlar. Elbette bu, büyüü bir değnek dokunmuşcasına kendiliğinden olmuyor. Çocuğu ikna yoluyla değil, yapısını değiştirerek bu saptıktan vazgeçirmeye çalışılmalıdır. Açık seçik düşünceler, gerçekte ilişki, ruhça özgürlük, iyi ve soylu şeylere canlı ilgi, çocuğun ruhunu yola sokabilecek çevreyi sağlıyor.

Sosyal yaşam, yanlış törelerin havasına öyle gömülmüş ki, hani bunları düzeltmeye kalkacak olsanız, toplumu da bunlarla birlikte çöp tenekesine atmak gerekecek. Çocuk yuvalarından ayrılıp daha yüksek okullara giden çocuklar, sırf öbür çocuklardan daha içten oldukları için, daha dürüst davrandıkları için küstah ve itaatsiz bellendiler. Toplumda olduğu gibi sıradan bir okulda da disiplin ve töreler yalanla karmaştığı için öğretmenler, okullarımızdan gelen çocukların şimdiye dek bilinmedik içtenliğini öbür çocukların eğitimini aksatacak bir etken olarak gördüler.

Psikanalizin insan ruhu tarihine yaptığı en parlak katkılardan biri de, bilinçaltı gizlemeleri yorumlayışıdır. Bu bilinçaltı aldatmacalar, ardında gizli yatan yaşamsal ilkeyi örten, süsleyen, koruyan hayvan postlarına, kuştüyelerine benzer. İnsanın gerçek duygularını saklayan kamufraj, kişinin doğal duygularıyla çelişki içinde olan bir dünyada yaşayabilmesi, sağ kalabilmesi için kendi özünde kurduğu yalandır. Durmadan mücadele etmeye olanak bulamadığı için ruh, kendini çevresine uydurmaktadır.

En ilginç gizlemelerden biri de, yetişkinlerin çocuğa davranışındaki iki yüzlülüktür. Yetişkin, çocuğu kendi ihtiyaçlarına kurban ederken bunu kabule yanaşmaz. Doğal bir hakkı kullandığına, çocuğun hayrı için çalıştığına kendini inandırır. Çocuk kendini savunduğu zaman ise, işin asıl nedenini anlamaya davranacak yerde, çocu-

ğun kendini korumak, kurtarmak için yaptıklarını itaatsizlik olarak görür, bunları kötü eğilimlerine yorar. Yetişkinin içindeki doğruluğun, adaletsizliğin sesi gitgide güçsüzleşir, yerini "haklarına ve görevlerine" uygun davrandığı aldatmacası alır. Kalbi katılaşmıştır. Buz kesmiştir. Ne çarpsa ona, parçalanır. Dante, nefretin kol gezdiği cehennemde bu kalp katılaşmasını dile getirmek için şöyle konuşur: "Kalbim kayalaştı, yumruğumu vuruyorum ona, elim acıyor!"

24. BEDENSEL SAĞLIK ÜZERİNDEKİ GERİ TEPMELER

Ruhsal sapmalar beraberlerinde bir alay da çarpıklık getirirler. Ama bunlar, yalnızca beden işleyişini etkiledikleri için birbiriyle ilişkisiz görünürler. Çağdaş tıp, uzun incelemelerden sonra birçok fiziksel rahatsızlığın ruhsal kökeni olduğunu saptamıştır. Doğrudan doğruya bedene ilişkin bazı sakatlıklar bile, eninde sonunda ruhsal sorunlara dayanmaktadır. Bunlardan bazıları, sözelimi, sindirim güçlükleri özellikle çocuklar arasında çok yaygındır. Güçlü ve canlı çocuklarda doyumlanması güç oburluk halleri görülür. Bu çeşit çocuklar kendilerine gerektiğinden daha fazla yemek yemektirler. Bu doyurulmaz yiyecek isteği zaman zaman çocuğu yatağa düşürse de ana baba tarafından çocuklarının iştahlı oluşuna yorulur. Eskiden beri bedenin muhtaç olduğundan fazla yiyecek yemek, yarardan çok zararı olan bir kusur belenmiştir. Bu düşkünlük bir yandan yiyecek isteği uyandırırken, bir yandan da gerekli yiyecek miktarını belirleyen normal bir duyarlılığın çarpıtılması gözyle görünse yeridir. Bu duyarlılık, dirliğini, özünü koruma içgüdüsüne borçlu olan hayvanlara özgü bir niteliktir. Gerçekte bu içgüdü çifte yanlıdır. Bunun bir yanı hayvanın çevresiyle ilgili olup, tehlikelerden kaçınmasını sağlar. Öbürü ise bireye özgüdür, yediği yiyeceğe ilişkindir. Yaban hayvanlarında sade ne yemeleri gerektiğini değil, ne kadar yemeleri gerektiğini de belirleyen bir kıla-

vuz içgüdü vardır. Her hayvan türünün en belirgin özelliklerinden biridir bu. Yedikleri ister az, ister çok olsun, her hayvan içgüdüünün buyurduğu kadarını yer.

Sade insan, kendini yalnız gerektiğinden daha fazlasını değil, aynı zamanda sağlığına zararlı olanı da yemeye iten o oburluk denen kusurun kölesidir. Bundan dolayı denilebilir ki, ruhsal sapmaların belirmesiyle kişiler, kendilerini koruyan ve sağlıklarını güven altında tutan duyarlılıkları yitirmektedirler. Buna kanıt olarak yemek yemesinde denge eksikliği göstermeye başlayan sapık çocukları örnek verebiliriz. Çocuk, sadece yemesi lezzetli ve zevkli olduğundan, yani dışa dönük bir yargıyla yiyeceğe saldırır. Oysa sapık çocuklarda öz savunma içgüdüü, bu yaşamsal iç güç, zayıflar, tükenir. Normale dönüşü sağlayan okullarımızda en çarpıcı gelişmelerden biri de, ruhsal sapmalardan arınmış çocukların açgözlükten kurtulmalarıdır. Doğru dürüst ve yolunca yordamınca yemek yemeyle ilgilenmeye başlarlar. Yemek zamanı gelince bacak kadar çocuklar peçetelerini, çatal, bıçaklarını düzenlemeye ya da kendilerinden küçük arkadaşlarına yardıma girerler. Bu hazırlıkta titizliği öylesine ele alırlar ki, kimi zaman yemekleri soğur. Masada hizmet nöbeti gelenlere öbürleri, kendilerine daha kolay bir iş, yani yemek yeme işi düştüğü için gıptayla bakarlardı. Yiyecekle kişinin psikolojik hali arasındaki ilişkinin daha ele gelir bir kanıtı da, içine dönük çocukların davranışında görülür. Bu gibi çocukların yiyeceğe karşı göze batar, çoğu zaman da aldedilmez bir düşmanlıkları vardır. Bir lokma bir şey yememekte direnirler ve zaman zaman bu dirençleri öyle keskinleşir ki, evde ya da yatılı okullarda bu yüzden meseleler çıkar. Yoksul, zayıf çocuklar için açılmış kuruluşlarda bu gibi olayların görülmesi ilginçtir. Kimi zaman yiyecek düşmanlığı, çocuğu bedence çöküntüye sürükler, yıkımını hazırlar. Ama yemeğe karşı düşmanlıkla çocuğun iştahını yitirmesine yol açan bedensel rahatsızlıkları birbirine karıştırmamak

gerekir. Sözü ettiğimiz çocuklar ruhsal durumları dolayısıyla yemeği yadsıtmaktadırlar. Bazı hallerde bu bir savunma mekanizmasından ileri gelmektedir. Sözelimi, yetişkinler, çocuğu acele yemek yemeye zorlarlar. Oysa çocukların kendilerine göre bir yemek yeme ritmi vardır ve yetişkinlere ayak uydurmak istemezler. Çocuk doktorları çocukların gereksindikleri besini bir seferde yemediklerini, uzun süreler yemeğe el vurmadıklarını saptamışlardır.

Aynı şey, bebeklerde de süttten kesilmelerinden önce görülür. Daha mideleri dolmadan dinlenmek için memeyi bırakırlar, bir zaman sonra yeniden, ama aralıklı ve ağır bir ritimle emmeye başlarlar. Çocuk, yemek yemeyi reddettiğinde bunun nedeni büyük bir ihtimalle şudur: Kendisini doğal eğilimlerine aykırı bir tarzda yemek yemeye zorlayanlara karşı bir engel çekmektedir. Bununla birlikte bu çeşit bir savunma açıklamasının geçerli olmadığı haller de vardır. Düzensizliğin nedeni başka yerlerde aranmalıdır. Çocuk bünyede iştahsız gibi görünmektedir. Beti benzi soluktur, istediğiniz kadar güneşe, açık havaya çıkarın, iştahı açılmaz. Ama daha yakından incelediğimizde bir de bakarız ki ortada çocuğun alabildiğine bağlı olduğu ve onu egemenliği altına almış olan bir yetişkin vardır. O zaman bu çocuğu iyileştirmenin tek çaresi, onu baskı altında tutan kişiyi saf dışı kılmak, çocuğa ruhça özgür ve faal olabileceği bir ortam sağlamaktır. Ancak böylece ruhunu çarpıtan bu bağlılıktan kendini kurtarabilir.

Ruhsal yaşam ile ondan alabildiğine uzak görünen bedensel olgular arasındaki ilişki, söz gelimi yiyecek konusunda, öteden beri bilinmektedir. Oburluk, "zihni karrartan" kusurlar arasında sayılır. Saint Thomas Aquinas'ın oburlukla zekâ arasındaki bağları belirtişindeki kesinlik ilginçtir; oburluğun muhakemeyi körlettiğini, böylece anlaşılabilir gerçekleri kavrama yeteneğimizi zayıflattığını ileri sürer. Oysa çocukta bunun tam tersi

yer almaktadır; ruhsal rahatsızlık oburluğa yol açmaktadır.

Bazı dinsel inançlar, bu kusuru ruhsal rahatsızlıklarla ilişkili görmekte, onu ruhun ölümüne yol açan, yani evrenin gizli yasalarından birini çiğnemeye itici ana günahlar arasında saymaktadır. Yönetici içgüdünün, yani öz savunma eğiliminin körleşmesiyle ilgili kuramımız, dolaylı olarak psikanaliz tarafından da desteklenmektedir. Ama çağdaş bilim bunu daha değişik bir tarzda yorumlamakta, bir "Ölüm içgüdüsünden" söz etmektedir. Bu açıklamaya göre, insanda ölümü kolaylaştırmaya, hatta intihar yoluyla öcelemeğe yönelik doğal bir eğilim vardır. Kişi alkol, esrar, kokain gibi zehirlere ölesiye kapılabilir. Yaşama ve selamete sıkı sıkı yapışacağı yerde, ölüme sevdalanır, ölümü çağırır. Ama bu, bireyin öz savunmasına göz kulak olan o yaşamsal içduyarlılığın ortadan kayboluşunu gereğince açık seçik bir biçimde belirleyememektedir. Böyle bir eğilim, ölümün kaçınılmazlığıyla ilişkili olaydı, aynı şeye bütün yaratıklarda rastlardık. Ama rastlamadığımızı göre, her ruhsal rahatsızlığın insanı ölüm yoluna koştuğunu, yıkıma sürüklediğini ve bu korkunç eğilimin belli belirsiz de olsa, ilk çocuklukta görüldüğünü söylemekle yetinmek daha doğru olacaktır.

İnsanın bedensel ve ruhsal yaşamları birbirine yakından bağlı olduğuna göre, hastalıkların daima psikolojik bir yanı vardır. Ama yemekle ilgili anormallikler, olmadık hastalıklara kapıları ardına kadar açmaktadır. Bedence hasta olduğuna herkesin inandığı kişilerde bile, görünüşü bunca kandırıcı olan hastalığın hayali olduğu ve psikolojik bir nedene dayandığı görülmüştür. Kişinin hastalıkta bir çeşit sığınmak arayabileceğini gösteren psikanaliz, bu anormalliklerin anlaşılmasına büyük katkıda bulunmuştur. Ateş yükselebilir ve kimi zaman ciddi birtakım işlevsel rahatsızlıklar belirir. Bu arazlar fizyoloji yasalarını egemenliği altına alan bilinçaltı rahatsız-

lıklardan ileri gelmektedir. Bu çeşit hastalıklardan medet uman benlik, tatsız bulduğu konular ya da görevlerden kaçmaktadır. Hangi tedaviye koşsanız boşunadır. Benlik, kaçmak istediği koşullardan kurtulmadıkça hastalık sürüp gidecektir. Çocuklar kendilerini normalliğe aktarabilecek, özgürce yaşayacak ve hareket edecekleri bir çevreye kavuştuklarında birçok hastalıklar ve maraz haller ortadan kaybolacaktır. Bugün birçok çocuk doktoru, okullarımızı Sağlık Yuvası (*Case del la Salute*) diye adlandırmaktadır. Her türlü tedaviye direnç gösteren işlevsel hastalıklardan şikâyetçi çocukları bize yolluyorlar.

Üçüncü Bölüm

25. YETİŞKİNLE ÇOCUK ARASINDAKİ ÇATIŞMA

Yetişkinle çocuk arasındaki çatışmanın sonuçlan, durgun bir göle atılan bir taşın yol açtığı halkalar gibi sonsuzdur. Bir daire halinde her yöne açılan bir karmaşa başlamıştır.

Nasıl su damlacıklarının incelenmesi, bizi bu karmaşanın nedenine götürürse, psikanalistlerle hekimler, bedensel ve ruhsal hastalıkları kökenlerine dek izleyip, ana nedenini bulmaya çalışırlar. Ana akıl hastalıklarının kaynağına ulaşmak için uzun yollar aşmak gerekir.

İnsan ruhunun zaaflarını, başarısızlıklarını iskan-dil etmeye çalışan bilimler, ilk nedenlerin ötesine, bilincin ötesine geçmeli, kökensel kaynaklara, durgun göllere, yani çocuk ruhunun derinliklerine varmalıdır. Ama niyetimiz tam tersi yönde yol almak, insanlığın tarihiyle ta ilkel başlangıçlarından girişerek ilgilenmekse, ilk çocukluğun kıpırtısız göllerinden başlayarak, yaşamın dramatik sürecini de izleyebilir; bir çağlayandan diğerine seke seke gidişinin, böylece özgürlüğe erişimin seyrine dalabiliriz.

Yetişkinlere musallat olan bedensel, zihinsel ve sinirsel hastalıklar çocukluğa bağlanabildiğine göre, bunların ilk belirtilerini çocuğun yaşamında görmemiz gerekir. Üstelik her büyük ve belirgin belanın yanı sıra bir alay önemsiz belanın da sökün ettiğini akıldan çıkarma-

yalım. Hastalanma, insanın bir hastalığın saldırısına karşı direnme gücünün çöküntüsü demek olduğuna göre, bu çeşitten daha başka çöküntülerin sökün etmesi olasıdır.

İnsanın bedensel ya da zihinsel çöküntüsüne yol açan olaylar çeşitlidir. Suyun içmeye elverişli olup olmadığını anlamak için, sade bir damlacığını inceleriz. Baktık ki bozuk, geri kalanın da zararlı olduğu sonucuna varırız. Aynı şekilde, bir sürü insanın kendi yanlışları yüzünden mahvolduğunu görünce, bundan bütün insan türünün birtakım temel yanlışlara düştüğü sonucunu çıkarabiliriz.

Bu yeni bir görüş değil. Ta Musa zamanında, ilk insanın günah işlediği ve onun günahlarının bütün insanlığı yıkıma sürüklediği anlatılırdı. Asıl anlamını kavramayanlarca, ilk günah Adem'in bütün torunlarını birden mahkûm ediyor diye haksız ve yersiz bir ceza sayılır. Ama şimdi gözlerimizin önünde günahsız çocuklar doğal gelişimleri bakımından yüzyıllardır işlenen yanlışların sonuçlarını ömürleri boyunca çekmeye mahkûm edilmektedir. Bu yanlışların kaynağı, insan yaşamının temel çelişkilerinde yatmaktadır. Ve ne yazık ki bunlar şimdiye dek yeterince araştırılmış değildir.

26. ÇALIŞMA İÇGÜDÜSÜ

Bu yeni keşifler yapılmadan önce, çocukların ruhsal gelişimini yöneten yasaları bilen yoktu. Ama artık "duyarlılık dönemleri" insanoğluyla ilgilenen en önemli bilim dallarından biri olmaya adaydır.

Büyüme ve gelişim, çocukla çevresi arasındaki ilişkilerin sürekli olarak daralmasına bağlıdır. Çünkü çocuğun kişiliğinin gelişimi, özgürleşmesi, yetişkinlerden yavaş yavaş bağımsız hale gelmesiyle mümkündür. Ve bu büyüme, çocuğun kendi özişlevlerinin gelişimi için gerekli araçları sağlayan elverişli bir çevrenin sağlanmasına bakar. Buna paralel bir örnek çocukların sütten kesilmesinde bulunabilir. Bebek için ana sütünün yerini tutabilecek mamalar hazırlanır. Yani bebekler, besinlerini artık analardan değil, çevrelerinin ürününden sağlamaya başlarlar.

Çocuğun giderek özgürlüğe kavuşmasından dem vururken, onu bağımsızlaşmasına elverecek bir çevreden yoksun kılmak, akıl alacak şey değildir. Böyle bir çevrenin hazırlanması ise, çocuğun beslenmesi konusunda olduğu gibi, titiz çalışmalar gerektirir. Ne var ki, çocuğun ruhsal ihtiyaçlarını gereğince karşılayacak yeni bir eğitimin ana hatları, çocukların kendilerinden devşirebilir. Bunlar izlenip uygulanabilececek kadar açık seçiktir.

En önemli buluş, çocuğun çalışma sayesinde normal hale dönebileceği yolundaki buluştur. Dünyada her ırk-

tan çocuklar üzerinde yapılan sayısız deneyler, bunun ruhbilim ve eğitim alanında gerçekten en önemli veri olduğunu göstermiştir. Çalışmaksızın kişiliğini örgütleyemediğine göre, çocuğun çalışma isteği yaşamsal bir içgüdü sayılmalıdır. Ne şefkat, ne de bedensel sağlık, çalışmanın yerini tutamaz. Öte yandan, çalışma içgüdüğü saptırıldığında ne başkalarını örnek gösterme, ne ceza, ne de başka bir çevre kâr eder. İnsanoğlu çevresi üzerinde egemenlik kurmasına elveren zekâsı ve isteminin uzantısı olan kollarını kullanarak benliğini kurar. Çocukta görülen çalışma isteği, çalışmanın insan türüne özgü bir içgüdü olduğunun kanıtıdır.

Öyleyse büyük bir doyum ve hoşnutluk kaynağı ve bir sağlık ilkesi olarak belenmesi gereken çalışma, yetişkinler tarafından niye tatsız bir zorunluluk gözüyle görülmektedir? Toplumun çalışma konusunda amacını saptırmış olmasından ileri gelmektedir bu belki de. O köklü çalışma içgüdüğü, insanın içerisinde geriye itilmiş bir özellik olarak saklı durmaktadır: Çünkü mal ve iktidar hırsıyla yolundan saptırılmış haldedir. Bu koşullar altında çalışma sadece dış konumlara ve sapık insanlara yürütülen karşılıklı çekişmelere tutsak kılınmaktadır. Böylece ruhsal engeller yaratıcı bir angaryaya dönüşmektedir. Ama çalışma, elverişli koşulları yeniden bulup bir içdürtüden doğarak suyunca akmaya başlayınca, yetişkinlerde bile bambaşka bir görünüm kazanır. Olanca büyü ve çekiciliğiyle insani sapık özünün üstüne yükseltir. Bunun en iyi örneği, bilginlerin buluşları, sanatçıların ölmez yapıtlarıdır. İnsan böyle bir yaratıcı çalışmaya daldığında, olağanüstü bir güçle donanır ve öz kişiliğini dile getiren doğal içgüdüünü yeniden kazanır. Bu içgüdü topraktan fıskıran güçlü bir dere gibi dünyamızı yeşertir. Uygarlık yolunda ilerlemenin kaynağıdır bu. İnsanoğlu o çalışma içgüdüğüyle çevresini, yaşamına daha elverişli kılmayı başarır. Çalışma, insanın başlıca özelliğidir. Uygarlık yolunda ilerleme, insanın yaşamı

daha rahat, daha kolay kılan bir çevre yaratmasına elveren türlü becerileriyle doğrudan doğruya ilgilidir.

Böyle bir çevrede insan, doğal yaşama yolundan ayrılır. Ama yeni yarattığı çevreye de yapay denemez. Çünkü bu çevre, doğaya karşı gelmekte değil, onu açmaktadır. Bu yüzden de ona "Üstün yaşam" dense yeridir. İnsanoğlu, yavaş yavaş bu üstün düzeni benimser, yaşamının temel ögesi kılar.

Doğa tarihinde yeni türlerin ortaya çıkmasıyla sonuçlanan dereceli (kerteli) ve yavaş evrim süreçlerine rastlanır. Hayvanlar su yaşamından kara yaşamına geçmeden önce iki yaşamlı amfibiyalar dönemini yaşamışlardır. İnsan da doğal bir yaşamla başlayıp, sonunda kendine üstün bir çevre kurmayı başarmıştır, insan, sadece doğaya göre yaşamakla yetinirse de doğanın görünen ve görünmeyen güçlerinden sonuna dek yararlanmayı bilir.

insan sade belli bir yaşam ortamından bir başkasına geçmiş değil, aynı zamanda bu yeni ortamı kendi eliyle yaratmasını bilmiştir. Şimdi de onsuz yaşayamamaktadır. Dolayısıyla insanın yaşamı, öbür insanlara bağlıdır. Doğa, insana öbür canlılara olduğu kadar yardımcı değildir. Kuş yiyeceği daneyi, yuvasını yapacağı malzemeyi doğada hazır bulurken, insan ihtiyaçlarını öbür insanlardan sağlamak zorundadır. Hepimiz birbirimizin eline bakıyoruz ve her birimiz özemeğiyle yaşama zorunda olduğumuz o üstün çevrenin kurulup sürdürülmesine katkıda bulunuyoruz.

Ama insan, öbür insanların eline bakıyorsa da, en azından kendi varlığının efendisidir; yaşamını dilediğince yönetmekte ve yürütmektedir. Doğa olgularının doğrudan doğruya boyunduruğu altına girmiş değildir. Onlardan belirli bir ölçüde soyutlanmış olup, insanlara özgü olgulara bağlıdır ve çevresindekilerin kişilikleri doğ-

ru yoldan saptığı anda, bütün yaşamı tehlikeye düşmektedir.

Çalışmayla normallığe ulaşma arasındaki yakın ilişkinin en iyi kanıtı, doğal bir çalışma içgüdüsünün var oluşudur. Doğa, insanı, öz varlığının belirtisi olan şeyler yaratmaya ve yaradılışın amacını daha ileri götürmeye iter. Nitekim, insanın bütün canlıların kendi tür içgüdülerine göre katkıda bulunduğu evren uyumunu paylaşmadığını ileri sürmek, mantık dışıdır. Mercanlar, dalgaların bitip tükenmez darbeleriyle yıpranan kıtaları yeniler ve adalar meydana getirir. Böcekler, bir çiçekten bir çiçeğe çiçek tozları taşıyarak bitkilerin sürekliliğini sağlar. Sırtlanlarla akbaba, leş yiyerek yeryüzünü cesetlerden temizler. Kimi yaratıklar yararsız şeylerin ortadan kalkmasına, kimileri de bal, balmumu, ipek gibi yararlı maddeleri yaratmaya yarar.

Canlılar, yeryüzünü adeta atmosfer gibi kuşatırlar ve her canlı, yeryüzünde yaşamın devamı için öbür canlılara bağımlıdır. Onun içindir ki, yeryüzünü kaplayan yaşam, bugün bir "biyosfer" (yaşam küresi) diye anılmaktadır. Canlılar, varlıklarını sürdürmekle, türlerinin devamını sağlamakla kalmazlar, bir çeşit dünyasal uyum içinde hep beraber çalışırlar. İnsan, her şeyden önce bir işçidir. Kendisi için yalın varoluş sorunlarını üretiminin fazlalığıyla aşan ve bir bakıma evrensel düzene ait olan üstün bir ortam kurar.

İnsanın elinden çıkan işlerin kusursuzluğu, sırf insanın kişisel ihtiyaçlarıyla değil, çalışma içgüdüsünün her zaman akıl-sır ermez hesaplarıyla ölçülmelidir. İnsan, yaşamını sürdürme amacının ötesine geçmiş olduğuna göre, çocuğun gelişimi de bu yönetici içgüdü'nün çizgisini izlemeli ve çocuğun normal eğitimi, insanın kendi kendini aşması amacına yönelmelidir.

27. İKİ ÇEŞİT ÇALIŞMA

Çocukla yetişkin, aslında gül gibi geçinip, birbirlerini sevecek, uyum içinde yaşayacak yerde, birbirlerini anlamada başarısızlık göstermeleri yüzünden boyuna çekirler, birbirlerinin hayatlarını zehir ederler.

Bu çekişme, birçok sorunlara yol açar. Bunların bazıları açıktır, meydandadır, karşılıklı ilişkileriyle ilgilidir. Yetişkinin yaşamı içinde gerçekleştireceği girift, çapraşık bir yeri, bir görevi vardır. Elindeki işi bırakıp çocuğun ihtiyaçlarını karşılamaya koşması ve çocuğun ruhsal ritmine, yaşama düzenine ayak uydurması gitgide güçleşir. Öte yandan yetişkinler dünyasının günden güne daha girift ve daha yoğun bir hal alışı da çocuğun dünyaya uymasını zorlaştıran bir etkendir. Çağdaş uygarlığın bir bakıma doğaya aykırı düzeniyle, ilkel halkların yalın ve huzur içindeki yaşamlarını kıyaslamakta yarar vardır. Bu ilkel toplumlarda çocuk kendine doğal bir sığınak, dırıltısız-gürültüsüz, işiyle gücüyle uğraşan yetişkinlerin yanında kendine bir yer bulmakta güçlük çekmez. Çocuk, dilediği gibi dokunup okşadığı evcil hayvanlarla ve çeşitli araçlarla çevrilidir. Büyüklerin azarlarını, protestolarını üzerine çekmeden kendi işini görmede özgürdür. Yorulduğunda da bir ağaç gölgesine çekilip tatlı bir uyku çeker.

Oysa uygarlık, çocuğu bu doğal çevreden giderek yoksun kılmıştır. Her şey hesaplı, hızlı ve ince eleyip sık dokunmuştur. Yetişkinlerin ritmi, gitgide hızlanan yaşamı, çocuğun önüne büyük engeller diktiği gibi, maki-

nenin günlük yaşama akın edişi, çocuk için —sözgeli mi—yel değirmenleri gibi en son sığınakları bile silip süpürmüştür. Çocuk, doğal uğraşlarını gönlünce yürütme olanağından yoksundur. Çocuğa yöneltilen dikkatin çoğu, onu tehlikelerden korumaya yöneliktir. Bu da yaşamının büsbütün kısıtlanmasına yol açar. Dünya içinde çaresiz ve esir bir sürgün gibidir. Kimse onun için elverişli bir ortam yaratmayı düşünmez, kimse onun çalışma ihtiyacını aklına getirmez.

İki çeşit yaşam biçimi olduğuna, yani çocukla yetişkinin yaşamı birbirinden ayrıldığına göre, karşımızda birbirinden ayrı iki sosyal sorun ve birbirinden kesin olarak farklı iki çalışma tarzı bulunduğunu bir an önce anlamalıyız.

YETİŞKİNİN ÇALIŞMASI

Yetişkinin yerine getireceği belirli bir görev vardır: Yukarda sözünü ettiğimiz "Üstün çevre"yi yaratmakla yükümlüdür. Bunun için zekâsını ve bedenini seferber edecek ve genel olarak sosyal ve kolektif nitelik taşıyan üretici bir çalışmaya girişecektir.

Çalışırken de örgütlü toplum kurallarına uyma zorundadır. Bunlara gönüllü olarak uyacaktır ki, ortak bir toplu amaca erişilsin. Öte yandan yöresel törelere dayanan ve değişik kültür kaynaklarına yaslanan bu kuralların yanı sıra doğanın özüne ilişkin birtakım çalışma yasaları da vardır. Bunlar bütün insanlar ve bütün çağlar için geçerlidir. Bütün canlıları kapsayan bu yasalardan biri de iş bölümü yasasıdır. Bu, herkesin aynı şeyleri üretmemeleri yüzünden insanlar arasında daha da kaçınılmaz bir nitelik kazanır. Bir de bireyin kendi çalışmasına ilişkin bir doğal yasa var: Asgari çaba yasası. İnsan, asgari enerji harcayarak azami ürünü sağlamaya çalışır. Bu çok önemli yasa, mümkün olduğunca az çalışma iste-

ğinden çok, az emekle azamiyi üretmeye yöneliktir. Bu, insanın el emeğini bütünleyen makinelere uygulanan ilkedir. Bu yasalar her zaman, dünyanın her yerinde gözetilmese de geçerliliklerini yitirmezler. İnsanın buyruğundaki maddesel kaynaklar sınırlı olduğu için zenginleşme tutkusu rekabete yol açar. Bu yüzden yaban hayvanları arasında görülen bir yaşama mücaadelesi patlak verir.

Bu doğal çatışmalardan başka bir de bireysel sapmalardan ileri gelenleri vardır. Bireyin ya da türün devamına ilişkin olmayan mal hırsı bunlar arasında sayılabilir. Bu özlemin doğal bir kökeni olmadığı için de hiçbir sınır tanımaz. Bir başka sapma da sevgiyi ezip yerine nefreti geçiren sahip olma tutkusudur. Bu sapma, örgütlenmiş bir çevreye musallat olduğunda sade bireyi değil, toplu çalışmayı da zedeler. Böylece doğal işbölümü düzeninin yerini başkalarının emeğini sömürme ilkesi alır. Bu eğilim zamanla ve haklar kisvesi altında kişilere özgü sapıklıklara, toplumsal ilkelere dönüştürücü bir imkân haline gelir. Yanılgı zafer kazanır. İnsan yaşamının ve ahlakın bir parçası sayılır. Bu kara bulut altında her şey çarpıklaşır, bütün doğal değerler yerine kötülükler ve belalar kaçınılmaz zorunluklar olarak belirir.

Çocuk, yetişkinler arasında yaşayan canlı bir varlık olarak kendini yaban bir atmosferde bulmaktadır. Yetişkinlerin sosyal eylemleriyle alıp vereceği yoktur. Kendi eylemleri ise topluma yararlı şeylerin üretimine doğrudan doğruya bağlı değildir. Şunu her şeyden önce kabul edelim ki çocuk, yetişkinlerin sosyal faaliyetlerine katılacak yapıda değildir. Ağır bir çekici örse bütün gücüyle indiren bir demircinin eylemi, elbette çocuğun çelimsiz kollarına göre bir iş değildir. Zihinsel çalışma diye de sözgelimi, bir bilginin dakik araçlarla yürüttüğü deneyleri kastediyorsak, bu da çocuğa göre değildir tabii. Yani bir yasa taslağı hazırlayan bir yasa koyucunun işini çocuğa yüklemek de akıl kârı olmaz.

Çocuk, yetişkinlerin örgütlenmiş toplumuna bütün bütüne yabancıdır. Çocuğun "mülkü", bu yetişkinler dünyasının içinde değildir. İnsanların doğa üstünde kurdukları bu yapma dünyaya yabancıdır. Çocuk, topluma kendini uydurup, üretimine katkıda bulunamayacağına, yapısını değiştiremeyeceğine göre, toplum-dışı bir varlık olarak dünyaya gelmektedir. Dahası, kurulu düzeni tedirgin edici bir ögedir. Gayrı sosyaldır; yetişkinlerin çevresinde, hatta kendi yuvasında tedirginlik kaynağıdır. Yetişkinler çevresine uyamamazlığının yanı sıra, doğal olarak canlılığı, sakin duramayışı bu huzur bozucu niteliğini artırır.

Yetişkinler, çocuğun hareketlerini kısıtlama eğilimindedirler. Rahatsız edilmek istemedikleri için, çocuğu pasifleştirmeye kalkarlar. Çocuk, odasına ya da okula tıkkılır. Yetişkinlerin dünyasında onları tedirgin etmeden yaşayacak çağa gelinceye dek çocuk, yetişkinler tarafından günlerini sürgünde doldurmaya mahkûm edilir.

Yetişkinler dünyasına katılmaya hak kazanabilmesi için, tıpkı kamu haklarından yoksun bir kişi gibi, bükükler ne derse dinlemeyi öğrenmiş olmalıdır. Yetişkin, çocuğun efendisi, hâkimi, hükümdarıdır. Onun buyruğına uymazlık edilmez.

Çocuk hiçten işe başlayarak yetişkinlerin arasına ancak belirli sınavlardan geçtikten sonra katılabilir. Çocuğun yanında yetişkin, bir tanrı kadar ulu ve güçlüdür. Çocuk, yaşayabilmesi için gerekli olan ihtiyaçlarını onun elinden sağlayacaktır. Yetişkin, çocuğun yaratıcısı, hâkimi, hâmisi ve velinimetidir. Dünya yüzünde çocuğun yetişkine uyrukluğunu gölgede bırakabilecek bir başka efendi-köle ilişkisi yoktur.

ÇOCUĞUN ÇALIŞMASI

Ama çocuk da bir işçidir, bir üreticidir. Yetişkinlerin

çalışmasına katılamasa bile, onun da kendine göre önemli ve güç bir görevi vardır: Bir insanı ortaya çıkarmak, bir insan yaratmak, üretmek. Yeni doğmuş bebe, çaresiz, eli kolu bağlı bir varlıktır. Ama bu el kadar yavru, sonunda büyüüp bir yetişkin olur. İşte böylece oluşan bu yetişkinin zekâsı gelişmiş, zenginleşmişse, bu çocukluk çağında kazandığı ruhsal başarı ve fetihlerin ürünüdür. İnsan, doğrudan doğruya bir çocuktan yoğrulamakta, biçimlenmektedir. Yetişkin, bu çalışmaya katılmamaktadır. Çocuk nasıl yetişkinlerin o üstün sosyal dünyasının dışında tutuluyorsa, yetişkinler de çocukların dünyasından ayrı tutulmaktadır. Çocuğun çalışması, yetişkinin çalışmasından ayrı, hatta ona aykırıdır. Ama insan nasıl yaratılmıştır? Nasıl olup da insan, hiçten varolduğu halde, zekâsını gönendirmiş, bütün öbür yaratıklara egemen olabilmiştir? Bu hayret verici olayı bütün ayrıntılarıyla her çocukta görüp hayranlıkla izleriz. Gören gözler için bu şaşırtıcı şeydir, tadına doyum olmaz bir şölendir. Adem babamızın başından geçenler, yaşayanlar dünyasına gelen bütün insanların başından geçer. Ne kadar sık söylesek, o kadar iyi: "Çocuk, insanoğlunun babasıdır." Bir yetişkinin bütün yetkileri, güçleri çocuğun kendine emanet edilen görevi yerine getirmesiyle yarattığı gizli güçlerden kopup gelmededir. Çocuğu gerçek bir işçi kılan şey, bu dediğimiz başarıya, yani insan olma başarısına, hayal kurmakla ulaşmayışdır. Düpedüz iş görmektedir. Sürekli emek harcayarak yaratmaktadır kendini. Ve bu iş için de yetişkinin yararlandığı ve değiştirdiği o dış dünyayı kullanmaktadır. Çocuk, alıştırmalarla büyümektedir. Yapıcı çabaları dış çevrede yer alan gerçek bir çalışmadır.

Çocuk, alıştırmalarla ve hareketleriyle tecrübe kazanır. Kendi hareketlerini düzenler. Dış dünya ile ilişkiye girdikçe, duyduğu heyecanlan zapteder. Bunlar zekâsını yoğurmaya yarar. Dikkatle dinleyerek ve ancak onun için mümkün olan başlangıç çabalarına girişerek,

bıkıp usanmadan konuşmayı öğrenir ve en küçük usanç duymadan uğraşa didine dik durmayı beller. Çocuk büyürken titiz bir öğrenci gibi belirli bir program izler. Bu izleyişte yıldızların yörüngelerine şaşmaz bağlılıklarını andıran bir sekmezlik vardır. Çocuğun her gelişim aşamasındaki ağırlığını, boyunu önceden kestirebileceğimiz gibi, beş ya da sekiz yaşında hangi zekâ düzeyine erişeceğini de tahmin edebiliriz; Çocuk, sürekli çabaları, deneyimleri, mücadeleleri ve geçirdiği sınavlarla yavaş yavaş faaliyetlerini mükemmelleştirmektedir. Yetişkin, çevreyi sağlamada, biçimlemede yardımcı olabilse de çocuğu mükemmelleştiren çocuğun kendisidir. Çocuk, menziline ulaşmak için durmadan talim eden bir koşucudur. Bir yetişkinin erişkinliği çocukkenki çabalarına bağlıdır.

Biz yetişkinler, çocuğa bağımlıyız, onun uyruklarıyız. O nasıl bizim yetişkinler dünyamız içinde oğlumuz ve uyuğumuzsa, onun çalışma dünyası söz konusu olduğunda biz, çocuğun oğullan ve uyruklarıyız. Yetişkin bir alanda efendi olabilir ama, öbür alanda çocuk, efendidir, egemendir. İkisi birbirinin eline bakar. Yetişkin de, çocuk da başkandırlar ama, iki ayrı örgütün başkanları.

İKİ TİP ÇALIŞMANIN KARŞILAŞTIRILMASI

Çocuğun çalışması, dış dünyadaki gerçek nesnelere yürütülen eylemlerden kurulu olduğuna göre, özel bir inceleme konusu yapılabilir. İşlemlerinin kökenlerini ve biçimlerini araştırdıktan sonra da yetişkinlerin çalışma biçimleriyle kıyaslamaya başlayabiliriz. Gerek çocuk, gerekse yetişkin, çevreleri üzerinde doğrudan doğruya bilinçli ve gönüllü eylemde bulunmaktadırlar. Yani sözcüğün tam anlamıyla çalışmaktadırlar. Ama ikisinin ayrı amaçlar gütmeleri yüzünden bu karşılaştırma, bu nok-

tada tıkanmaktadır. Her türlü yaşam, bitkilerinki de dahil, çevrenin zararına gelişir ama, yaşamın özü durmadan çevreyi erginleştirerek doğanın dengesini sürdürmek eğiliminde bir enerjidir. Zaten böyle olmasaydı, o dengeyi bilmeseydi, dediğimiz enerji de ortadan silinir giderdi. Sözelimi, mercan polipleri, deniz suyundan çektikleri kalsiyum karbonatla canlarını koruyan kabukları oluştururlar. Faaliyetlerinin özgün amacı budur, ama genel yaradılış planı içinde, yeni kıtalar da oluştururlar. Bu ergeçsel (nihai) amaç kısa vadeli faaliyet amacından apayrı olduğu içindir ki, yeni kıtalar meydana getirme sorununa hiç ilişmeden mercanlar ve mercan kayaları üzerine cilt cilt kitap yazabiliriz. Aynı şey bütün canlılar için, özellikle insanoğlu için geçerlidir.

Her yetişkinin çocuğun yürüttüğü yaratıcı eylemin ürünü oluşuna bakarak çocuğun belirli, göze görülür ve ergeçsel bir amacı izlediği kanısına varabiliriz. Ama çocuğu hemen her açıdan inceleyip, vücudunun hücrelerinden sayısız işlemlerinin en ufak ayrıntılarına dek gözden geçirmeyi kendimize iş edinsek de ergeçsel amacını, yani bir yetişkin haline gelme, oluşma amacını gözden kaçırabiliriz.

Ne var ki, bu bir tek eylemin birbirinden ayrı amaçları çevrenin zararına çalışıldığına işaret eder.

Doğa, zaman zaman gizlerinin bazılarını açığa vurma için çok yalın araçlara başvurur. Sözelimi, böceklerde gerçek üretici emeğin ürünlerini kolayca görebiliriz. İnsanların onca değerli kumaşları dokunmasına yarayan ipek, bunlardan biridir. Öte yandan insanoğlunun gördüğü yerde ortadan kaldırmaya davrandığı örümcek ağı da vardır. İpeğin, gelişim aşamasında bulunan ipek böceğinin ürünü olmasına karşılık, ağ, yetişkin örümceğin yapıtıdır. Bu kıyaslamayı yapışımız, çocuğun çalışmasıyla, yetişkinin çalışmasını kıyasladığımızda nitelik ve amaç açısından birbirinden ayrı iki başka faaliyetten söz ettiğimizi daha iyi anlamamız içindir.

Çocuğun çalışmasının doğasını bilmek gerekir. Çocuk, çalıştığında yaptığı işin ötesinde bir amaç gütmmez. Çalışmasının bütün amacı, çalışmanın kendisidir. Bir alıştırmayı tekrar ede ede çalışmalarını sona erdirdiği zaman, eriştiği sonuç "dış etkenler"den bağımsızdır. Çocuğun kişisel tepkilerini incelediğimizde görürüz ki, işe son vermesi, yorulduğu için değildir. Çünkü çocuk, elindeki işi bıraktığında tazelenmiş, yenilenmiş ve enerjiyle dolu haldedir. Bu, çocuklarla yetişkinlerin doğal çalışma yasaları arasındaki temel ayrımlardan birine parmak basmaktadır. Çocuk, asgari çaba yasasına uymaz, tam tersini yapar. İlerisinde ergeçsel bir amaç olmaksızın çalışırken büyük enerji harcar ve önündeki işin yerine getirilmesinde gizli güçlerini esirgemez. Çevreyle, çocuğun iç yaşamını erginleştirmesi arasında ilginç bir ilişki vardır. Çocuk, çalışmasının dış sorunlarıyla ilgili değildir. Tıpkı iç yaşamını geliştirme amacını güden bir din adamı gibi. Oysa, alelade bir yaşam sürdüren kişi, dikkatini, çalışmalarının dış sonuçlarına çevirmiş, elindeki işe onlar uğruna girişmiştir.

Yetişkinle çocuk çalışması arasındaki bir başka belirgin fark ise, çocuğun çalışmasından bir kazanç ya da yardım beklenmemesidir. Çocuk, işini kendi başına yürütmeli, kendi başına bitirmelidir. Çocuğun yükünü kendi omuzuna alacak, çocuğun yerine büyüüp gelişme külfetine katlanacak kimse yoktur. Ne de çocuk kendi gelişiminin temposunu hızlandırabilir. Büyüyen bir varlığın bellibaşlı özelliklerinden biri de, gecikmelere ve hızlandırmalara sığmayan belirgin bir programı izleyişidir. Doğa, kül yutmaz sert bir üsttür. Astlarının en ufak itaatsizliğini işlevsel sapmalarla, yani "geri kalmışlıklar" diye andığımız anormallikler ya da marazlarla cezalandırır.

Çocuk, yetişkindekinden apayrı güdücü, sürükleyici bir güce sahiptir. Yetişkin, her zaman sıkı çabalarını ve ağır esirgemezliklerini gerektiren belirli bir dış amaç

için çalışmaktadır. Yetişkinin işte bu çalışmaları başarıya erdştirebilmesi için muhtaç olduğu güç ve yüreklilik çocukluğunda edindiği güç ve yüreklilik kaynaklarından gelecektir.

Öte yandan çocuk, çalışmaktan usanmaz. Çalışarak büyür, dolayısıyla çalışması enerjisini artırır. Çocuk yüklendiği yükten kurtarılmayı istemek şöyle dursun, bunu kendi başına ve kusursuz olarak yerine getirmekten başka kaygı taşımaz. Bütün yaşamı büyüme dediğimiz çalışmaya bağlıdır. Ya bu işin üstesinden gelecek, ya ölecektir.

Yetişkinler, bu sırrı kavramadıkça çocuğun çalışmasının gerçek anlamım gözden kaçıracaklar ve öteden beri olduğu gibi çocuğun ne yapıp ettiğinden habersiz kalacaklardır. Nitekim, dinlenmenin, istirahatın çocuğun büyümesine daha yararlı olduğunu sanarak sözümona iyi niyetle çalışmasını ksteklemektedirler. Yetişkinin bütün aklı, çabadan ve zamandan tasarrufa yöneliktir. Çocuktan daha tecrübeli ve becerikli oldukları için, onun bütün işlerini kendileri görmeye kalkarlar, yıkanmalarından, giyinmelerinden tutun da odalarının derlenip toplanmasına kadar her işe karışır, daha doğrusu çocuğa kendi başına görebileceği iş bırakmazlar.

Böyle alışmış bir çocuğa birazcık meydan verdiğinizde, "Ben kendim yapacağım!" diye feryadı basar. Oysa çocukların ihtiyaçlarına göre ayarlanmış bir çevre olan okullarımızda çocuklar, "Bu işi kendi başıma yapmama yardım et!" deme eğilimindedirler. Bu da gerçek iç ihtiyaçlarını yansıtmaktadır.

Şu ters-yüzde, yani paradoksta, derin bir gerçek yatmaktadır: Yetişkin, çocuğa onun kendi dünyasındaki işini görüp btnlemesine elverecek şekilde yardımcı olmalıdır. Bu, çocuğun ihtiyaçlarını ortaya koymakla kalmaz, aynı zamanda yaşamsal bir çevreyle donatılması zorunluluğunu da açığa vurur. Böyle bir çevrenin hazır-

lanması, ele geçirilmesi çocuğa düşmez. Ona düşen, hazır bulduğu böyle bir çevredeki araçlardan yararlanarak çeşitli faaliyetlerini yürütmek, böylece gelişmektir. Bu çevre çocuğun iç ihtiyaçlarını bilen yetişkin tarafından hazırlanacaktır. Bizim çocuk eğitimi anlayışımız, çocuğa yapacak iş bırakmayan müdahaleci tutuma aykırı olduğu kadar, çocuğu bütün bütüne pasif bir çevreye atıp bırakmayı öngören davranışa da karşıdır.

Dolayısıyla çocuk için ihtiyaçlarına uygun boy ve biçimdeki araçları sağlamak yetmez, yetişkinlerin de çocuklara yardım edebilecek gibi eğitilmeleri gerekir.

28. BUYURUCU İÇGÜDÜ

Doğada iki biçim yaşam vardır: Ergin yaşam ve ergin olmayan yaşam. Bu iki çeşit yaşam birbirinden ayrıdır, hatta birbirine aykırıdır. Yetişkinlerin yaşamına damgasını basan özellik, mücadeledir. Bu çatışmaların kökeni, Lamarck'ın gösterdiği gibi kişinin kendini çevreye uyarlama çabasına, ya da Darwin'in ispatladığı gibi, rekabete ve doğal ayıklanmaya dayanır. Bu ikinci açıklamaya giren çatışmalar, türlerin devamını sağlamakla kalmaz, cinsel üstünlük yoluyla doğal ayıklanmaya da yol açar.

Toplumların büyüüşü, büyümüş hayvanlar arasında olup bitenlere benzetilebilir. İnsanlar, yaşamlarını koruyup kendilerini düşmanlarına karşı savunmak için sürekli savaşmak zorundadırlar ve kendilerini çevrelerine uyarlarken çaba harcar, çile çekerler. Bir yandan da aşka ve cinsel ilişkiye koşarlar. Darwin, evrimin nedenini, yani canlıların yavaş yavaş gelişmesiyle en yetkinin sağ kalması olgusunu bu anlattığımız güçler ve türler arası rekabetlere bağlamıştır. Aynı şekilde maddeci tarihçiler de insanların evrimini, insanlar arasındaki yaşama ve rekabetle açıklarlar.

İnsanlık tarihini yazabilmemiz için elimizdeki tek kaynak, yetişkinlerin çeşitli faaliyetleridir. Ama doğada bu böyle değildir. Doğada yaşamın sayısız ve şartırtıcı belirtileriyle kavranabilmesinde belli başlı anahtar, yavrular ve büyüyen varlıklardır. Her canlı, ilkin mücadele edemeyecek kadar güçsüzdür. Dünyaya geldiklerinde

aralama işini becerecek erginlikte değildir, yoktur ki, yaşama bir yetişkin olarak başla- çeşitli faa

...de biçimi, araçları ve itileri gelişme sürecinde- .kların incelenmesi alabildiğine önemlidir ve ya- anlamamız için gerekli anahtar orada bulunacaktır. Yetişkinlerin tecrübeleri sadece sağ kalış ...ra ışık tutmaktadır.

...aratıkların çocukluk yaşamlarını inceleyen ya- **...bilimciler** (biyologlar) doğanın bu en girift ve en şa- şırtıcı bölümüne ışık tutmuşlar, bütün canlı yaratıkların akıl almaz gizli güçlerle donatılmış olduğunu ortaya koy- muşlardır. Tek bir sözcükle, bütün doğa şiirle doludur. Yaşam-bilim, türlerin yaşamlarını iç kılavuzlar olarak hizmet gören dürtüler yardımıyla sürdürdüklerini orta- ya koymuştur. Bir varlığın çevresine, anında gösterdiği içgüdüsel tepkilerden ayırmak üzere bunlara "buyurucu (güdücü) içgüdüler" diyoruz.

Yaşam-bilimce bütün içgüdüler, amaçlarına göre, yani bireyin ya da türün devamına ilişkin olup olmayışla- rına göre, iki ana sınıfa ayrılırlar, iki sınıfta da geçici ve sürekli tepkiler ya da davranışlar yer alır. Sözgelimi, bi- reyle kendi çevresi arasındaki geçici çatışmalar ve onla- rın yanı sıra bireyin yaşamının devamı için gerekli daha başka sabit ve buyurucu içgüdüler vardır.

Bireyin yaşamını sürdürmesine ilişkin geçici içgü- düler arasında, sözgelimi, düşmanca ve tehdit edici olgu ya da nesnelere karşı kendilerini savunmaları yer alır. Öte yandan türün devamına ilişkin içgüdüler arasındaki cinsel çekişme ya da anlaşmaya ilişkin geçici tepki bulu- nur. Daha zorlu ve daha göze çarpıcı oldukları içindir ki, bu kısa süreli içgüdüler yaşam bilimcilerin daha önce dikkatini çekmiştir. Ama daha sonra dikkatlerini bire- yin ve türün devamına ilişkin daha sürekli içgüdülere çe- virmişlerdir. Bunlar "buyurucu içgüdüler" diye tanımla- nır.

Evrensel işlevleri içinde, yaşamın var oluşu olgusu da bu içgüdülere bağlıdır. Bunlar, çevreye gösterilen tepkilerden çok, birtakım ince içduyarlılıklardır. Nasıl artık düşünce zihnin bir içniteliğiye, bu da öyle. Buyurucu içgüdüler, geçici çekişmelerin fevri, patlayıcı özelliğinden uzaktırlar. Bunlar canlının dış dünyaya ilişkin işlemlerine yardım amacıyla zaman içinde (bireysel) ve sonsuzluk içindeki (türsel) yolculuklarında ona kılavuzluk eden bilgi ve hizmetle donanmışlardır.

Buyurucu içgüdüler daha yaşamının başlangıcında, henüz erginleşmemiş olan ve henüz türünün özelliklerine, gücüne, dayanıklılığına ve yaşam-bilimsel silahlarına ve hatta ödülü sağ kalmak olan son zafer umuduna sahip olmayan çocuğa destek ve yön vermeleri bakımından apayrı bir hayranlık nedenidir. Bu buyurucu içgüdüler, yaratılışın sırrı içine yuvarlanmış bir ana, bir öğretmen gibi davranırlar ve kendi kendini kurtarmaya gücü ve aracı bulunmayan çaresiz yaratığı kurtarırlar.

Bu buyurucu içgüdülerden biri, analığa ilişkindir. Fabre ve daha başka yaşam-bilimciler, bu içgüdü'nün türün yaşamını sürdürmesinde kilit rolü oynadığını göstermişlerdir. Bir başka içgüdü de bireyin büyümesine ilişkin olup, Hollandalı bilgin De Vries tarafından duyarlılık dönemleri üzerindeki incelemelerinde açıklanmıştır.

Analık içgüdü'sü, türün ön yaratıcıları olmalarına ve yavrunun korunmasında en büyük hizmeti görmelerine rağmen, sade dişilere özgü değildir, babalarda da bulunmakta ve zaman zaman bütün bir gruba yaygın nitelik göstermektedir. Bu analık içgüdü'sü üzerindeki daha derinine incelemeler, bunun yalnızca var olan bireylere ilişkin değil, türlerin korunmasına da yarayan esrarlı bir enerji olduğunu göstermiştir. "Analık içgüdü'sü" böylece türlerin devamı ile ilgili buyurucu içgüdü'ye ait genel bir tanımlamadır. Bütün yaşayan varlıklarda ortak bazı özellikler vardır. Her şeyden önce yetişkinlere ait öbür iç-

güdülerden fedakârlık ister. Yaban bir hayvan, genel tutumuna aykırı bir şefkat ve yumuşaklığa bürünür. Yiyecek aramak için ya da kendini korumak için uzaklara uçup duran kuş, yuvasının başında bekçilik eder. Tehlikeleri savuşturmak için başka çareler bulsa da, hiçbirisi uçmanın yerini tutamayacağı halde, bir süre için uçmaktan vazgeçebilir. Türlerin doğuştan sahip olduğu içgüdüleri, apansız özellik değiştirirler. Birçok türler, belirli zamanlarda kendilerine sığınak kurmaya girişirler. Bu eğilim, belirli dönemlerin dışında görülen bir şey değildir, çünkü yetişkinler kendilerini doğaya kolayca uyarlayabilirler. Bu belirli dönemlerdeki mimarlıkları, yuva kurma merakları doğrudan doğruya yavrularına sığınmak aramaya yöneliktir. Her türün izleyeceği, kendine göre bir planı vardır. Hiçbir canlı, yaşamını oradan buradan ele geçirdiği malzemeyle kurup belirli bir yöreye alelacele uymakla işin içinden sıyrılamaz. Bu alanda analık içgüdüsünün verdiği buyruklar kesin ve değişmezdir. Bir kuşun yuvasını yapışı, ait olduğu türle kendisini eşleştirmiş belirtisidir. Böcekler de usta mimarlardır. Sözgelimi, arı kovanları, kusursuz geometrik çizgilerden kurulu saraylardır. Bütün kovan halkı, gelecek kuşak için bu yuvayı birlikte çalışarak kurar. Bu çalışkanlığın daha az göze batır olmakla birlikte, son derece ilginç daha başka örnekleri vardır. Örümcek, düşmanlarına karşı kocaman ağlar örür. Ama bir de bakarsınız düşmanlarını unutmuş, yepyeni bir işe girişmiş. Sıkı sıkıya dokunmuş ipliklerden ufak bir torba örmekte. Bu torba su geçirmezdir ve örümceğin her zamanki meskeninin soğukunu, rutubetini gidermek üzere iki katlıdır. Kesenin içine örümcek yumurtları, ama işin ilginç yanı, bu torbaya öylesine tutkundur ki canını verir, ondan ayrılmaz. Torba, adeta vücudunun bir parçasıdır. Dolayısıyla olanca şefkati yumurtalar ya da bu yumurtalardan çıkacak örümcek yavrularına değil, bu dediğimiz keseye yönelmiştir. Bir bakıma onların varlığını görmezlikten gelir. Demek

ki, içgüdü, anayı türün devamı için hizmete itmektedir, bu arada yavrularına doğrudan doğruya ilgi göstermese bile, bu böyledir. Ortada var olan bir nesne olmasa da içgüdü buyruğunu geçirmekte, gerekli olanın yapılması ve buyrulan sevginin gösterilmesi için özünden gelen bir çağrıya uymayı zorunlu kılmaktadır.

Yaşamları boyunca başka besin aramaksızın çiçeklerin özsuyu ile beslenen kelebekler vardır. Ama yumurtlama zamanları gelince, yumurtalarını çiçeklere bırakmazlar. Başka bir içgüdüün buyruğu altına girerler. Bireyin çıkarına yönelmiş beslenme içgüdüünün yerini, başka bir içgüdü alır. Kelebekler, kendileri için yararlı olmayan, ama yeni kelebekleri oluşturacak tırtıllar için gerekli bir başka çeşit besine yönelirler. Demek ki böcekler, kendi bünyelerine yabancı ama türlerinin devamına yararlı nitelikteki birtakım buyrukları özlendinde taşı-maktadırlar. Hanım böcekleri, yumurtalarını yaprakların üst değil, alt yanlarına bırakırlar. Böylece yumurtalardan çıkıp yapraklarla beslenecek olan tırtılcıkların korunmasını sağlar. Buna benzer içgüdüler daha başka böceklerde de bulunur. İçgüdü buyruğuyla yavrulan için gerekli besini seçmeyi bilir, yağmur ile güneşin tehlikelerini sezerler. Türün devamı görevini yüklenmiş olan yaratık, kendi özgeçimlerini bırakır ve adeta kendi yaşamını yöneten yasalar bir süre için yürürlükten kalkmış-çasına ve adeta büyük bir olaya, yani yaradılışın mucizesine hazırlık yaparçasına kendi başına büyük bir değişimden geçer.

Doğanın en parlak mucizelerinden biri de, yeni doğmuşların her türlü tecrübeden yoksun oluşlarına rağmen, kendilerini dış dünyaya uyarlama ve onun tehlikeleri karşısında kendilerini koruma güçleridir. Bunu duyarlılık dönemlerine özgü kısmi içgüdülerinin yardımıyla yerine getirirler. Bu içgüdüler onları birbiri ardısıra gelen güçlükler boyunca yönetecek ve zaman zaman onları karşı konmaz itkilerle donatacak kılavuzlardır. Do-

ğa, yetişkinlere, yeni doğmuşlar için sağladığı itina ve korunumu göstermez. Doğanın kendi kuralları vardır ve onlara elifi elifine uyulmasını ister. Yetişkinlere düşen, türlerinin korunumu için buyurucu içgüdülerin çizdiği sınırlar içinde işbirliğinden ibarettir.

Balıklarda ve böceklerde görüleceği üzere, çoğu zaman yetişkin ve yeni doğmuş yaratıkların yaratıcı içgüdüleri birbirinden değişik ve ayrı biçimde işler. Bu durumda ana babayla evlat birbirleriyle bağdaşmaz. Daha yüksek hayvanlarda bu iki içgüdü, uyum içinde işler ve annenin buyurucu içgüdüleriyle yavrusunun duyarlılık dönemleri arasındaki birlik, anayla yavru arasında karşılıklı bir sevgiye yol açar ya da bütün yeni kuşağın bakımını zamanı gelince üzerine almaya hazır, örgütlü toplumun tümüne yayılacak bir analık ilişkisine elverir. Bu, sözgelimi, anlar, karıncalar gibi topluluk halinde yaşayan böceklerde görülür. Türler, sevgi ve esirgemezlikle korunur demek de bir bakıma yanlıştır. Aslında türlerin devamını sağlayan şey, köklerini yaşamın yaratıcı laboratuvarına salmış olan buyurucu güdülerdir. Yaratıkların yavruları için besledikleri duygular ve sevgiler, doğanın yüklediği görevi kolaylaştırır ve doğanın çağrısına elifi elifine uymanın sağladığı zevki yaratır.

Yetişkinler dünyasını bir bakışta özetlemek istiyorsak, onu yöneten yasalar ve kuralların zaman zaman dışına çıkıldığı ayrıcalıklı halleri ve istisnaları göz önüne almalıyız. Mutlak ve değişmez gibi görünen doğal yasalar, daha üstün yararlar adına yürürlükten kalkabilir. O zaman yaşama ağırlık veren yeni yasaların gereklerine uyulur. Böylece doğal yasaların sürekli olarak kaldırılıp, yenilenmesiyle yaşamın sürekliliği sağlanır. Şimdi insanoğlunun bu doğal yasalara kendini nasıl uydurduğu sorunu karşımıza çıkıyor, insanoğlu özünde daha aşağı yaratıkların bütün doğal olgularını içeren ergeçsel bir birleşimdir. Bütün bu olguları özetleyip onları aşmakta ve

üstelik zekâsıyla onları sanat yapıtlarında görünen akla özgü bir görkemle kuşatmaktadır.

Peki öyleyse, bu iki yaşam biçimi, yani çocukla yetişkinin yaşam biçimleri, insanda nasıl temsil edilmekte ve bunlar kendilerini hangi harika görünümde içinde dile getirmektedirler? Aslına bakarsanız, bu iki yaşamın ayrı ayrı belirtilerini görmek mümkün değildir. İnsanların dünyasında bunları aradığımızda bulabildiğimiz tek şey, her şeyden önce dış kaygılarla yoğrulmuş ve kendine kolay bir yaşam sağlamaya yönelmiş olan yetişkinler dünyasıdır. İnsanların zihinleri sanki daha başka önemli sorunlar yokmuşçasına fetih ve mal üretimiyle haşır neşirdir. İnsanlar birbirini yemekte, rekabete boğulmaktadır. Yetişkin, çocuğun yaşamına, kendi yaşamına uyguladığı mantık ve gözle bakmaktadır. Çocuğu kendine özgü bir yaratık sayıp bu yaramazı, bu yararsızı semtinden uzak tutmaktadır. Ya da o eğitim denen nesneyle çocuğu kapıldığı gibi kendi yaşam biçiminin yörüngesine zorla sokar. Bir an için bir kelebeğin insan ana-babalar gibi hareket ettiğini düşünelim: Vaktinden önce uçmayı öğreteceğim derken, tırtılcığın kozasını paramparça etmesi işten bile değildir. Ya da bir kurbağa düşünün, vaktinden önce karada solumayı öğrensin, teni benim gibi yeşile dönsün diye özenip, yavrusunun başını sudan çıkarıyor!...

İnsanların çocuklarına karşı davranışları, hani bundan pek farklı değil. Yetişkinler yavrularına, yetkinliklerini, olgunluklarını gösteriyor, tarihsel örneklerini koşuyorlar, sonra da, "Bizleri taklit edin!" deyip işin içinden çıkıyorlar. Anlamıyorlar ki, çocuğunki değişik bir çevre, değişik araçları gerektiren bambaşka bir yaşama biçimidir.

Söyleyin şimdi, evrenin o en gelişmiş, en üstün yarattığı, doğanın gözbebeği insana, o zekâyla donanmış, çevresine egemen, her dediği dedik ve çalışma yeteneği sayesinde öbür yaratıkları parmağının ucunda oynatan insana böyle köklü bir yanılığa düşmek yaraşır mı?

Ama ne yaparsınız ki, insan, o mimar, o kalfa, o üretici, o çevresini dilediğinde biçimlendiren usta, kendi yavrusuna böcekler kadar bile yar olamamaktadır. Yoksa yaşamın en köklü, en canalcı içgüdüleri insanoğlunda eksik mi? Yoksa tüm yaşama özgü ve türlerin devamını güvence altına alan bu şaşırtıcı olgu karşısında insan kör mü?

Doğada her şey değişim geçirdiğine, ama hiçbir şey yok olmadığına göre, insan öbür yaratıklarda görülen duygulardan yoksun olamaz. Bütün evreni susta durduran güçler, amaçlarından kaydırılmış bile olsalar, ortadan kaybolmazlar.

İnsan yapıcıdır anladık, ama nerde gördünüz, söyleyin, yavrusu için uygun bir yuva yaptığını? Bu dışa dönük ihtiyaçların bozmadığı güzel bir yer olmak, değil mi? Bu yuva, üretim için kullanılmayan, zenginliklerin istiflendiği cömert bir sevgi yuvası olmalı değil mi? Var mı böyle bir yer? İnsanın her zamanki davranış yolunu bırakma ihtiyacı duyduğu, çekişmenin, yarışmanın yaşamda bir anlamı olmadığını anladığı, başkalarını altetmeyi sağ kalmanın tek çaresi bellemediği, dolayısıyla başkalarını düşünmeyi, başkalarını kollamayı gerçek yaşam yolu saydığı böyle bir yer var mı? İnsan ruhunun, prangalarla bağlı olduğu dış nesnelere dünyasından kopmayı özlediği bir ortam var mı? Bireyin yaşamını aşan, bütün insanlık tarihini içeren bir erginliğe yönelici bir tutumu barındıran böyle bir kurtuluş yuvası var mı? Oysa, bir çocuğun doğumunda insanı saran duygular, özlemler böylesi duygular ve özlemlerdir. Çok değil, sade öbür yaratıklar kadar olsun, insan, yeni doğan çocuğunun karşısında alışıldık yollarını bırakmak, kendini aşıp türünün devamına, yücelmesine özenerek geleceğe kendini adamalı, değil mi?

Ama insanın mal hırsı ve fetih ihtirasından kurtulup arınmayı ve günahsızlığı amaçladığı, yalınlık ve huzur içinde yaşamayı erdem bildiği yerler, ortamlar olmaz

değil. Ancak böyle bir ortamda insan, kendi yaşamını yenilemek için gerekli zenginliği bulacaktır. İnsanoğlunun içinde günlük yaşamın ötelere uzanan özlemler elbette vardır. İşte bu özlemler, işte bu sesler bütün insanları kendi öz geleceği demek olan yeni doğmuş bebenin başına, parmak uçlarına basarak yaklaşır toplanmaya, onu bir mucizeyi izler gibi saygılı bir sessizlik içinde seyretmeye ve seyrederek onu anlamaya, onu öğrenmeye ve ona nasıl yardım edeceğini bellemeye çağırır.

29. ÇOCUK - ÖĞRETMEN

Bugün en önemli araştırma konularından biri, insanlığın buyurucu içgüdüleridir. Hiçbir ön hazırlık olmamasına rağmen, bu yeni araştırma alanını açmayı başardık. Bazı içgüdülerin varlığını ortaya koyup, bunların ilerde nasıl araştırılması gerektiğini de saptadık. Ama böyle bir araştırma ancak normal çocuklar, yani gereğinde büyümelerine elverişli bir çevrede yaşayan çocuklar arasında mümkün. Bu olanak sağlandığında, yeni bir insan doğası, normallığı hiçbir söz götürmeyecek biçimde önümüze açılıyor, ortaya çıkıyor.

Sayırsız deneyler, eğitim ve toplum için büyük önem taşıyan bir gerçeği gün ışığına çıkardı. İnsanlar bildiğimizden başka bir doğaya sahipler, bambaşka bir sosyal örgüt kuracaklardır. İşte bu anlaşıldı ama, yetişkinler toplumunun böyle bir normleştirilme sürecinden geçmesi, ancak eğitimle mümkündür. Bu çeşit bir sosyal değişme, reformcu bireylerin düşünce ya da enerjileriyle değil, eski dünyanın ortasından yeni bir dünyanın, yani çocukla yetişkinin dünyasının ağır ağır doğuşundan ortaya çıkacaktır. Ve bu dünyadan da toplumu normal yaşama götüreceğiz doğal kılavuz, doğal çareler çıkacaktır. Dünyada çocuklara reva görülen zulmün yol açtığı böyle bir boşluğun kuramsal reformlarla, bireysel çabalarla doldurabileceğini sanmak saçmadır. Çocuklar, doğanın ilkelerine göre yetişmedikleri için sapmalara uğradıkları sürece, insanların normleşmesini beklemek boştur. İnsanlığı kalkındırarak olan enerji, çocuklarımızın içinde uyur-yatar olan enerjidir.

O eski "kendini tanı" sözünün çağrısına uymayı bilmiyoruz. Yaşamla ilgili çeşitli bilimler, insanın bedensel dirliğine katkıda bulunmuşlarsa, bu buyruğa uydukları içindir, insanoğlunun bedensel sağlık korunumunda ileri adımlar atmış olmasına karşılık, ruhsal yaşamı hâlâ meçhul bir niteliktir. İnsan vücudu üzerindeki bilgimizde ilk büyük ilerlemeler, kadvraların kesilip biçilmesiyle mümkün olmuştur. İnsan zihninin kavranmasında kaydedilecek yeni ilerlemeler ise yeni doğmuş bebenin incelenmesine bağlıdır. Bu gibi incelemeler, uygarlığın gelişmesi için zorunludur. Eğitim ve toplum sorunları, çözülebilmeleri için gerekli temel atılmadıkça, yani çocuk normalleştirilmedikçe, çözülemeyecektir. Aynı şey yetişkinler için de söylenebilir. Yetişkinler de kendilerini tanıma, yani insanın ruhsal gelişimini yöneten gizli yasaları öğrenme sorunuyla karşı karşıyadırlar. Ama bu sorun zaten çocuk tarafından, hem de pratikte çözülmüştür. Ve zaten başka bir hal çaresi de yoktur. İktidar ve otorite peşindeki sapık kişiler, aslında topluma hayrı dokunabilecek yeni buluşlara kafalarını takıp, onları toplum için zararlı araçlar haline dönüştürebilmektedir. Onun içindir ki aslında hayırlı keşifler ve buluşlar dünyaya musallat olan marazları artırmaktadır. Makinelerin sosyal sonuçlarında da aynı şey görülür. Makine, insanın maddesel mutluluğuna yol açabileceği gibi, savaşlarda da önyak olabilmekte ya da aşırı kazanç ihtiraslarına araç kılınmaktadır. Fizik, kimya ve yaşam-bilimde kaydedilen ilerleme ile yeni taşıt araçlarının bulunuşu, yoksulluk tehlikesini artırmış, barbarlığın zaferine dayanak olabilmıştır. İnsanoğlunun normalleşmesi, temel sosyal ihtiyaç olarak tanınmadıkça, dış dünyaya hiç umut bağlamayalım. Ancak o zaman kaydedilen maddesel ilerlemeler yeni mutluluklar doğuracak, ancak o zaman doğru dürüst bir uygarlık kurulacaktır.

Gelecek, çocuğa bağlıdır. Topluma yararlı olmak isteyenler, çocuğu sapmalardan korumalıdır. Çocuk, özünde insan doğasının ve insanlığın geleceğinin gizini taşıyan alabildiğine güçlü bir varlıktır.

30. ÇOCUĞUN HAKLARI

Geçen yüzyılın sonuna dek ailelerinin merhametine bırakılmış olan çocukla ilgilenilmezdi. Kökü iki bin yıl öncesine dayanan bir Roma yasasının kalıntısı gereğince çocuk, babanın otoritesine terk edilmişti. Oysa bu uzun zaman süresi içinde uygarlık büyük ilerlemeler kaydetmiş ve yetişkinlerle ilgili yasalarda önemli düzeltmeler yapılmıştı. Ama çocuklar, böyle bir dikkatten ve savunmadan yoksundurlar. Çocuk, eline doğduğu ailesinin gücü yettiğince verebildiği maddesel, ahlaksal ve zihinsel yardımla yetinmek zorundaydı. Çocuğun ailesi, varlıklı değilse, toplum onun için hiçbir sorumluluk duymuyor ve oncağız maddesel, ahlaksal ve zihinsel yoksulluk içinde yaşayıp gidiyordu. Resmi belgelerin yazılıp çizilmesinde onca titiz, en ufak formalitelere uyulmasında onca meraklı olan devlet, ana-babanın çocuklarını koruyup geliştirmesi, yetiştirmesi için gerekli gücü ve yeteneği olup olmadığı konusunda zerre kadar ilgilenmiyordu. Ne de bu ana babaları sorumluluklarını yüklenmeleri için gerekli bir hazırlıktan, eğitimden geçirmeye gerek görüyordu. Bir kadınla erkeğin, bir aile kurabilmeleri için koşulan tek zorunluk, bir vesika, bir belge elde edip, din adamının ya da nikâh memurunun karşısına çıkmaktan ibaretti.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki toplum, doğanın kendisine insanlığı kurma görevini emanet ettiği ufacık

işçilere hepten ilgisizdi. Yetişkinlerin üzerine durmadan yağdırılan yardım, dikkat ve avantalara karşılık, çocuklar garip, sürgün ve kimsesiz bırakılmışlardır.

Bundan ancak yetmiş yıl öncedir ki, hekimler çocuklara ilgi duymaya ve çocukların toplumun kurbanları olduğunu anlamaya başladılar. O zamanlar çocuklar, bugünkünden de kötü durumdaydılar. Onlar için ne özel uzmanlar, ne özel bakımevleri vardı. Ancak istatistik çalışmaları, çocuklar arasındaki ölümlerin alabildiğine yüksek oranlarını ortaya koyduğu zaman, insanlar aydılar. Rakamlar, bir ailede bir alay çocuk doğsa da ancak pek azının sağ kalabildiğini gösteriyordu. Bebelerin ölümü öyle doğal, öyle olağan sayılıyordu ki, aileler doğar doğmaz ölen çocuklarının melek olup göğe uçtuklarını düşünerek avunuyorlardı.

Ama bu çocuklar için bazı şeyler yapılabileceği anlaşıldığı zaman, anaların babaların vicdanlarını dürtüklemek için yaygın bir kampanyaya girişildi. Anlaşıldı ki, çocukları dünyaya getirmek yetmez, onları hastalıktan, ölümden kurtarmak için bilimin yeni verilerinden yararlanmak gerekmektedir. Yani, çocuk bakımı ve korunumunun ilkelerini öğrenip uygulamalıydılar.

Ama çocuklar sade yuvalarında çile çekmiyorlar ki... Geçen yüzyılın son on yılında doktorlar, işçiler arasındaki hastalıkları inceledikleri ve sosyal sağlık korunumunun temellerini attıkları dönemde sağlık korunmasının eksikliğinden ileri gelen bulaşıcı hastalıkların yanı sıra, çocuklar arasında da öldürücü bir sürü hastalığın kol gezdiği görüldü.

Çocuklar, okullarında da toplumun üzerlerine yığıldığı bir alay çilenin altında ezilmekteydiler. Okuyup yazma öğreneceğiz diye saatler saati iki büklüm oturmakta belkemikleri çarpılıyor, göğüsleri daralıyor, verem mikroplarına kurban kınıyorlardı. Yetersiz ışık altında okuma çabası miyopluk belasını yaygın hale getiriyor,

vücutları dar ve kalabalık sınıflarda uzun süre kapalı kalmak yüzünden güçsüz düşüyordu.

Ama çektikleri çileler sade bedensel değil, aynı zamanda ruhsaldı. Zorla çalıştırma, çocuklarda korku, usanç ve sinir yıkkınlığı yaratıyordu. Doğal sevinçleri tükenmiyor; somurtkan, kasvetli, melankolik yaratıklar olup çıkıyorlardı.

Ailelerin çoğu, bütün bunlara karşı kayıtsızdı. Ana baba çocuğun sırf sınıfını geçmesiyle ilgileniyor, bir an önce okul masrafı kapısı kapansın diye biçareleri sıkıştırıyordu. Çocukların neler okuyup yazdıklarıyla, hangi kültürel kazançları sağladıklarıyla hiç ilgilenmiyorlardı. Bütün kaygıları, çocuğun bir an önce bir sosyal pasaporttan başka bir şey olmayan diplomayı ele geçirmesiydi.

O zaman yapılan araştırmalar, birçok ilginç olguları meydana çıkardı. Çocuklar, okul saatinden önce gördükleri işlerden yorgun düşmüş bir halde sınıflara giriyorlardı. Kimisi süt dağıtıyor, kimisi sokaklarda gazete satıyor, kimisi ev işleri görüyordu. Okula yorgun ve aç geliyorlardı. Üstelik dikkatsizlik ettiler, derslerini iyi dinlemediler diye boyuna cezalandırılıyorlardı. Öğretmenler, kendi sorumluluklarından ve otoritelerinden başka bir şey düşünmediklerinden, çocukların dikkatlerini ayakta tutabilmek için azardan ve dayaktan medet umuyorlardı. Onları arkadaşlarının yanında tersliyor, küçük düşürüyor, hor görüyor, eziyorlardı. Böylece çocuk, evde sömürüldüğü yetmiyormuş gibi, okulda da cezalandırılıyordu.

Bu ilk araştırmalar öyle köklü haksızlıkları ortaya koydu ki, buna hemen tepki gösterildi. Okullarda çeşitli değişmeler yer aldı. Öğrencilerin sağlığı konusunda öğretmenlerle doktorlar işbirliğine giriştiler. Bu okullarda sağlık programlarının kabulü, bütün uygar ülkelerde hayırlı sonuçlar doğurdu. Bu, çocuğun insan yerine ko-

nulması ve sosyal öneminin tanınması yönünde atılan ilk adımdı.

Bu hayırlı gelişmelerin ötesinde insanlık tarihini gözden geçirdiğimiz zaman, çocuk haklarının tanınması konusunda ne yazık ki hiçbir kıpırdama görmeyiz.

İnsanlıkla yaşıt olan bu körlük elbette insan ruhunun sayılı gizlerinden biridir. Eski çağlardan günümüze dek eğitim nedense cezalandırmayla eşleştirilmiştir. Eğitimin amacı, çocuğu kendini doğanın yerine koyan ve yaşam yasaları yerine kendi istek ve niyetlerini dayatan yetişkine uyruk kılmaktı. Binlerce yıl hiçbir değişme görülmedi. Bu konuda milletler arasındaki ayrımlar, çocuklara uyguladıkları cezaların değişik oluşu yüzündendi. Kimi çocuğun boynuna horlayıcı bir yafta asar, kimi başına külah geçirirdi. Canını yakma yolları da elbet bulunmuştu. Kimi çocuğu yüzü duvara dönük saatlerce tek ayak üzerine durdurur, kimi çıplak dizleriyle yere diz çöktürür, kimi de falakaya yatırır. Modern bir işkence inceliği ise, ailelerle okul arasında kurulan birliktir. Okulda cezalandırılmış olan çocuk, olayı babasına söylemekle yükümlü kılınır ki babadan da nasibini alsın. İş bununla da bitmez, çocuk, babasının durumu öğrendiğini bildiren pusulayı okula geri getirmek zorundadır.

Bu gibi hallerde çocuk, kendini savunacak güçte değildir. Hangi yargıca başvursun? Mahkûmların bile yararlandığı temyiz hakkından yoksundur. Çocuğa sıkıntı zamanlarında avutucu bir kucak açacak olan sevgi nerede kalır ki? Öğretmenlerle aileler, aksi halde yola getirilemeyeceği inancıyla çocuğu itip kakmakta, ezmekte birlik olurlar. Aileler, başka konularda bilmem ama, çocuklarını cezalandırmakta bir hayli zengin hayal gücüne sahiptir.

Sille tokat, çimdik bir yana, çocuklar, karanlık odalara sürgün yollanır, yemiştten tatlıdan yoksun kılınır, aç açına yatağa dehlenir. Çocuğu sabahlan bağıra çağıra, kış ortasında soğuk düşün altına sokanlar bile var.

Bu denli yaratıcı cezalar, okumuş insanlar arasında hızla seyrelmekte ise de, henüz kökü kazınmış değildir. Analar, babalar, çocuklarını zehirli dilleriyle dalamakta, haşlamaktadırlar. Onlarca çocuğu cezalandırmak doğal bir hak, tokadı yapıştırmak vatani bir görevdir.

Bedence cezalandırma, insanlık onuruna aykırı ve sosyal hak bilirliğe karşı diye yasaklanmışsa da dayak faslı sürüp gitmektedir. İnsanoğlunun vicdanı bu konuda adamakıllı körlenmiş olsa gerektir.

Uygarlığın ilerlemesi, artık bireysel çabalara ya da insan şevkine bağlı kalmaktan çıkmıştır. İlerleme, duygusuz bir makinenin işlemesine benzemiştir. Bunun motoru, toplumun kişiler üstü ve körü körüne yürüyen gücüdür.

Toplum, baş döndürücü bir hızla hangi menzile gittiği belli olmayan bir çılgın kızaktır. Toplumu oluşturan kişiler de kızıağın içinde soğuktan uyuyakalmış, yarı donmuş yolcular gibidir. Toplumun düzelmesini istiyorsak, ilk iş, uyuyakalmış yolcuları uyandırmak ve kucaklarında ağlayan çocuğun sesine kulak vermeye onları zorlamaktır. Yoksa, bu çılgın yolculuğun hangi uçurumun dibinde sona ereceğini kimse bilemez. Çocuğun hakları tanınmalı, ihtiyaçlarına uygun bir dünya kurulmalıdır. Bir toplumun işleyebileceği en büyük günah, çocukların yararına kullanabileceği gücünü, varlığını onların zararına kullanmasıdır. Toplum, kendisine emanet edilen çocuğun birikmiş mirasını har vurup, harman savurmuş bir vasi gibidir. Yetişkinler, ellerindeki parayı en olmadık zırvalara, lükslere harcamakta, ziyan etmektedirler. En aşağı böceklerde bile bunun tersi davranış geçerliyken, karıncalar bile yavruları için besin biriktirirken, çocuklarının geleceğini hiç düşünmeden elindekini, avucundakini o uçak denen, harp gemisi denen, roket denen azrail oyuncaklarına harcayan insanlara ne kadar sövülse yeridir. Çocuğun görüp göreceği bütün nimet, ölmeyecek kadar yaşamaktır. Nasıl sermayedarla-

rın ücret ölçüsü işçiye kendi için çalışmaya devam edebileceği kadar para vermekse, yetişkinin çocuğa yaptığı sözümona fedakârlık, sadece ölmemesini sağlayacak kadardır. Bu müsrif toplum, sade parasını değil, kendi geleceğini de savuran bu toplum, hele bir başı dara girmesin, ilk iş eğitim bütçesini kısar, okulların paralarını, öğretmenlerin aylıklarını keser. Silahlara ve savaş gereçlerine bol keseden para ayırdığında bir çifte ölüm mekanizmasını harekete geçirdiğinin farkında değildir. Böylece bir yandan yaşamı yakıp yıkmakta, öbür yandan çocuklarını, ihtiyaçlarından yoksun kılarak kendi geleceğini yıkıma sürüklemektedir. Çocukların gereğince gelişmelerini sağlamaya çaba göstermek şöyle dursun, önlere koca koca duvarlar dikildiği için toplumun yarısını bu yüzden, marazlaşan, anormalleşen kuşaklara bırakılacaktır. Ve elbette bu kuşaklar, toplumun boynuna dolanıp onu boğacaktır. Onun için çocuğun doğal ihtiyaçlarına göre yetiştirilmesi, herşeyden önce yetişkinlerden kurulu toplumun yararınadır. Yetişkinler, madem bencildirler, hiç değilse kendi çıkarları konusunda akıllı davranışınlar ve bugünkü eğitim denin baltayla kendi bindikleri dalları kesmesinler.

ANALARIN, BABALARIN GÖREVİ

Ana-baba, çocuğun yaratıcısı, yapıcısı değil, vasisidir. Onlara düşen, çocuğu korumak ve bu kutsal emanete ihanet etmemektir. Doğanın gönüllerine dikip aşladığı sevgiyi arıtmalı, bu sevginin bencillikle, kayıtsızlıkla körletilmeyecek kadar değerli ve temelli bir duygunun belirtisi olduğunu anlamalıdır. Ana babalar, dünyada çocuk haklarının tanınması uğruna girişilecek büyük sosyal mücadelede yerlerini almalıdırlar. Ötedenberi insan haklarından ve yeni yeni de işçi haklarından söz edilmektedir. Artık çocuğun sosyal haklarının da gündeme

alınması zamanı gelmiştir. İşçi haklarının tanınması, toplum için bir ölüm-kalım sorunudur, çünkü, insanlık işçi emeği sayesinde ayakta durmaktadır. Ama işçi, emeğiyle yaşamamız için gerekli metaları nasıl üretiyor, yaratıyorsa, çocuk da onlardan çok daha önemli bir şeyi, insanlığın kendisini üretmekte, yaratmaktadır. İşçi haklarının tanınması, toplumda nasıl dengesizlik ve haksızlıkların ortadan kaldırılması sonucunu doğuracaksa, çocuk haklarının tanınması da, insanlık için en az o derece önemli bir devrimdir.

Yetişkinler, çocuk haklarını şimdiye dek unutmuş olmalarının vebalini yüreklerinde duymalı, çocuğun gerçek doğasını, gerçek değerini, gerçek gücünü anlamaya bakmalıdır.

Ana-babalara düşen büyük bir görev vardır: Aralarında birleşerek, birlikte çalışarak çocukları kurtarmalı, çocukları kurtararak da insanlığın geleceğini kurtarmalıdır. Onları yalnız toplum değil, aynı zamanda doğa da bu göreve koşmaktadır.